

Сектор освіти
Городищенської районної державної адміністрації
Районний методичний кабінет
Городищенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2
Городищенської районної ради
Черкаської області

Антоненко Світлана Вікторівна

Формування соціальної та громадянської
компетентності здобувачів освіти
при вивченні творів Івана Яковича Франка

Матеріали схвалено
педагогічною радою
Городищенської ЗОШ І-ІІІ ступенів №2
(протокол №4 від 11.03.2020 року)

2020 рік

Анотація

Автор: С.В.Антоненко – вчитель української мови і літератури
Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Городищенської
районної ради Черкаської області

Методичний посібник містить розробки модулів із досвіду роботи вчителя української літератури. Запропоноване авторське бачення та підходи до реалізації громадянського виховання через впровадження технологій особистісно-зорієнтованого, розвивального та модульного навчання на уроках літератури.

Завдання передбачають формування активної життєвої позиції в здобувачів освіти, вміння соціалізуватися в суспільстві, бути активним громадянином України.

Матеріал, представлений у розробці, охоплює теми чинної програми із української літератури для 5, 7 та 10 класів, зокрема вивчення творчості Івана Яковича Франка, відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Методичний посібник рекомендовано вчителям української мови і літератури закладів освіти.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. 5 клас. І.Франко – казкар (збірка «Коли ще звірі говорили»). «Фарбований Лис»	6
3. 7 клас. Модуль 1. Іван Франко. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. « Захар Беркут ». Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників.....	15
4. 7 клас. Модуль 2. Іван Франко. « Захар Беркут ». Образ тухольської громади: роль і місце кожного в суспільному житті. Проблема вибору людини у вирішальній ситуації. Характеристика образу Захара Беркута.....	28
5. 7 клас. Модуль 3. Іван Франко. « Захар Беркут ». Характеристика образів твору.....	37
6. 10 клас. Поема « Мойсей » – філософське осмислення історичного шляху українського народу. Віра в його щасливе майбутнє. Проблематика твору. Пролог до поеми - заповіт Франка українському народові. Елементи автобіографізму та авторефлексії у творі.....	49
7. 10 клас. Збірка « Зів’яле листя » – «лірична драма». Широка емоційна гама почуттів ліричного героя, утвердження невмирущості людських почуттів («Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...»). «Декадент» – поетичне кредо.....	61
8. 10 клас. « Украдене щастя » - соціально-психологічна драма, найвизначніший сценічний твір Франка. Сюжет драми, головні герої, конфлікт у творі, проблематика. Глибина почуттів і драма героїв. Соціальна витоки особистої драми. Сценічне життя драми.....	73
9. Науково-дослідницька робота « Відгомін язичницької доби у повісті Івана Яковича Франка «Захар Беркут ».....	81
10. Список використаних джерел	104

ВСТУП

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Кожна освітня галузь володіє потенціалом, необхідним для формування визначених ключових компетентностей. Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, а також громадянської активності.

Сучасне суспільство потребує людей нової формації, які не тільки знають, а й уміють, тобто є компетентними, а значить готовими до життя. Уроки літератури важливі у цьому плані, тому що, знайомлячи з кращими зразками художнього слова, дають життєву настанову, розвивають духовність, а також формують ряд ключових компетентностей.

Мета освіти – формування особистості, яка буде здатна отримувати глибокі знання, професійні навички, вільно орієнтуватися, самореалізовуватися, саморозвиватися й самостійно приймати правильні, відповідальні рішення в умовах сучасного мінливого світу. Компетентність – це комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь та інших якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну або іншу подальшу навчальну діяльність.

Мета посібника – розкрити основні шляхи формування соціальної та громадянської компетентностей як складових ключових компетентностей засобами проблемного навчання, ефективного застосування технології розвитку критичного мислення учнів з поєднанням із традиційними методами навчання, показати зразки методів і прийомів роботи вчителя з реалізації даної проблеми. Змістом соціальної компетентності є знання, цінності, вміння, діяльність та поведінка особистості, які висуває держава, соціум, родина, фах.

Матеріал, представлений у розробці, охоплює теми чинної програми із української літератури, зокрема вивчення творчості Івана Яковича Франка у 5 (казка «Фарбований Лис»), 7 (повість «Захар Беркут») та 10 (поема «Мойсей», збірка «Зів'яле листя», драма «Украдене щастя») класах, відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Творча спадщина І.Я.Франка є для нас тією духовною основою, на яку ми всі повинні опиратися. Гуманність, пошана до людей, любов до ближнього є головними моральними принципами письменника. Ідеал особистості для Івана Яковича - всебічно розвинена людина з багатогранними знаннями й високими моральними рисами, чесна й працьовита, добра, з почуттям гідності та громадськості, яка здатна застосовувати власні знання у житті та любити працю.

Родинне виховання, на думку І.Франка, має ґрунтуватися на національному естві, народній педагогіці, житті народу і його традиціях.

Матеріали, напрацьовані в результаті розкриття теми, будуть корисними для учителів-словесників, здобувачів освіти, а також для всіх педагогічних працівників, які реалізують свою діяльність на основі компетентнісно зорієнтованого підходу до навчання.

5 клас

Іван Франко. «Фарбований Лис»

Тема модуля. Іван Франко. «Фарбований Лис» Дитинство письменника. І.Франко – казкар (збірка «Коли ще звірі говорили»). Зміст казки, головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру. Особливості літературної казки, її відмінність від народної

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти розповідають про дитинство письменника, про Івана Франка-казкаря; пояснюють особливість літературної казки; знають зміст казки, переказують її фрагменти; виразно і вдумливо читають казку в дійових особах; аналізують поведінку Лиса; розрізняють головних персонажів і другорядних; дають власну оцінку вчинкам і поведінці персонажів; прогнозують можливі наслідки діяльності; толерантно відстоюють власну позицію в дискусії.

Обладнання: портрет Івана Франка в дитинстві й у дорослому віці, збірка казок «Коли ще звірі говорили», ілюстрації до казок; мультимедійна презентація.

*Кожне життя починається з казки,
а продовжується так, як ти забажаєш сам...*

Ірен Роздобудько

Кожен народ має такий уряд, на який заслуговує.

Местр Жозеф

I мінімодуль

Тема. Іван ФРАНКО. Дитинство письменника. «Фарбований Лис».

І.Франко – казкар (збірка «Коли ще звірі говорили»)

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

✓ Що ви вже знаєте про І.Я.Франка?

✓ Як ви розумієте слова: «Кажуть, що казка — давній і мудрий порадник; вона дає нам перше уявлення про добро і зло, правду і неправду, чесність, справедливість»?

III. Оголошення теми та завдань

Сьогодні ми продовжуємо свою подорож у світ казки, світ, у якому відбуваються неймовірні пригоди, чудесні перетворення, де розмовляють звірі й птахи, де добро завжди перемагає зло.

IV. Опрацювання теми та завдань

1. Розповідь про Івана Франка-казкаря і дитячого письменника

Іван Франко народився 27 серпня 1856 р. в присілку Гора села Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Східній Галичині (тепер Львівська область) у родині коваля Якова Франка та Марії Кульчицької - Франко.

Раннє дитинство його минуло під впливом батька — людини простої, але мудрої, відомої у всій окрузі. Кузня старого Яця стояла недалеко від тракту, яким щодня проходило безліч робітників, які йшли до Борислава у пошуках роботи.

У кузні було завжди гамірно. Тут можна було почути всі новини, тут точилися розмови, запальні суперечки. До коваля люди йшли зі своїми скаргами й болями, шукаючи допомоги чи розради. Малий Іван цілими днями просиджував у кузні, слухав розповіді про нужду народу, про сваволлю панів, про бунти бориславських ріпників.

«На дні моїх споминів, — згадував пізніше Франко, — і досі горить той маленький, але міцний огонь... Се огонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі».

Допитливий Іван нікому не давав спокою, бо все йому було цікаво: і місяць чому буває то повний, то серпастих, і сонце чому сходить і заходить, і чи розмовляють між собою звірі... — Діду, — питає хлопець старого, зустрівши його в лісі, — а чи звірі вміють говорити? Адже ми говоримо!

— Ні, — зітхає дідусь. Тепер людям слова не дають сказати, не те що тварині.

Згадав раптом Івась, що й справді: як прийде, бувало, жандарм у кузню до батька, то всі замовкають. Глибоко замислився хлопець, зробився навіть суворим. Та недовго, бо навкруги те, що він любив над усе: гори, ліси, зелені долини, де соковита трава, сповнена веселих коників-стрибунців, метушливих комах, співучих пташок.

Особливо любив Іван бувати в лісі. Ніхто так не вмів збирати гриби, як він! А як він умів висвистувати, наслідуючи птахів! Та робилося моторошно, коли в гущавині хлопця раптом обступали старезні дуби, граби, берези. Ось осика вся тремтить. Хто це її так налякав? Страшно стає й малому. А там он яр. У ньому живе ведмідь-пасічник. Ліс живе, кричить, сміється, стогне, як не розмовляє?.. Мабуть, і звірі між собою говорять, як оцей ліс та люди (За книгою Петра Колесника «Терен на шляху»).

У зрілому віці Франко створив чудесний романтичний образ батькової кузні. Саме звідти Іван виніс глибоку любов до праці, до трудящої людини, до народних пісень, виніс ненависть до експлуататорів і палку віру в можливість кращого життя простого народу.

Коли хлопцеві виповнилось шість років, батько віддав його до початкової школи в селі Ясенці Сільній, де жив дядько. У 1864 р. Франко переходить до так званої «нормальної» школи при монастирі василіан у Дрогобичі, звідти (у 1867 році) — до Дрогобицької гімназії.

На дев'ятому році життя Франко втратив батька. Значно молодша мати одружилася вдруге: з малими дітьми їй було важко впоратись із господарством.

Вітчим Франка — Гринь Гаврилик, із бориславських ріпників, — доклав усіх зусиль, щоб Іван здобув освіту.

На шістнадцятому році життя Франко втратив і матір; вітчим одружився вдруге. У багатьох оповіданнях («Грицева шкільна наука», «Олівець», «У столярні») художньо передано окремі моменти з дитинства І. Франка.

Навчаючись у гімназії, Франко виявив феноменальні здібності: міг майже дослівно повторити інформацію, яка подавалася вчителями на заняттях, глибоко засвоював зміст прочитаних книжок. Читав дуже багато: твори європейських класиків, культурологічні, історіософські праці, популярні книжки на природничі теми.

Зі спогадів його сучасників постає середній на зріст худорлявий юнак з рудуватою кучерявою чуприною, високим чолом, ясними очима, з рішучим виразом обличчя, з привабливою, захоплюючою манерою вести розмову.

Гострий і допитливий, Франко не вдовольняється схоластичною гімназійною освітою. Самотужки вивчає іноземні мови, знайомиться з творами найбільших майстрів світової літератури (Гомера і Шекспіра, Гете і Гейне, Пушкіна і Шевченка), захоплюється природничими науками, історією, філософією, політичною економією.

У гімназії Франко починає писати власні твори. Перший його вірш називався «Великдень» і був присвячений пам'яті батька, який помер у Великодню ніч.

Інтенсивній самоосвіті гімназиста сприяла зібрана ним бібліотека, у якій нараховувалося близько 500 книжок українською та іншими європейськими мовами. Досконало володіючи німецькою і польською мовами, Франко у віршовій формі написав кілька драматичних сцен на сюжети з всесвітньої історії, переклав українською мовою окремі твори античних і новітніх авторів.

У 1874 р. його ранні вірші були надруковані на сторінках львівського студентського журналу «Друг».

У галузі дитячої літератури Іван Якович активно працює, починаючи з 1890р. Він опублікував збірку казок «Коли ще звірі говорили», написав низку оповідань. Найбільш «особистим» є оповідання «У кузні», де змальовано картини дитинства майбутнього письменника, а найулюбленіший герой – хлопчик Мирон.

І.Франко любив одяг строгого кольору, нешнуровані черевики. Майже завжди носив вишиту сорочку. Був письменник завзятим рибалкою. Друга його пристрасть – рибалка, яку часто поєднував з пішими мандрівками. Мріяв купити велосипеда, але так і не купив, бо жив скромно, невибагливо, навіть убого. Він навіть не спромігся придбати на смерть нової сорочки, тому ховали його в чужій. Похований митець на Личаківському цвинтарі у Львові.

Бліц – опитування

- Перелічіть людей, які відіграли у житті письменника велику роль?

(Батько, мати, дядько, окремі вчителі з монастирської школи).

- Скільки книжок було у власній бібліотеці Франка-гімназиста? (Пів тисячі)
- Якими мовами ще в дитинстві володів Франко? (Українською, німецькою, польською).
- Де народився Іван Франко? (село Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Східній Галичині (тепер Львівська область))

2. Знайомство учнів із збіркою «Коли ще звірі говорили»

Франко особливого значення надав казкам як найбільш доступній формі викладу й сприймання. Адже в казковій одежі, в алегоричних образах, на думку письменника, можна краще донести до дитячої уяви велику правду людського буття, розбудити в малят цікавість та увагу до явищ живої природи, навчити ненавидіти зло й несправедливість, підтримувати добро і завжди думати про тих, хто тебе оточує. Видатний письменник у дитинстві любив слухати пісні матері, байки і розповіді старих людей.

Ще в початковій школі дев'ятирічний Івась почав старанно записувати коломийки, приповідки, байки, казки, довівши їх кількість за 800! Це були перші кроки майбутнього письменника, через які відкривався йому світ звичайних людей, їх душі, сподівання. Це був час, коли І.Франко – школяр, ще й сам не до кінця усвідомлював потягу до народної творчості, до людських сердець. Хлопчиком Івась вбирав у себе розповідь сільських оповідачів у кузні батька-коваля. Тому вже з дитинства відчув нерівність між людьми, несправедливість, що існувала довкола. Реальне життя в співіснуванні з кривдою, неправдою передавалося у безцінних народних скарбах – казках, зокрема про тварин, які так подобалися майбутньому письменнику. Ставши дорослим, він сам почав їх писати, через образи звірів: жорстоких, підступних, хитрих – викривав несправедливість у тогочасному житті. Всім серцем прагнути допомогти чесному, але не раз скривдженому трудовому народові, учив його майбутнє (дітей) розпізнавати зло, боротися із ним. І.Франко написав майже п'ятдесят казок, двадцять із них увійшли до збірки «Коли ще звірі говорили». Як правило, всі вони – це художньо опрацьовані переклади з грецької, індійської, німецької, російської, арабської та інших мов. Кожна казка І.Франка має висновок.

Казка І.Франка «Фарбований Лис» - літературна. Хто автор цієї казки?

Літературна казка – це художній твір про вигадані та фантастичні події, написаний конкретним автором.

Особливості літературної казки

- ✓ Творець – конкретна особа, авторство особисте.
- ✓ Має писемну форму.
- ✓ Образ героя максимально індивідуалізований.
- ✓ Число варіантів будь-яких мотивів сюжету нічим не обмежене.
- ✓ Час і місце створення казки відомі або визначаються досить точно за ознаками, прикметами часу в тексті.
- ✓ Письменник – автор, творець, який відображає життя в художніх образах за допомогою своєї уяви, властивими лише йому засобами і на відповідному матеріалі.

IV. Підсумок мінімодуля

Слово вчителя. **Передмова до збірки «Коли ще звірі говорили»**

«Отсі байки, що зібрані в тій книжечці, то старе народне добро. Багато такого ви почуєте в устах наших бабусь та дідів, а мало хто й подумає про те, що, оповідаючи ті байки, ми повторяємо тільки те, що перед тисячами літ повидумували мудрі люди в Вавілоні, в Єгипті, в Індії та в Греції... Бажаючи вибрати для наших дітей книжечку щонайкращих казок різних часів і народів, я зупинився поперед усього на тих, де оповідається про самих звірів...» (Іван Франко)

II мінімодуль

Тема. Іван Франко. «Фарбований Лис». Зміст казки, головні й другорядні персонажі

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Проблемне питання:

- Як ви розумієте афоризм « Кожен є той, чиє серце в нім: вовче серце — справдешній вовк, хоч обличчя людське; серце боброве — бобер, хоч вигляд вовчий; серце вепрове — вепр, хоч подоба бобра»?
- Чого вчить і що виховує казка І. Франка «Фарбований лис»?

III. Оголошення теми та завдань мінімодуля. Мотивація навчальної діяльності

В епоху Середньовіччя в Німеччині виникла легенда про Лиса. Пізніше на її основі видатний німецький поет Й.В.Гете створив казку «Рейнеке-лис». В Україні у 1899 році з'явилася казка з подібним сюжетом, написана І.Я.Франком, під назвою «Лис Микита». Саме її ви прочитали вдома й над її змістом ми будемо працювати.

IV. Робота над темою

1. Робота з текстом

- Знайдіть і зачитайте у тексті уривок, де ми вперше зустрічаємось з Лисом. Яким постає перед нами Микита?

- Знайдіть і зачитайте уривок, як поводить Лис Микита у місті? Яким тут постає він перед нами?

- Порівняйте поведінку Микити у I і II частинах казки. Чи однаково поводить Лис у місті і у лісі між звірами?

- Знайдіть у тексті уривок, де описано «чудесне» перетворення Микити. Зачитайте.

- Знайдіть у тексті і зачитайте уривок, де описана поведінка Микити при зустрічі з Вовком (тобто момент, коли Лис зрозумів, що Вовк його боїться). Зачитайте в особах (намагайтесь передати голосом, інтонацією ту зверхність, поблажливість, з якою хитрий Лис звертається до Вовка).

- Зверніть увагу на мову казки, її народність. Якими засобами Франко зумів їх передати? (Використання фразеологізмів, власне української лексики. Мавпа Фрузя знімає уроки; згадується Святий Миколай; гурт звірів нагадує українських селян).

- Яким чином Микита вирішив скористатися тим, що звірі не впізнали його?

- Чому лісові мешканці так швидко повірили пройдисвітові?

- Чи змінилося щось у житті звірів, коли царем був Остромисл?

- Які риси характеру виявилися в Лиса під час його царювання?

- Як необережність героя зашкодила йому?

- Чи тільки Лиса висміяв І.Франко в казці «Фарбований Лис»?

Обґрунтуйте свої міркування.

2. Гра «Впізнай героя»

1. «Вистригла йому три жменьки волосся з-між очей і пустила на вітер, щоб так і його переполох розвіявся» (Мавпа Фрузя)

2. «Він ще вчора був добрим знайомим нашого Микити, але тепер, побачивши нечуваного синього звіра...аж завив з переляку, а отямившись, як не пішов утікати...» (Вовчик-братик)

3. «Зараз пронюхали, хто він, загарчали та як кинуться до нього!» (Пси)

4. «В народних вбраннях задзявкотіли тоненькими тенорами, то цар не міг втриматися»(Лисички)

5. «Малював покої, паркани та садові лавки» (Маляр)

6. «Кілька разів гонили його стрільці, травили його псами, підкидали йому затруєного м'яса» (Лис)

7. «Ревли басом, аж дуби тряслися» (Ведмеді)

8. «Витягали соло, аж вуха в'янули» (Вовки)

- Кого можемо назвати головним, а кого другорядними героями?

3. Робота в зошитах

Головний персонаж — це дійова особа, про яку розповідається протягом усього твору і характер якої розкрито найповніше.

Другорядні персонажі — це дійові особи, які виконують у творі допоміжну роль і допомагають висвітлити характер головного персонажа.

4. Бюро літературних знахідок

Учитель по черзі підходить до учнів і пропонує зі скриньки дістати слова. Учні відповідають на запитання:

✓ *Кому належить ця річ?*

(Слова зі скриньки: найспритніший мисливець, торговиця, пси, мавпочка Фрузя, діжа з фарбою, звір Остромисл, безславний кінець.)

V. Підведення підсумків

Складання асоціативного ряду «Чого вчить і що виховує казка І. Франка «Фарбований лис»?

Висміює – хитрість, неправду, лицемірство, користолобство, хвалькуватість.

Вчить – доброти, чемності, відвертості, щирості, не ставити власні бажання вище потреб інших.

III мінімодуль

Тема. Іван Франко. «Фарбований Лис». Образ Лиса, риси його характеру

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми та завдань мінімодуля

- На попередніх мінімодулях ми з вами познайомилися з літературною казкою Івана Франка. Хто є головним героєм цього твору?

- Так, риси характеру людини письменник втілює у таку тваринку, як лис. Як ви думаєте, чому саме лис?

- Кого в сучасному світі образно називають хитрим лисом?

III. Основний зміст мінімодуля

Групова робота

Група №1.

В отриманих цитатах про Лиса Микиту наявні помилки. Знайдіть, виправіть їх:

1. «- Що ви собі думаєте? – величався він перед своїми товаришами. Досі я ходив по селах, а завтра в білий день піду до міста і мені просто з торговиці курку подарують, бо я такий розумний і хитрий».

2. «Радий, що йому вдалося сховатися, бідний Лис Микита мусив сидіти в фарбі аж до вечора...»

3. « - Слухайте, любі мої,- говорив Лис Микита, - і бійтеся! Сьогодні вранці святий Миколай уліпив мене з небесної глини –придивиться, яка вона блакитна!...»

4. «Микита був злим, хитрим царем, але справедливим і м'якосердним, тим більше, що тепер не потребував сам ходити на лови, засідати, мордувати» м'якосердним, тим більше, що тепер не потребував сам ходити на лови, засідати, мордувати»

Група №2. Скласти питання для інших учнів щодо образу Лиса. Питання повинні будуватися в хронологічному порядку (відповідно до сюжетної лінії казки) й розкривати характер героя.

Група №3. Створити ідеальний пам'ятник Лису, дібрати напис-присвяту (для роботи учням надаються папір, олівці; пластилін; аркуш для вірша)

План дій:

1. Обговорити у групі: яким має бути Лис (зовнішність, риси його характеру, спосіб передачі внутрішнього світу зовнішніми рисами).
2. Обрати спосіб створення «пам'ятника»: «картина» (малюнок) або «пам'ятник» (скульптура).

Група №4.

Охарактеризуйте Лиса Микиту за планом:

1. Хто цей персонаж?
2. Роль портрета (портрет - зовнішній вигляд героя в художнього твору) в розкритті його характеру.
3. Який це образ, судячи з його вчинків та поведінки?
4. Як автор ставиться до героя? Ваше ставлення до героя.
5. Над чим змусив замислитись і чого навчив цей образ?

2. «Інформаційне гроно» (складання інформаційного гроно щодо характеристики образу).

- ✍ Гордість;
- ✍ хвалькуватість;
- ✍ несправедливість;
- ✍ кмітливість;
- ✍ хитрість;
- ✍ боягузливість;
- ✍ фантазія;
- ✍ корисливість;
- ✍ сміливість;
- ✍ самовпевненість;
- ✍ кар'єризм;
- ✍ обережність;

- ✍ ризикованість;
- ✍ рішучість.

3. Побудова моделі гармонійного суспільства

✓ Що потрібно для того, щоб люди у суспільстві жили у гармонії та почували себе комфортно?

✓ Чи хотіли б ви жити у суспільстві, яке зобразив Іван Франко?

Місто змальоване неспокійним, походеньки Лиса у ньому супроводжували крик, гамір, шум, гуркіт колес, крики домашньої худоби тощо. Саме воно не тільки чуже для головного героя, але й спонукає його, шукаючи своє місце в цій какофонії незвичного для нього оточення, хитрувати, пристосовуватись та хвилюватись.

Автор доводить, що лицемірство й брехня повинні бути викритими, а в образах тварин можна впізнати образи людей, які часто зустрічаються в соціумі. Потворність суспільства показана не тільки зарозумілістю Лиса, але й поведінкою звірів, що сліпо йому довірилися. Саме лицемірство Лиса та «нерозумність» народу висміюються у казці.

У Лиса були й позитивні якості. Він вважав, що свого слова треба дотримуватися, а справу доводити до кінця. Проте ці риси перекриваються його негативними вчинками.

IV. Підсумок мінімодуля

Слово вчителя.

Ознайомившись із казкою І. Франка «Фарбований Лис », ми переконались, що обман ніколи не закінчується добром. Ця казка, як і багато інших творів мистецтва слова, змушує кожного з нас поглянути на себе через призму життя героя твору. Який я? Чи чесний зі своїми друзями, батьками, чи хочу бути лідером і щоб усі працювали на мене? Можливо, вперше в житті вам спало на думку дати оцінку й своїй власній поведінці. Англійське прислів'я влучно стверджує: «Найдовша у світі відстань – відстань від голови до серця». Бажаю вам подолати цю відстань і саме серцем дати відповідь на запитання: якою я зростаю людиною?

7 клас
Іван Франко. «Захар Беркут»

Модуль 1

Тема модуля. Іван Франко. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. «Захар Беркут». Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти вміють розповідати про І.Франка; знають історичну основу повісті; переказують і коментують зміст; визначають тему повісті; висловлюють судження про проблему вибору людини у вирішальній ситуації; розуміють значення історичної пам'яті для кожної людини, приналежності до свого народу, національної свідомості, вірності Батьківщині.

Обладнання: портрет І.Франка, окреме видання повісті «Захар Беркут», світлини карпатських пейзажів, карта України, малюнки учнів на тему: «Красвиди Тухольщини».

Тип модуля: змістово-пошуковий

І мінімодуль

Тема. Життєвий та творчий шлях І.Я. Франка

I. Організаційний момент

Чуттєво-естетичний етап

Бачу, що у вас прекрасний настрій. Я впевнена, що він буде ще кращим до кінця уроку. Що ж на уроці сподіваєтесь дізнатися, навчитися?

А чи прагнете стати свідомими українцями? Що, на вашу думку, для цього треба?

Справді, для цього насамперед потрібно любити рідну мову, Україну, вчитися любити їх у відомих письменників.

II. Актуалізація опорних знань

Установчо-мотиваційний етап

Учитель. «Невеликий, хоч сильний мужчина. Високе чоло, сірі, трохи холодні очі, в лінях бороди енергійне, уперте. Рудувате волосся непокірливо пнеться, вуса стирчать. Скромно одягнений, він тихий і непомітний, поки мовчить. А заговорить – і вас здивує, як ця невисока фігура росте і росте перед вами, мов у казці. Вам стане тепло і ясно від світла його очей, а його мова здається не словом, а сталлю, що б'є об кремінь і сипле іскри. Сильна, уперта натура, цілою вийшла з життєвого бою» (М.Коцюбинський).

Це – Іван Франко.

- Що вам відомо про життя І.Франка, зокрема його дитячі роки?
- Які твори видатного митця ви читали? Чим вони запам'яталися вам?

- Чому, на ваш погляд, І.Франка називають Каменярем?

- Як ушановують пам'ять І.Франка в Україні і світі?

«Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народові. Вихований у твердій школі, я відмалку засвоїв собі дві заповіді. Перша – то було власне почуття того обов'язку, а друга – то потреба ненастанної праці».(І. Франко)

III. Повідомлення теми, мети

Сьогодні ми ближче познайомимося із унікальною та багатогранною постаттю в українській літературі, з людиною неймовірної працездатності та скромності, талановитим письменником, активним громадським діячем, драматургом, фольклористом, публіцистом, літературним критиком Іваном Яковичем Франком.

IV. Вивчення нового матеріалу

Змістовно-пошуковий етап.

1. Прес-конференція

Учитель. Починаємо прес-конференцію, присвячену життєвому і творчому шляху унікальної постаті в історії України – Івану Франкові. (У розмові беруть участь чотири учні «франкознавці», які мали випереджувальне завдання ознайомитися з життям і творчістю І.Франка, та представники ЗМІ – учні класу).

- *Скажіть, будь ласка, ким були батьки І.Франка?*

Батько – Яків Франко, сільський коваль (втратить його у 9 років)

Мати – Марія Франко за походженням із дрібношляхетського роду Кульчицьких (втратить її у 16 років).

Вітчим Гринь Гаврилик був вїйтом.

- *Чи збереглися відомості про те, як зовні виглядав поет?*

Так. Франко любив одяг строгого кольору, нешнуровані черевики. Майже завжди носив вишивану сорочку. Був завзятим рибалкою. Друга його пристрасть – грибництво, яке часто поєднував із пішою мандрівкою.

- *Яку освіту здобув І.Франко?*

З 1862-1864 навчався в так званій «тривіальній» школі села Ясениця Сільна. За цей час навчився писати й читати не тільки по-українськи, а й по-польськи й німецьки. Реалізуючи мрію батьків, продовжив освіту в «нормальній» школі чернечого ордену василіян у Дрогобичі (1864-1867) та в гімназії того ж міста (з 1867-1875)

З 1875 року навчається на філософському факультеті Львівського університету. У 1882 році захистив докторську дисертацію у Віденському університеті.

- *Які політичні переконання мав І.Франко?*

І.Франко – активний учасник народовського руху проти соціального гніту, засновник Русько-української радикальної партії.

- *Скільки разів був ув'язнений І.Франко і за що?*

І.Франко був тричі ув'язнений за політичну діяльність. 1877 – перший арешт, 1880 – другий, 1889 – третій.

- *Скільки псевдонімів було у І.Франка? Навіщо? Назвіть деякі з них.*

У І.Франка було 99 псевдонімів. Причин, щодо такої кількості було кілька: 1) проблеми з цензурою; 2) створення масовості у своїх журналах; 3) бажання друкуватися у жіночих виданнях; 4) мода.

(Мирон, Іван Живий, Дженджелик, Хома Брут, Віршороб Голопупенко).

- *Якою є творча спадщина І.Франка?*

Результатом 40-річної діяльності Франка було 6 тисяч художніх творів та чимала низка наукових публікацій, статей, заміток тощо. За своє життя Іван Франко написав майже 6000 творів, знав 14 іноземних мов. Його твори перекладені на 60 мов народів світу і видані в 50-ти томах. Іванові Франку належить понад 5000 творів у різних галузях літератури й науки. Випущені у світ 50 томів – лише третина від написаного.

- *Яке значення І.Франка?*

Про письменника влучно сказав Д.Павличко: «Титанічна діяльність І.Франка відбила національні волання розірваної між імперіями Романових і Габсбургів українські землі... Шевченко народив, а Франко виховав українську націю».

- *Ще навчаючись у гімназії І.Франко почав збирати особисту бібліотеку. Скільки книг було в ній? Як йому це вдалося зробити?*

Ще школярем, він зібрав собі невеличку бібліотеку в 500 томів. (Роблячи за товаришів письмові завдання, в нагороду брав лише книжки. Щотижня заходив у книгарні, де мав «особистий рахунок», купував часто антикварні книги, повторюючи при цьому фразу «Я їх не читаю, а нюхаю».)

- *Де знаходиться останній притулок поета?*

В останні дні письменника доглядали студенти й добрі люди (сини були на війні, донька – в Києві). Його серце перестало битися 28 травня 1916 року. Преса понад 50 країн світу відгукнулася на трагічну звістку про смерть українського генія. Оскільки І.Франко був «такий бідний, як цілий наш народ», його ховали 31 травня у Львові на Личаківському цвинтарі в чужій вишиваній сорочці й єдиному старенькому костюмі. Грошей на окрему могилу не було, тому його поховали в «позиченій» ямі на шість домовин. Лише через десять років митця перепоховали на почесному місці при вході на цвинтар.

Учитель.

Результатом нашої роботи став «Літературно-психологічний портрет І.Франка». Прощу його доповнити самостійною роботою з підручником.

(учні працюють з підручником)

2. Виступ групи дослідників «Цікаві та маловідомі факти про Івана Яковича Франка»

- Іван Якович смачно готував каву, збирав і любив їсти гриби й рибу, що сам ловив. Іван Франко понад усе любив збирати гриби. Їх варили, смажили, сушили на зиму. Донька пише: «Присмажені гриби з молододю картоплею були смачною й улюбленою стравою тата».

- Іванові Франку належить ініціатива ширшого вживання в Галичині назви «українці» замість «русини» — так традиційно називали себе корінні галичани.

- Після свого другого арешту 1880-го Франко ледь не помер з голоду. Тоді за тиждень у готелі він написав повість “На дні” й на останні гроші надіслав її до Львова. Після того три дні жив на 3 центи, знайдені на березі річки Прут – цих грошей вистачило хіба на одну хлібину. А коли їх не стало, лежав без пам’яті, без сил. Врятував Франка від голоду старий служитель готелю.

- У 1886 році Іван Франко одружився. Його дружиною стала Ольга Хоружинська. Була високоосвіченою людиною, добре володіла мовами: англійською, французькою, німецькою, російською. Їй не була чужа ідея відродження України. Познайомившись із Франком, вирішила стати його дружиною й помічницею та присвятити своє життя чоловікові. Разом подружжя виховало чотирьох дітей – Андрія, Тараса, Петра, Анну.

- Франко відомий своїм інтересом до індійської культури, він вивчав літературу, філософські твори, тексти Вед на санскриті.

- 1908 року стан здоров’я Франка значно погіршився, однак він продовжував працювати до кінця свого життя. Період останнього десятиліття життя Франка — дуже складний. За розповідями сина Андрія, «у цей період батька переслідував дух померлого дідуся, який бив його золотим молотом по руках...». «Протягом 14-ти днів я не міг ані вдень, ані вночі заснути, не міг сидіти, і, коли, проте, не переставав робити, то робив се серед страшного болю», – писав Іван Франко.

- Франко на сьогодні єдиним українським поетом, який номінувався на здобуття Нобелівської премії з літератури.

3. Виступ групи дослідників «Відомі люди про Івана Яковича Франка»

«...У важкі часи безправ’я і темряви він був для Західної України і університетом, і енциклопедією, і академією наук, і народним, не затвердженим ніякою монаршою ласкою міністром культури та освіти...» (П. Тичина).

«...Титанічна діяльність Франка відбила національні воління розірваної між імперіями Романових і Габсбургів української землі... Шевченко народив, а Франко виховував українську націю...» • «Він — геніальний поет. Саме як поета ми бачимо

його поряд з найвидатнішими світовими майстрами, а в рідній літературі він чи не єдиний має право займати місце на недосяжній височині Шевченка» (Д.М.Павличко).

«...Невеликий, хоч сильний мужчина. Велике чоло, сірі, трохи холодні очі, в лініях бороди щось енергійне, уперте ...А заговорить — і вже здивує, як ця невисока фігура росте й росте перед вами, мов у казці. Вам стане тепло й ясно од світла його очей, а його мова здається не словом, а сталлю, що б'є об креміль і сипле іскри. Сильна, уперта натура, яка цілою вийшла з житейського бою!...»

«...Тепер ще яскравіше зарисувалася могутня постать Франка і всі його заслуги, ще дорожчим став нам той чоловік... Адже Франків у нас не густо» (М.Коцюбинський).

Іван Франко — це розум і серце нашого народу. Це боротьба, мука і передчуття щастя України. України і людськості. ...Франко живе в народній пам'яті як великий Каменярь...» (М. Рильський).

- Про свого батька син Тарас пише: «Франко був дуже точною, старанною людиною. Коли вже щось обіцяв, то виконував сумлінно і вчасно. Працював він багато і плідно, не любив витратити час на пусті балачки. Якщо брався за якусь роботу, то поринав у неї з головою. У вільний же час був ласкавим порадиником, привітним господарем.

- Дуже помітна прикмета вдачі мого батька була швидкість. Він швидко вирішував будь-яку справу, швидко писав. Ця швидкість поєднувалася у нього з високою якістю, бо до слова він ставився надзвичайно вимогливо».

- «Такі люди рідко родяться. Так багато страждань могли винести тільки інтелігенти. І яка гірка б не була історія їх життя, але з любов'ю треба зібрати всі і найдрібніші факти їхнього життя, праці, страждань. Бо йдемо... з печаттю їхнього духу...» (І. Лизанівський, секретар І. Франка).

«...Після Шевченка не було в нас такої постаті. Отже не буде в нас перебільшення сказати, що Шевченко і Франко — це насправді ті два могутніх крила, які винесли українське слово, українську культуру на простори світові. Франко стоїть серед тих великих порадиників, мислителів-гуманістів, до яких людство завжди буде звертатись...» (О. Гончар).

- «...Ми не можемо назвати, мабуть, жодної ділянки людського духу, в якій би не працював Іван Франко і в якій він би не був великий...» (П. Загребельний).

4. Складання учнями інформаційного грона «Творчість Івана Франка» (запис у зошити)

У. Підсумок мінімодуля

Слово вчителя. Життя Івана Яковича було справді титанічною, жертвовною працею. Івана Франка порівнюють із біблійним Мойсеєм, який сорок років свого

життя віддав невсипущій праці і невтомній боротьбі за соціальне й національне визволення свого народу.

Дослідники-франкознавці порівнюють творчість І.Франка з велетенським морем, глибини якого ще далеко не пізнані. І сьогодні ми з вами зробимо ще один крок у вивченні творчості Івана Яковича Франка.

II мінімодуль

Тема. Історична основа твору І.Франка «Захар Беркут»

I. Організаційний момент

II. Постановка теми, мети мінімодуля

Перш ніж перейти до опрацювання змісту повісті, нам необхідно дізнатися про історію написання даного твору та про історичну епоху, відтворену письменником у повісті.

III. Опрацювання нового матеріалу

1. *Історія написання історичної повісті «Захар Беркут»*

1882 року львівський журнал «Зоря» оголосив конкурс на кращу повість. Слід зауважити, що головним редактором цього видання був на той час гімназійний «професор» (сучасною мовою — просто вчитель) О.Партицький, чий політичні та естетичні вподобання багато в чому не збігалися із Франковими. І все ж таки Іван Якович вирішив узяти участь у влаштованому «Зорею» конкурсі.

По-перше, успіх давав змогу бодай якоюсь мірою пом'якшити матеріальну скруту, котра дошкуляла письменнику, до того ж, ще й переслідуваному імперською австро-угорською поліцією, адже жив він на ту пору в рідному селі Нагуєвичих під наглядом жандарма, як сам писав про себе, «рубав січку і коні пас», будучи цілком позбавленим і доступу до бібліотек, і будь-якого літературного товариства. (Якщо вітчим не відмовляв у шматку хліба, то про одяг і взуття треба було вже дбати самому. «Одежі нема, чобіт нема, довги стоять і гавкають. Впрочім, надворі сльота, погань перервала польову роботу. Сніг присипав був і отаву, і бульбу, і ярину на городі — басоля, соя вся вимерзла, дали коровам. Сумно тепер на селі» — цей уривок з листа, написаного Франком восени 1882 року, дає певне уявлення про життя поета в ті дні.)

А по-друге, Франко вже мав творчий задум — те зернятко, з якого потім виросла повість «Захар Беркут». Ще в травні 1882 року в листі до свого товариша І. Белея він зізнався: «Думка в мене була — написати повість по-німецьки... історично-сенсаційно-реальну, та що, вже ось пару місяців ношуся з нею, як дурний з ступою, а навіть зачати ще не успів. Чи успію ж восени скінчити, і взагалі, чи буде з тої кози м'ясо?» На це питання відповів сам автор.

Повість Франко написав восени 1882 року. Письменник працював дуже інтенсивно, про це свідчить рекордно короткий строк, протягом якого повість була створена,— всього за шість тижнів, і то писав він тільки вечорами, при світлі каганця (у нього не було навіть настільної лампи). Відіславши рукопис до Львова, Франко очі видивив, чекаючи відповіді і, звичайно, премії. Тільки пізніше повість стали друкувати у журналі «Зоря» (1883 рік, № 7-15; у травні 1883 року). Франко одержав третю премію в сумі 120 ринських.

Твір був опублікований без жанрового означення (повість, оповідання, роман), але під заголовком «Захар Беркут» стояло таке окреслення: «Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці».

У передмові Іван Франко пояснював читачам: «Повість історична - се не історія, де історик оперує аргументами і логічними висновками, там повістяр мусить оперувати живими особами, людьми... Повість історична має вартість, коли її основна ідея зможе зайняти сучасних живих людей, то значить, коли вона сама жива й сучасна».

2. *Історична повість*

Жанр твору – історична повість (*епічний твір середнього розміру, у якому зображено як історичні події, особи, так і створені письменником художні образи протягом тривалого або важливого за подіями часу*).

Літературознавчий словник-дослідник подає таке трактування повісті: «*Повість-епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між романом та оповіданням*».

Крім обсягу, повість різниться від оповідання розгорнутішим сюжетом, більшою кількістю другорядних персонажів, повнішою та глибшою їх характеристикою, наявністю описів. Розмежування повісті та роману менш виразне. Схожі вони за предметом зображення (життєві будні чи вагомі історичні події), засобами зображення, розкриттям характерів. Але повість охоплює менше коло проблем, коротший період із життя героя. Якщо в романі акцент робиться на розгортанні сюжету й розширенні коло проблем, то в повісті сюжет більш статичний: акцентується на глибшому аналізі одного чи кількох конфліктів, на описах. Як і в романі та оповіданні, велику роль у повісті відіграє голос автора або розповідача.

3. *Історична основа повісті «Захар Беркут»*

Слово вчителя.

З історії України І. Франко знав, що у 1242-1243 роках нашу землю, мов смерч, спустошили кровожерливі монгольські орди, очолені лютим ханом Батиєм.

Розповіді про ці події збереглися в Галицько-Волинському літописі: «Після падіння Києва в грудні 1240 року старший з онуків Чингісхана, Батий, на чолі п'ятисот тисяч монголів виступив для підкорення західних земель. Взимку 1241 року він розділив своє військо. Одна, численніша частина, пішла через Карпати в Угорщину. Це був важкий шлях, тому всі гірські переходи були попередньо завалені величезними віковими деревами...»

Монгольські завоювання зумовили паніку в Європі. У Західній Європі війська рицарів готувалися відбити навалу Батія. Та, маючи в тилу Русь, що не підкорилася, монголо-татари не пішли далі на захід. Народи Русі, вчинивши героїчний опір, врятували країни Західної Європи від навали Батія. Саме ці події — вторгнення хана Батія в 1241 році в Європу та героїчна боротьба простих руських людей з монголо-татарською навалою — і є історичною основою повісті І. Франка «Захар Беркут».

В історичній повісті «Захар Беркут» всі герої не історичні, а, як стверджував сам автор, є витвором художньої фантазії. Але це ніскільки не зашкодило історизмові твору, не суперечило його художній правді. Та є у творі і те, що підтверджується історичними документами. Вся сюжетна канва твору будується на **достовірному історичному факті — нападі монголо-татар.** Письменник точно називає імена їхніх ватажків, накреслює маршрути походів, згадує про битву на р. Калка, про Данила Галицького. Другим джерелом повісті став **фольклор — перекази та легенди, які народ зберіг у своїй пам'яті.**

Таким чином, «Захар Беркут» — це художній сплав історії та легенд, їх мистецьке творче осмислення. «Я пишу повість історичну з XIII віку й ідеальну, у котрій стараюсь на підставі тих немногих фактів історичних про давнє громадське життя, показати життя самоуправне, безначальне і федеральне наших громад. Повість та, хоч і містить у собі багато історичної і неісторичної декорації, все-таки, надіюсь збудити живий інтерес і у сучасних людей...»,— зазначав І. Я. Франко.

Повідомлення учнів

Повідомлення 1. У перекладі, записаному від Михайла Гасинця із Закарпаття, розповідається про один із епізодів боротьби: «Русини підрубали дерева, наклали купи каміння і воду перегородили. Коли татари ішли в той глибокий звор, тоди люди ті підрубали дерева, каміння і воду пустили за одним свистом. То всього почало гучати, стріляти і вибило много татар...»

Повідомлення 2. Велике значення має і переказ про Сторожа — величезного кам'яного стовпа. Цар велетнів, цей «святий» камінь є своєрідним уособленням життя і ворогом богині смерті Морани. «Кажуть, — йдеться у переказі, — що колись Морана ще раз ізбере свою силу, щоб нею завоювати ... Тухольщину, але отсей заклятий Сторож упаде тоді на силу Морани і роздавить її собою». Так і сталося. В Тухольській долині знайшли свою смерть добірні сили завойовників. У

примітці до твору Франко вказує на ще один фольклорний матеріал, яким користувався, — народний переказ про монахів київських печер, пов'язуючи його зі Скитом Манявським. Цей переказ письменник творчо використав, розповідаючи, як формувався світогляд Захара Беркута.

Повідомлення 3. Село Тухля, про яке пише Франко, справді існує й розташоване в мальовничій, порослій густими лісами місцевості, неподалік від міста Стрия на Львівщині. Збереглись народні перекази про походження назви села. В одному з переказів його назва пов'язується із загибеллю великої кількості ординців, від яких по всій околиці йшов поганий (тухлий) запах.

4. «Захар Беркут». Аналіз твору (робота в зошитах)

«Захар Беркут» — історична повість Івана Франка про боротьбу давніх карпатських общин проти нашествия монголів та соціального гноблення.

Тема: розповідь про те, як волелюбний народ Руської землі боронив свою батьківщину від монголо-татарської навали.

Ідея: возвеличення мужності, патріотизму, винахідливості, рішучості, вміння долати перешкоди, боротися з труднощами; засудження підступності, зради, жадності, жаги до збагачення за рахунок інших.

Основна думка: сила народу — в його єдності, підтримці, повазі одне до одного.

Жанр: історична повість.

Проблематика твору «Захар Беркут»

- захист рідної землі;
- моральний вибір;
- єдність, згуртованість народу — запорука перемоги;
- людина і природа;
- кохання, вірність, самопожертва;
- взаємовідносини батьків і дітей.

IV. Підсумок мінімодуля

Зробімо підсумок музичним. Група учнів отримала індивідуальне завдання підібрати музичний твір, який би на їхню думку передавав характер повісті, яку ми аналізуємо. Послухаємо їх. Хто прокоментує вибір музичного твору?

III мінімодуль

Тема. Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників у історичній повісті І.Я.Франка

I. Організаційний момент

Ми сьогодні були журналістами, дослідниками, а тепер попрацюємо в групах.

II. Актуалізація опорних знань

- Що таке героїзм? (*Героїзм (від грецьк.) — здійснення видатних за своїм суспільним значенням дій, які відповідають інтересам народних мас і вимагають від людини особистої мужності, стійкості, готовності до самопожертви*).

- Які героїчні вчинки вам відомі?
- В чому, на ваш погляд, виявився героїзм тухольців?
- **Доведіть, що захист рідної землі — це священний обов'язок кожного.**

- Що необхідно було мати тухольцям для боротьби з монголами? (*Єдність, згуртованість, віра — запорука перемоги*)

III. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя.

Визвольні традиції наших предків І. Франко у творі «Захар Беркут» блискуче втілює у художніх образах тухольців, Захара Беркута, Максима, Мирослави. Він змалював картини героїчної боротьби проти монгольської навали. Любов до батьківщини керує всіма вчинками тухольців. Захищаючи свою батьківщину, народ сповнений патріотичного піднесення, здатний на високий подвиг. Мов казковий велетень, перемагає він вдесятеро сильнішого ворога.

IV. Повідомлення теми і мети мінімодуля

Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників у історичній повісті І.Я.Франка.

V. Опрацювання нового матеріалу

1. Бесіда за змістом повісті (метод «мікрофон»)

- Які художні засоби використав І. Франко в поданому уривку, щоб показати феодальну роздробленість на Русі?

«...Спори за насліддя престолів і підкопування свобідних та самоуправних громадських порядків. Нерозумні! Вони підривали дуба, котрий годував їх своїми желудьми! Коли б були свою власть і свою силу повернули на скріплювання, а не підкопування тих порядків по громадах і живих зв'язків між громадами, то наша Русь, певно, не була б упала під стрілами та топорами монголів, але була б остоялася проти них, як глибоко вкорінений дуб-велетень остоюється проти осінньої бурі!»

(розгорнене метафоричне порівняння, метонімію).

- Коли і за яких обставин монголи напали на Русь?

(«...Досі нечуваного ворога монголів, що перед десятьма роками, мов страшна громова хмара, появилися були на східних границях Русі, в над донських степах, і

побили зібраних руських князів у страшній і дуже кривавій битві над рікою Калкою».)

- Якої шкоди завдали татари Русі?

(«Широкою рікою плили по Русі пожежі, руїни та смерть. Страшенна монгольська орда з далекої степової Азії налетіла на нашу країну, щоб на довгі віки в самім корені підтягти її силу, розбити її народне життя. Найперші міста: Київ, Канів, Переяслав упали і були зруйновані до основи; їх слідом пішли тисячі сіл і менших городів».)

- З якою метою монголи вирушили у військовий похід?

(«Ціль походу страшної орди були Угри, багата країна заселена племенем, спорідненим монголам, від котрого великий Чингісхан монгольський домагався, щоб йому піддалося. Угри не хотіли піддаватися і страшенний похід монгольської орди мав їм показати месть великого Чингісхана».)

- У чому були причини завоювання татарами більшої частини Русі?

(«... Русь була роз'єднана і роздerta внутрішніми міжусобицями...»)

- Як у творі описано жорстокість монголів?

(«... Палали інші світила, страшні, широкі, бухаючи огняною загравою: се горіли околичні села і слободи, окружаючи широкою огняною пасмурою монгольський табір. Там бушували загони монголів, рубаючи та мордуючи людей, забираючи в неволю та нищачи до основи те, чого не можна було забрати».)

- Що вам відомо про минулі зв'язки боярина Тугара Вовка з монголами?

(Тугар Вовк у битві під Калкою (1224 р.) «...зрадив Русь монголам, виявивши їм наперед цілий план битви, зложений руськими князями. Правда, говорили вісті, доказу певного на те нема, а то б бояринові прийшлося понести голову на колоду; боярин стояв у битві в першій ряді і при першій замішанні взятий був до неволі. Але дивним виявилось декому його швидке увільнення без окупу, хоч боярин божився, що монголи випустили його, шануючи його хоробрість».)

- Через що князь Данило із задоволенням дарував бояринові землі Тухольщини після битви під Калкою?

(«...Сам князь не довіряв йому, як довіряв давніше. Боярин в кінці почув тому зміну і попросив у князя даровизни землі в Тухольщині. Не допитуючись, для чого задумав боярин покидати Галич і для чого хоче закопатися в такій лісистій пустині, та ще й із молодого дочкою, князь Данило дав йому даровизну - очевидно рад був позбутися. І при від'їзді з Галича якось холодно прощалися всі з боярином, довголітнім товаришем оружжя».)

- Що необхідно треба було мати тухольцям для боротьби з монголами?

(Єдність, згуртованість, віра – запорука перемоги.)

- У чому ж сила тухольців?

(Незважаючи на те, що й досвіду в них менше, і озброєні гірше, і за кількістю їх менше, вони мають непереможний дух, вірність Батьківщині, високе почуття патріотизму.)

• Чому, на думку Захара Беркута, народ, який прагнув свободи й незалежності, у нерівній боротьбі зумів знищити більш численного ворога?

(«Ми перемогли нашим громадським ладом, нашою згодою і дружністю... Доки будете жити в громадському порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не перемітить вас».)

• У чому вбачав Захар Беркут призначення тухольців у боротьбі з монголами?

(«Не відбити, але розбити їх - це повинна бути наша мета!»)

• Навести слова Захара Беркута, які доводять, що в такій ситуації гідна самопожертва.

(«...погинемо всі до останнього в бою, а тоді по наших трупах нехай собі монголи йдуть, куди хочуть»; «раз умирати кожному, але славно вмирати - це не кожному лучається»).

3. Евристичний творчий пошук «Унікум»

Ми вже знаємо, якими жорстокими були монголо-татари. Вони спустошували все дощенту, залишаючи криваві сліди та димові заграви, убиваючи та забираючи в ясир. За допомогою кольорової палітри передайте опис пожежі Тухлі.

I група підбирає вирази, які викликають асоціації жаху, страждання.

Червоний колір у цьому описі викликає асоціації не любові й радості, як у творі Д. Павличка «Два кольори», а, навпаки, передає муки людей, які спостерігають за пожежею (вирази: «Огненні язички, кроваве полум'я, бухав огонь, полум'я стелились плазом, розжарене вугля, огневі пасма, огнисте листя, горюче листя, долина залита вогнем, серед пожежі, огняні стріли, горюча солома, огняні стріли» – в уяві читача асоціюються з червоним кольором, але тут червоний колір викликає асоціації, які передають людські страждання, переживання за втраченими домівками).

II група підбирає слова, що виражають чорну кольорову гаму, вони теж стають символами туги і жалю, страждань:

«Груба пільма, чорна хмара, дим бовдурами, стояли напотемки».

Учні роблять висновок, що в цьому описі переважає кольорова гама червоного й чорного – символ нещастя, жаху та горя. Учні роблять висновок, що кольори чорний і червоний у цьому уривку є контекстуальними синонімами.

VI. Підсумок мінімодуля

Інноваційний метод «Займи позицію»

- Як ви вважаєте: захист рідної землі – це священний обов'язок кожного?

Заключне слово вчителя.

Проблема патріотизму була, є і завжди буде актуальною. І захист Вітчизни - це священний обов'язок кожного громадянина, адже так записано в Конституції України.

Всі тухольці — активні учасники боротьби з монголами. Їм є що боронити: у кожного є невеликий шматок рідної і такої прекрасної землі-матері. Вони працюючі, спільними зусиллями викували у твердій скелі вигідні стежки, провели в горах дорогу, засівали зерном поля, будували на річці загати, а тепер зупиняють ворога.

V. Домашнє завдання

Перечитати повість «Захар Беркут».

Скласти літературний диктант за змістом повісті.

Підібрати цитати про життя та громадський устрій тухольців.

Індивідуальне завдання: повідомлення про священне дерево тухольців.

7 клас

Іван Франко. «Захар Беркут»

Модуль 2

Тема модуля. Іван Франко. «Захар Беркут». Образ тухольської громади: роль і місце кожного в суспільному житті. Проблема вибору людини у вирішальній ситуації. Характеристика образу Захара Беркута

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти переказують і коментують зміст повісті; визначають тему повісті; характеризують образ Захара Беркута; підтверджують власну думку цитатами з тексту; висловлюють судження про проблему вибору людини у вирішальній ситуації; розуміють значення історичної пам'яті для кожної людини, приналежності до свого народу, національної свідомості, вірності Батьківщині.

Обладнання: портрет І. Франка, текст твору, малюнки учнів та ілюстрації до повісті; дидактичний матеріал (картки).

І мінімодуль

Тема. Образ тухольської громади

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Написання літературного диктанту, складеного одним із учнів класу.

2. Робота з картками.

На картках записані цитати з повісті «Захар Беркут». Дати відповіді, кому з героїв належать слова.

- «Ми над усе любимо свій кутик, - коли б так кожний інший любив свій кутик, то певно всі люди жили б на світі спокійно й щасливо». (Максимові)

- «Хто має браму, той має й хату!» (Мирославі)

- « ...на чистім полі вони проти нас, мов миш проти кота» (Т.Вовку)

- «Раз умирати кожному, але славно вмирати – се не кожному случается»

(З.Беркуту)

- «Життя в неволі нічого не варте – краще смерть» (Максимові)

- «Раз мати породила, раз і гинути прийдеться» (Бурунді)

- «Я не стану зрадницею свого краю!» (Мирославі)

- «Не відбити, але розбити їх – се повинна бути наша мета!» (З.Беркуту).

- «Мов одна душа, стояла вона дружно в праці і вживанню, в radoщах і в горю. була для себе і суддею, і впорядчиком у всьому» (тухольська громада)

III. Оголошення теми та завдань мінімодуля

Сьогодні наше з вами завдання з'ясувати, працюючи з тестом, спосіб життя тухольської громади, цінності тухольців, визначити роль кожного у суспільному житті.

IV. Робота над темою

1. Події у творі відбуваються у руському селі Тухля, яке розташоване в долині Карпатських гір. За допомогою тексту опишіть це село.

«Стародавнє село Тухля — се була велика гірська оселя з двома чи трьома чималими присілками, всього коло півтора тисячі душ. Село й присілки лежали не там, де лежить теперішня Тухля, але геть вище серед гір, у просторій подовжній долині, що тепер поросла лісом і зветься Запалою долиною. В ті давні часи, коли йде наше оповідання, Запала долина не була поросла лісом, але, навпаки, була

управлена і годувала своїх жильців достатнім хлібом. Простягаючись звиш півмилі вдовж, а мало що не чверть милі в ширину, рівна й намулиста, обведена з усіх боків стрімкими скалистими стінами, високими декуди на три або й чотири сажні, долина тота була немов величезним кітлом, із якого вилито воду. І певно, що воно й не інакше було. Чималий гірський потік впадав від сходу до тої долини високим на півтора сажня водопадом, прориваючи собі дорогу поміж тісні, тверді скали, і, обкрутившись вужакою по долині, впливав на захід у таку ж саму тісну браму, розбиваючись поміж гладкі кам'яні стіни і гуркотячи ще кількома водопадами, поки чверть милі понижче не впав до Опора. Високі, стрімкі береги тухольської кітловини покриті були темним смерековим лісом, що надавав самій долині ще більшого заглиблення і якоїсь пустинної тиші та відрубності від усього світу. Так, справді, се була величезна гірська криївка, з усіх боків тільки з великим трудом доступна,— але такі були в тих часах ненастанних війн, усобиць і нападів майже всі гірські села, і тільки дякуючи тій своїй неприступності, вони змогли довше, ніж подільські села, охоронити своє свобідне, староруське громадське життя, яке деінде силувалися чимраз більше підірвати горді, війнами збагачені бояри».

2. Розкажіть про основні види діяльності тухольців.

«Тухольський народ жив головно скотарством. Тільки та долина, де лежало село, а також кілька поменших порічин, не покритих лісом, надавалися до хліборобства і видавали щороку багаті збори вівса, ячменю і проса. Зате в полонинах, що були, так само, як і всі доокружні ліси, власністю тухольської громади, паслися великі отари овець, у котрих спочивав головний скарб тухольців: з них вони добували собі одежу й страву, омасту й м'ясо.

В лісах довкола села паслися корови і воли; але сама місцевість, гориста, скалиста й неприступна, забороняла держати багато тяжкої рогатої худоби. Другим головним джерелом достатку тухольців були ліси. Не говорячи вже про

дрова, котрих мали безплатно і на топливо, і на всякі будинки,— ліси достачали тухольцям звірини, лісових овочів і меду».

3. Кому належала власть у громаді?

Слова Максима:

«Ні, власти у нас над громадою не має ніхто: громада має власть сама, а більше ніхто, боярине. Але мій батько досвідний чоловік і радо служить громаді. Як він говорить на раді громадській, так не зуміє ніхто в цілій верховині. Громада слухає батькової ради,— але власти батько мій не має ніякої і не жадає її».

4. Як скликають на раду громадську?

«Аж ось насеред села з ними пострічалася дивна компанія. Три старці, убрані по-празничному, несли дорогою на високій, гарно точеній і оздібно сріблом окованій дрючині великий, також сріблом окований ланцюг, вироблений суцільно з одної штуки дерева в виді перстеня, нерозривного і замкнутого в собі. Понад тим ланцюгом повівала червона кармазинова, сріблом вишивана хоругов. Три старці йшли повільно. Перед кождим дворищем вони зупинялися і викликали голосно хазяїв по ім'ю, а коли той або хто-будь із жильців дворища явився, вони говорили:

- Завтра на копу!»

5. Опишіть місце, де відбувалася громадська рада.

«За селом Тухлею, зараз же близ водопаду, стояла насеред поля величезна липа. Ніхто не згадував, коли її засаджено і коли вона розрослася така здорова та конариста. Тухля була оселя не дуже давня, і деревина, що росла на тухольській долині, була геть-геть молодша від тої липи; тим-то й не диво, що тухольський народ уважав її найдавнішим свідком давнини і оточував великою пошаною.

Тухольці вірили, що тота липа — дар їх споконвічного добродія, царя велетнів, який засадив її власноручно на тухольській долині на знак своєї побіди над Мораною. З-під коріння липи било джерело погожої води і відтак, тихо журчачи по дрібних камінцях, впливало до потоку. Се було місце копних зборів тухольських, місце сільського віча, котре в старовину являло з себе всю і одну власть у руських громадах.

Довкола липи був широкий, рівний майдан. Рядами стояли на нім до сходу сонця гладкі кам'яні брили, призначені на стільці, де сідали старці громадські, батьки

родин. Кілько було таких батьків, стільки й кам'яних стільців. Поза ними було вільне місце. Під липою, над самим джерелом, стояв чотиригранний камінь з проверченою всередині дірою; тут на час ради виставлялося копне знамено. А обік зроблене було друге підвищення для бесідника, себто для того, хто в якій-будь справі говорив; він виступав із свого місця і входив на се підвищення, щоб увесь народ міг чути його».

6. Чому саме липу тухольці вважали священним деревом?

(індивідуальне домашнє завдання)

Липа - це символ жіночності, м'якості та ніжності. У стародавніх слов'ян липа була священним деревом і ототожнювалася з богинею любові і краси - Ладою. За давніх часів у наших предків жодне свято не обходилося без обрядових сцен біля лип. Під липами вони водили хороводи, які неодмінно присвячувалися липовому цвіту, липовому аромату і липовому меду. Біля цього дерева також часто проводилися й народні збори, суди. На знак примирення або закінчення війни на вулицях висаджували стрункі ряди цих зелених чудесниць.

Липа вважалася деревом Богородиці. Християни вірили, що коли Богородиця спускається з небес на землю, вона відпочиває саме на липі. На липу вішали ікони та образки, побутувало повір'я, що саме на липі найчастіше були чудотворні ікони. Одна з християнських легенд говорить, що липа стала притулком для Богородиці, коли вона з маленьким сином бігла до Єгипту.

Слов'яни шанували липу не тільки як священне дерево, але і як дерево-матір, що дарує своїм дітям усе необхідне. Ложка, чашка, ківш, піднос та інші предмети побуту, без яких не обходилася жодна селянська родина, вирізалися з липи. Багато століть наші предки ходили в липових личаках. З легкої липової деревини робили щити, які захищали воїнів від ворожих списів та шабель. На липових дошках писали ікони та вирізали іконостаси, з дощок її робили музичні інструменти. Деревину липи використовували для висікання «живого» вогню, за допомогою якого щорічно оновлювали вогонь у домашніх вогнищах.

Липу використовували і як особливий оберіг. Повсюдно вважалося, що в липу не б'є блискавка, тому її садили біля будинків і не боялися ховатися під нею під час грози. Жителі Герцеговини під час вінчання тримали над головами молодих липову гілку теж як оберіг. Нею прикрашали хати й загороди з худобою на Юрія і на Трійцю. У німецькій міфології липа була священним деревом Фреї, богині любові та краси. Листя липи за формою нагадує серце, тому у східних і західних слов'ян вона стала втіленням таких прекрасних людських якостей як щирість і доброзичливість.

7. Опишіть звичайну, стародавню церемонія, що знаменувала очищення уст і прояснення ока, що пов'язана з липою.

«Потім устав із свого місця найстаріший у зборі, Захар Беркут, і повільним, але твердим кроком виступив під липу і, доторкнувшись її рукою, наблизився до пливучої з її коріння нори і, припавши на коліна, помазав собі нею очі й уста. Се була звичайна, стародавня церемонія, що знаменувала очищення уст і прояснення ока, потрібне при таких важнім ділі, як народна рада. По тім він сів на підвищенім місці, звернений лицем до народу, тобто до східної сторони неба».

8. Як жила тухольська громада, чи були там бідні і багаті?

«Мов одна душа, стояла тухольська громада дружно в праці і вживанню, в radoцях і в горю. Громада була для себе і суддею, і впорядчиком у всьому. Громадське поле, громадські ліси не потребували сторожа — громада сама, вся і завсіди, бачно берегла своє добро. Бідних не було в громаді; земля достачала пожитку для всіх, а громадські шпихліри та стодоли стояли завсіди отвором для потребуючих. Князі і їх бояри завислигим оком гляділи на те життя, в яким для них не було місця, в яким їх не потребували. Раз у рік з'їздив у Тухольщину князівський збірицьк податків, і громада старалась якнайборше позбутися немилого урядового гостя: через день або два він виїздив, обвантажений усяким добром — бо податки в великій мірі платили тухольці натурою. Але в Тухольщині збірицьк князівських податків не був таким самовладним паном, як по інших селах. Тухольці добре уважали, що належиться збірицькові, а що князеві, і не попускали йому зробити над ними ніякого надужиття.

Але не тільки в самій Тухольщині видний і спасенний був вплив Захара Беркута; його знали люди на кільканадцять миль довкола, по руськім і угорськім боці»

9. Знайдіть та зачитайте останні слова Захара Беркута до громади.

«Батьки і браття! нинішня наша побіда — велике діло для нас. Чим ми побідили? Чи нашим оружжям тільки? Ні. Чи нашою хитрістю тільки? Ні. Ми побідили нашим громадським ладом, нашою згодою і дружністю. Уважайте добре на се! Доки будете жити в громадськім порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас. ... Передавайте ж дітям і внукам своїм вісти про давнє життя і давні порядки».

V. Підсумок мінімодуля

1. Робота в зошитах.

Скласти інформаційне гроно або синкан «Тухольська громада».

2. Слово вчителя.

Під загрозою монгольської навали тухольці об'єднуються, щоб разом боронити свою землю. Хоча описані події й відбувалися багато років тому, мені здається, що

устрій тухольської громади може бути гарним прикладом і для сучасних людей, адже дуже часто в нашому суспільстві панує розбрат і байдужість до потреб інших.

II мінімодуль

Тема. Проблема вибору людини у вирішальній ситуації.

Захар Беркут – головний герой твору

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

«Трибуна відвертості»

- Що значать для кожного із вас ці слова – «патріотизм», «патріот»?

- Чи вважаєте ви себе патріотом України? У чому виявляється ваш патріотизм?

- Які приклади патріотизму в сучасній історії України ви можете навести? Дайте їм власну оцінку.

III. Оголошення теми і завдань мінімодуля. Робота з епіграфом

Життя лиш доти має вартість, доки чоловік може помагати іншим.

І. Франко

IV. Опрацювання навчального матеріалу

Захар Беркут — центральний персонаж повісті, ватажок тухольської громади. Йому вже понад 90 років, і все своє життя ця людина віддала громаді. «Громада — то був його світ, то була ціль його життя»,— пише автор.

1. Текстуальне дослідження образу Захара Беркута

1. *Портрет* («Захар Беркут - се був сивий, як голуб, звиш 90-літній старець, найстарший віком у цілій тухольській громаді. Невважаючи на глибоку старість, Захар Беркут був іще сильний і кремезний»).

2. *Освіта й самоосвіта персонажа*. (Не тільки від землі предків перейняв Захар Беркут мудрі закони життя. Він подорожував, був освіченою на той час людиною, добрим знавцем суспільного життя.)

3. *Основне життєве покликання героя твору*. (Безнастанна праця на користь народу: навіть у похилому віці допомагає громаді своїм досвідом, лікарськими знаннями. «Сад, пасіка й ліки — се була його робота»)

4. *Мова персонажа*. (Переконливістю, життєвою мудрістю віє від виступів Захара Беркута перед громадою. З Тугаром Вовком він тримається як з рівнею і перемагає його силою свого слова (зачитати). Коли Беркут звертається до громади, його тепла, сердечна мова мобілізує народ на боротьбу. У мові відображаються внутрішній світ і переконання Захара Беркута.)

5. *Ставлення Захара Беркута до релігії.* (Захар Беркут і тухольці вірять у Бога, Божу кару, але вірять і в магічну силу слова та звичайних предметів. Уже давно було прийнято християнство на Русі, але залишки первісної язичницької віри були на той час ще досить живучими. Захар Беркут поклонявся Сонцю як невичерпному джерелу всього живого на землі, тухольці обожнювали природу передусім через свою близькість до неї. Звідси і їхнє поетичне сприйняття природи, ставлення до неї як до живої істоти. Перед боєм з монголами він звернувся до світила з такими словами: «Сонце, великий прясний володарю світа! Відвічний опікуне всіх добрих і чистих душею! Зглянься на нас!... Сонце, я поклоняюсь тобі, як діди наші поклонялися, і молюсь до тебе всім серцем: дай нам побідити!»)

2. Ділова гра «Погляд»

(Учні працюють у групах цитатників та аналітиків за самостійно складеним планом. Цитатник за певний проміжок часу повинен знайти відповідну до певного пункту плану цитату.)

— Чесність Захара Беркута.

(«Скоро тільки Максим буде свобідний, ти лише кивни на нас, а ми всіх інших пішлемо на дно раків годувати. — Ні, — сказав обурений Захар. — Се було, б нечесно. Беркути додержують слова навіть ворогові і зрадникові».)

— Підкорення особистих інтересів загальнонародним.

(«Нехай радше гине мій син, ніж задля нього має уйти хоч один ворог нашого краю».)

(*Аналітики визначають, яку рису героя підтверджує знайдена учнями другої групи цитата.*)

— «Бурунда-бегадир велить вам сказати, що сила його велика і непоборна, нічим ви не владите проти його сили».

— «Видно, що твій Бурунда починає нас боятися, коли задумав нас лякати». (Глибока мудрість і розсудливість Захара Беркута.)

— «А в слідуєчій хвилі зашуміло повітря, і величезний камінь, кинений з тухольської метавки руками Захара Беркута, з лускотом грюкнув на купку ворогів». (Велика сила волі Захара Беркута.)

Ще Захар Беркут вірний законам прашурів. Він надзвичайно близький до природи, завжди просить допомоги у неї.

V. Закріплення знань, умінь та навичок

Стратегія «Асоціативний куш» за ключовим словом

VI. Узагальнення вивченого

Слово вчителя.

Отже, Захар Беркут — патріот Тухольщини; його остання промова враховує уроки історії попередніх і наступних часів. Автор наділив мудрого ватага власним несприйняттям доби неволі, коли український народ був покірним слугою «забагів наїзників і їхнім робочим волем». Гарантом національного відродження України є пам'ять про давнє громадівство у творі. Якщо говорити по-сучасному, то Захар Беркут був і оратором, і психологом, і лікарем, і інженером-будівельником, і дипломатом та стратегом. І все це не тільки завдяки вродженому хисту, а й наполегливості та невтомності у пізнанні.

III мінімодуль

Тема. Характеристика образу Захара Беркута

I. Організація класу

II. Оголошення завдань мінімодуля

III. Опрацювання навчального матеріалу

1. Перегляд уривків кінофільму українського режисера Л.Осики «Захар Беркут» (1970 р.)

2. Колективне складання плану-характеристики образу Захара Беркута.

1. Захар Беркут — ватажок тухольської громади.
2. Портрет і зовнішність героя.
3. Риси характеру:
 - а) добрий і волелюбний;
 - б) відвертий і чесний;
 - в) працьовитий;
 - г) розсудливий і мужній;
 - д) витриманий.
4. Прагнення героя:
 - а) боронити рідний край від ворогів;
 - б) шанувати традиції і богів;
 - в) служити інтересам народу;
 - г) закликати до єдності, згуртованості народу в боротьбі з ворогами.
5. Захар Беркут — патріот Руської землі.

3. «Лінія цінностей»

Розбираючи художній образ центрального героя ми обговорювали **проблему вибору людини у вирішальній ситуації.**

Прошу зайняти певну позицію.

Якщо ви згодні з жертовністю, то станьте поруч зі мною. Але якщо ви думаєте, що жертовність не потрібна, станьте поруч із учнем, який мені допоможе. Однак, якщо ви не повністю погоджуєтесь із тією чи іншою позицією, то станьте десь між нами. Поговоріть з тим, хто знаходиться з вами поруч, щоб з'ясувати, чи дотримуються вони такої ж думки. Якщо ні - їм необхідно пересунути у тому чи іншому напрямку вздовж лінії. Коли ви зайняли позицію - перевірте, чи правильно ви її зайняли. Обговоріть з сусідами. Складіть твердження, що представляє погляди вашої групи. Виберіть представника, хто оголосить позицію.

IV. Домашнє завдання

Напишіть міні – твір за повістю І.Франка «Захар Беркут» на тему «Сила народу - в єдності».

Підберіть цитати для характеристики Максима, Мирослави, Тугара Вовка.

Індивідуальне завдання: скласти тестові завдання до твору.

7 клас

Іван Франко. «Захар Беркут»

Модуль 3

Тема модуля. Іван Франко. «Захар Беркут». Характеристика образів твору

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти переказують і коментують зміст повісті; характеризують образи Максима, Мирослави, Тугара Вовка; підтверджують власну думку цитатами з тексту; визначають улюбленого героя; аналізують роль художніх засобів, особливості мови; пояснюють роль діалектизмів; висловлюють судження про проблему вибору людини у вирішальній ситуації; розуміють значення історичної пам'яті для кожної людини, приналежності до свого народу, національної свідомості, вірності Батьківщині

Тип модуля: змістово-пошуковий, системно-узагальнюючий

I мінімодуль

Тема. Характеристика Максима та Мирослави

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Доведіть, що твір «Захар Беркут» - це історична повість.

Метод ПРЕС:

1. Я вважаю, що ...
2. Тому що ...
3. Наприклад ...
4. Отже ...

Установчо-мотиваційний етап

III. Повідомлення теми, мети

Героями моїх творів майже ніколи не бувають люди темні і безпомічні, а коли ті твори будять симпатію до ниху читачів, то певно не за їх терпіння, а за їх життєву енергію, розум і чуття, яке вони проявляють у життєвій боротьбі.

І. Франко

IV. Вивчення нового матеріалу

1. *Характеристика образу Максима*

Бесіда

- Хто такий Максим? Коли вперше ви зустрічаєтеся з ним у творі?
- Яке враження справляє на вас цей герой?
- Як тухольці ставилися до Максима?
- Де познайомилися Максим і Мирослава?
- За що Т. Вовк не любляв Максима?
- Яким чином Максим опинився у ворожому стані?
- Чи легко було молодому Беркуту руйнувати будинок, де жила його кохана з батьком?
- В чому виявилася мужність Максима у битві з ворогом?
- В результаті чого Максим потрапив у полон?
- Що запропонував юнак тухольській громаді для подолання ворога?
- Як сприйняв Максим звістку про оточення тухольцями монголів, перебуваючи в полоні?
- За що, на ваш погляд, Мирослава любила Максима?
- Чи можна вважати молодого Беркута зрадником?
- Чому, на вашу думку, Максим вижив, перебуваючи в полоні?
- Чи буде Максим продовжувати справу батька? Відповідь обґрунтуйте.

Гра «Вільний мікрофон»

Учні стисло висловлюють власну думку, відповідаючи на питання: «Чим мені сподобався Максим?»

Цитатна характеристика

• «...Молодий гірняк»; «...перший удалець на всю тухольську верховину, син тухольського бесідника Захара»;

«...всюди він був, де його потрібно, всюди вмів зробити лад і порядок. Чи то між своїми товаришами тухольцями, чи між боярами, чи між їх слугами... усюди був однаковий, спокійний, свобідний в рухах і словах, мов рівний серед рівних. Товариші поводитися з ним так само, як він з ними, свобідно, несилювано, сміялись і жартували з ним. ...Боярська служба... поважала за його звичайність і розсудливість»;

«...його хороше, сонцем обпалене і здоровим рум'янцем осяяне, одверте, щире лице»;

«В його серці, смілім і чистім, як щире золото...»;
«...дитя гір»;
«Усюди був однаковий, спокійний, свобідний в рухах і словах..»;
«Життя в неволі нічого не варте».

План характеристики образу Максима

1. Максим — «молодий гірняк... перший удалець на всю тухольську верховину...»

2. Портрет і зовнішність героя.

3. Вольові якості:

- а) наполегливість;
- б) цілеспрямованість;
- в) мужність;
- г) велика сила волі;
- д) незламність, твердість;
- е) готовність до самопожертви;
- є) свідомість обов'язку.

4. Розум та кмітливість:

- а) володіння зброєю;
- б) військово вміння;
- в) риси начальника.

5. Почуттєві риси:

- а) справедливість;
- б) любов до вітчизни, коханої;
- в) гордість;
- г) волелюбність;
- д) вірність;
- е) розсудливість;
- є) витривалість;
- ж) самовладання.

6. Значення образу Максима.

2. Характеристика образу Мирослави.

Бесіда

- Якою ви уявляєте Мирославу?
- Хто виховував дочку боярина? Як це вплинуло на її характер, поведінку?
- Як Мирослава поводи́ла себе під час полювання?

- Через що дочка не розуміла свого батька? Як вона сприймала його зраду?
- Чому Мирослава відстоювала інтереси тухольців?
- Яким чином Мирослава намагалася визволити Максима з неволі?
- Як Захар Беркут ставився до Мирослави?
- Чому Мирослава не могла перебувати з батьком у ворожому стані?
- Що відчувала героїня, коли зрозуміла про можливу смерть Максима?
- Як Мирослава поставилася до загибелі батька?
- Чи будуть, на ваш погляд, щасливими Максим і Мирослава?

Цитатна характеристика.

«...Не мала вона пари між своїми ровесницями, так се в природній свободі свого поведження, в незвичайній силі мускулів, у смілості й рішучості, властивій тільки мужчинам, що вирости в ненастанній боротьбі з супротивними обставинами»,

«...виросла на свободі, що виховання її було мужське, і що в тім прегарно розвиненим дівочім тілі живе сильний, великими здібностями обдарований дух. Вона була в батька одначка, а до того ще зараз при народженні втратила матір. Ненька її, стара мужичка, відмалку заправляла її до всякої ручної роботи, а коли піросла, то батько, щоб розважити свою самоту, брав її всюди з собою і, щоб задовольнити її палку натуру, привчав її владати рицарською зброєю, зносити всякі невігоди і сміло стояти в небезпеках. І чим більші труднощі їй приходилось поборювати, тим охітніше бралася вона за діло, тим краще проявлялася сила її тіла й її рішучого, прямого характеру. Але попри все те Мирослава ніколи не переставала бути ненщиною і ніжною, доброю, з живим чуттям і скромним, стидливим лицем, а все те лучилось в ній у таку дивну, чаруючу гармонію, що хто раз бачив її, чув її мову,— той до віку не міг забути її лиця, її ходу, її голосу, тому вони пригадувалися живо і виразно в найкращих хвилях його життя так, як весна навіть старому старцеві пригадує його молоду любов».

«...Незвичайна ненщина поровень з найсильнішими мужами поборювала всякі труднощі утяжливої дороги. Як легко перескакувала гнілі ломи і величезні трами...»

• «А що ж то в мене нема сили? А що ж то я не владаю луком, ратищем і топором? Ану, нехай котрий-будь із твоїх поселенців спробує зо мною порівнятися,— побачимо, хто дужчий!»

• «Якою самітною, якою круглою сиротою чула вона себе тепер на світі, хоч тут же коло неї сидів її батько! Якою нещасною чула вона себе тепер, хоч батько недавно ще запевняв її, що все робить для її щастя!»

• «Її слова, її погляд, дотик її рук і її вісті — все те немов вирвало його (Максима) з темного гробу, повернуло йому життя».

• «мов ясочка, припала край нього, слізьми обливала його тяжкі пута»

викликають симпатію до дівчини. Вона кохає Максима і готова на

- Вона струнка, як тополя, «рум'яніється, як рожа», в неї «чорні, палкі очі».

План характеристики образу Мирослави.

1. Мирослава — головна героїня повісті І. Франка «Захар Беркут», дочка боярина Тугара Вовка.
2. Портрет і зовнішність.
3. Риси вдачі:
 - а) сердечність;
 - б) доброта;
 - в) скромність;
 - г) ніжність;
 - д) порядність;
 - е) вірність.
4. Донька і батько.
5. Вольові риси:
 - а) готовність віддати життя за щастя народу і за коханого;
 - б) сила волі;
 - в) мужність.
6. Палке кохання до Максима.
7. Мирослава — рятівниця Тухлі.

V. Узагальнення матеріалу

Зробіть порівняльну характеристику Максима та Мирослави.
 Діаграма Вена.

Спільні риси.	Відмінні риси.
<p>Максим і Мирослава — сміливі й мужні.</p> <p>Волелюбні, розуміють справедливість порядків, установлених тухольцями</p> <p>Виявляють військово-вміння.</p> <p>Готові віддати життя за щастя народу.</p> <p>Патріоти.</p>	<p>Різні умови виховання по-іншому впливають на їхні характери.</p> <p>Син вождя тухольської громади Максим не згоден ні на які поступки, коли йдеться про щастя народу.</p> <p>Дочка боярина Мирослава ладна відмовитися від справедливої кари ворогові аби зберегти життя коханому.</p> <p>Максим твердий і непохитний.</p> <p>Мирослава слабкіша, іноді вагається.</p> <p>У Максима над усім панує свідомість обов'язку перед народом.</p> <p>Мирослава насамперед думає про свого нареченого.</p>

VI. Підсумок мінімодуля

Обох цих героїв об'єднує, як бачимо, не тільки сильне почуття. Це дві яскраві особистості, вірні своїм переконанням, справжні патріоти, гнаслідування.

II мінімодуль

Тема. Проблема честі і зради. Характеристика образу Тугара Вовка

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми, мети. Мотивація навчальної діяльності

Діти! Ви повинні знати, що «зрадництво» — це найганебніша риса в людському житті. Сьогоднішній урок допоможе вам знайти правильний життєвий вибір у складній ситуації. Я сподіваюсь, що ви будете справжніми патріотами і ніколи не зрадите свій рідний край, рідну неньку. Тугар Вовк – тухольський боярин, хитрий, підступний, гордий, улесливий. Наше завдання з'ясувати, чому Тугара Вовка називають подвійним зрадником.

III. Опрацювання нового матеріалу

1. Цитатна характеристика Тугара Вовка

- «...Був мужчина, як дуб. Плечистий, підсадкуватий, з грубим, чорним волоссям, він і сам подобав на одного з тих злющих тухольських медведів».
- «...Новий тухольський боярин, недавно князь Данило дарував йому в Тухольщині величезні полонини і ціле одне пригір'я Зелемєня, ...побудував собі гарну хату...»
- «Хоч я лише вовк, дрібна звірюка, то все ще дам раду...»
- «Тільки мені ви затроюєте життя в тім раю».
- Максим: «Вся громада гнівна на тебе за те, що ти присвоюєш собі громадський ліс і полонину, не спитавши навіть громади, чи схоче вона на те пристати...»
- «Нічого мене не обходить ваша копа. Я тут із княжої волі і можу сам збирати копу, коли буду вважати се потрібним».
- «Зо мною, що вік звікував між князями, вдостойвся княжої похвали і нагороди за рицарські діла! Моя донька може вибирати собі жениха між найпершими і найславнішими молодцями в краю...»
- Мирослава: «Гнів проти тухольців засліпив тебе і пхає тебе до загибелі. Нехай і так, що ми нещасливі — а чи для того мусимо бути зрадниками свого краю? Ні, радше згинуть нам із голоду під плотом!» «Вона бідна й не знала, як глибоко її батько був уже застряг у тім огиднім багні, як безповоротно він уже впав у безодню, так, що для нього справді не було іншого виходу, як падати глибше, аж до дна».

- З рабським ушануванням розступилися монголи перед незнайомим приїжджим, що говорив їх мовою та ще й таким певним тоном, до якого вони привикли від своїх ханів та бегадирів».

- «...Тугар Вовк у битві над Калкою зрадив Русь монголам, виявивши їм наперед цілий план битви, зложений руськими князями. ...Боярин стояв у битві в першому ряді і при першому замішанні взятий був до неволі. Але дивним видавалось декому його швидке увільнення без окуп, хоч боярин божився, що монголи випустили його, шануючи його хоробрість. Діло було темне, а тільки те було певне, що при княжій дворі всі почали якось сторонити від Тугара, і сам князь не довіряв йому так, як довіряв давніше. Боярин в кінці почув ту зміну і попросив у князя даровизни землі в Тухольщині. Не допитуючись, для чого задумав боярин покидати Галич і для чого хоче закопатись в такій лісистій пустині, та й ще з молодою дочкою, князь Данило дав йому даровизну — очевидно, рад був його позбутися».

- Максим: «Ти глянь на себе! Може, до тебе така назва борше пристане, ніж до нас. Адже до вчора ще був ти раб княжий, а нині ти вже раб великого Чингісхана і, певно, полизав молоко, розлите по хребті коня якогось його бегадира».

- «...Зрадника, чоловіка, що потоптав сам свою честь, котрому проте ніяка честь не належиться».

- Максим: «У мене пута на руках, а в тебе на душі!»

- «Коб тільки мені по тих трупах дійти до власті й сили,— обернувся б і я лицем проти них. Але сей поганець, сей Максим,— то мені борець! А хто знає, може, й він міг би послужити до моєї цілі? Треба використати його, коли його маю в руках. Тепер, коли він у моїх руках, треба приєднати, вкоськати його трохи,— хто знає, на що ще може він пригодитися».

- Бурунда: «Псе блідолиций. Подвійний зраднику — се твоя вина! Ти запровадив нас у сесю западню, відки ми вийти не можемо!»

- «Ще не вся надія монголів пропала. Треба користати з того, що в руках...»

2. Бесіда «Проблема честі і зради у повісті «Захар Беркут»

- Чи одразу ми дізнаємося, що Тугар Вовк зрадник? Коли на нього лягає тінь підозри?

- Що спонукало Тугара Вовка вдруге зрадити свою Батьківщину?

(Ненависть до простого люду, жадоба помсти, збагачення, жага влади. А все це обіцяв ворог.)

- Як Бурунда ставиться до Тугара Вовка?

- (Він не довіряє йому, ставиться з підозрою, особливо після того, як монголи потрапили у пастку, з якої не було виходу.) Чому розлючений Бурунда назвав Тугара Вовка подвійним зрадником?

(Тому що думав, що Тугар Вовк зрадив не лише свій народ, а також і його, завівши монгольське військо у пастку.)

- Як зреагував на ці слова Тугар Вовк? Чому вони його так вразили?

(Мабуть, уже тоді він відчув, як це ганебно бути зрадником.)

- Чи можна стверджувати, що Тугар Вовк заплутався?

- Який вихід він шукає?

- Чи можна припустити, що Тугар Вовк, коли це буде йому вигідно, зрадить і монголів?

- Тугар Вовк – зрадник. Це беззаперечно. А як цей зрадник поставився до пропозиції Максима показати вихід, фактично до зради Максима?

- Чому автор не дав змоги вижити Тугарові Вовку?

(Засуджується зрадництво.)

- Які погляди на зраду в дочки Тугара Вовка Мирослави?

(Мирослава благала батька не йти до монголів, не чинити зради. Коли Тугар Вовк прийшов до Захара Беркута на переговори, Мирослава благала батька залишитись із громадою, але Тугар Вовк зробив свій вибір не на користь народу.)

- Які погляди на зраду в Захара Беркута?

(Він вважає, що зрада – найбільша ганьба. Недарма, коли йому принесли звістку, що син загинув у бою з монголами, він зрадив, бо Максим виконав свій обов'язок перед громадою. Коли ж Мирослава сказала, що він живий, Захар Беркут засумував, бо ганебно здатися у полон, а ще гірше стати зрадником.)

Ми знаємо, що Захар Беркут не хотів обміняти сина на вихід монголів із кітловини, бо вважав це зрадою сусідніх громад, а чому він не погодився, як радив хтось із громади, обміняти Максима, а потім обманути Бурунду?

(Він вважав, що ганебно зраджувати слово, дане навіть ворогові.)

- Які погляди Максима на зраду?

- Як Максим, який перебував у полоні, поставився до слів Тугара Вовка, що він, Максим, може бути вільним, якщо захоче?

- Як ви розумієте слова Максима, сказані Тугарові Вовку: «Хоч і в путах, я все буду вольний чоловік. У мене пута на руках, а в тебе на душі»?

- Максим погодився показати таємний вихід? Невже це була зрада Максима?

Чи легко було йому це зробити?

(Ні, він не хотів бути зрадником навіть в очах зрадника.)

3. Вправа «Коло думок» (виступи учнів)

• Т. Вовк - не щасливий. Батьків своїх не пам'ятає, втратив дружину, а пізніше й дочка відцуралася батька. Але в цьому Тугар Вовк сам винний. Його гордість, зарозумілість, зневажливе ставлення до народу, прагнення до влади знаходять вияв у його вчинках, перекреслюють батьківські почуття і хвилиenne благородство (коли рятує життя Максимові). Тугар Вовк любить полювання, він дуже хоче кимось керувати, до того ж він — подвійний зрадник.

• Т. Вовк гірший за ворога, це зрадник, він виступив проти свого народу, пішов служити ворогам. І виправдання йому не може бути. Навіть тоді, коли Т. Вовк рятує Максима, якого хотів зарубати Бурунда, він не спокутує своєї провини перед народом.

На прикладі боярина автор засуджує зраду і підкреслює, що в першу чергу зраджують свою батьківщину багатії, а справжніми патріотами є трудящі.

3. *Робота у групах. Характеристика Бурунди та монгольського війська.*

I група учнів працює над характеристикою Бурунди за алгоритмом.

1. Хто такий Бурунда?
2. В чому виявилася жорстокість цього загарбника?
3. Як бегадир ставився до підлеглих, Т. Вовка, Максима?
4. Доведіть, що Бурунда — вольова, цілеспрямована людина.
5. Чому Бурунда зі своїм військом не зміг перемогти тухольців?
6. Яким чином бегадир був готовий до смерті?
7. Чим, на ваш погляд, закінчився б твір, якщо Бурунда залишився б живим?
Наведіть слова Захара Беркута.

II група над характеристикою Монгольського війська.

1. Якої шкоди завдавали монголи Русі? В чому виявлялась їх жорстокість?
2. Що допомагало монгольському війську час від часу отримувати перемогу?
3. Для чого загарбники вирушили у похід через Тухлю?
4. У зв'язку з чим стрімкий рух монголів був призупинений? Як вони реагували на це?
5. Чи була закономірною поразка монголів у тухольській котловині?
6. Порівняйте опис монголо-татарських поневолювачів на початку твору і наприкінці. Зробіть висновок.

V. Узагальнення знань. Підсумок мінімодуля

Рольова гра (учень в образі Тугара Вовка).

Я славний боярин Данила Романовича – Тугар Вовк. Найдорожче для мене – це моя єдина дочка Мирослава. Жив я колись при дворі князя, та в битві з монголами над річкою Калкою став я зрадником Батьківщини: передав ворогам план битви,

складений руськими князями. Звинуватити в зраді мене не могли, бо не було доказів, але вже не довіряли. Тому я попросив князя дарувати мені землі Тухольщини, щоб назавжди залишити княжий двір. Коли тухольці відмовилися коритися, це мені не сподобалося. Я почав займати силоміць громадські ліси, луки, поля. Між мною і тухольцями почалась війна. Щоб помститись непокірній громаді, я привів своїх колишніх союзників – монголів, які табором стояли поблизу Тухольщини. Деколи я усвідомлював, що чиню не по совісті, але розумів, що вороття нема – занадто далеко я зайшов у своїй помсті й амбіціях.

III мінімодуль

Тема. Узагальнення знань учнів з теми: «Іван Франко. Історична повість «Захар Беркут»

I. Організаційний момент

II. Установчо-мотиваційний етап

III. Виконання системи вправ

1. *«Займи позицію»*

Що обрав би ти, як би був на місці героя? На чиему боці ти щодо вибору і чому саме?

13.

2. У якій послідовності відбувалися події у повісті «Захар Беркут»?

- 1) Монголи у селі.
- 2) Сон Захара Беркута.
- 3) Тугар Вовк пропонує обмін.
- 4) Тугар Вовк заступився за Максима.

- 5) Останні слова Захара Беркута до громади.
- 6) Молодці рятують Максима.
- 7) Зрушення Сторожа.
- 8) Тухольці відбивають напад ворога.
- 9) Мирослава приносить вісточку про сина.
- 10) Мирослава повертається у ворожий табір.
- 11) Тухольці покидають село.
- 12) Вода затоплює долину.

3. Літературний диктант

- Основний рід діяльності тухольців. (Скотарство)
- І. Франко у творі називав Максима дитям... (Гір)
- Назва великого кам'яного стовпа. (Сторож)
- Вік Захара Беркута. (90 років)
- Сила природи, до якої найчастіше звертався З. Беркут. (Сонце)
- Хто з героїв твору навчив тухольців майструвати метавки? (Миро-слава)
- Мирослава могла вільно рухатися у ворожому стані за допомогою... (Персня)
- «Життя в неволі нічого не варте — краще смерть»,— так зазначав... (Максим)
- Під час битви тухольців з татарами З. Беркут займався... (Лікарською справою)
- Хто в дитинстві виховував Мирославу? (Батько, няня)
- Характер, проявлений Мирославою у поєдинку з ведмедицею. (Безстрашність, стійкість, рішучість)
- Режисер, який екранізував твір І. Франка «Захар Беркут»? (В. Івченко на Київській кіностудії ім. О. Довженка)

4. Творча робота

Скласти розповідь-характеристику від імені героїв:

- Мирослава про Тугара Вовка;
- Тугар Вовк про Максима;
- Тухольці про Захара Беркута.

5. Скласти кросворд за вивченим твором

IV. Підсумок

Скласти синкан

Повість (зразок)

Історична, захоплююча
Знайомить, зацікавлює, розширює
Про громадське життя тухольців
Історія

V. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи.

Написати мінівір за повістю І.Франка «Захар Беркут» на тему
«Сила народу - в єдності».

Підготувати презентацію про життя і творчість Т.Шевченка.

Тема модуля. Поема «Мойсей» – філософське осмислення історичного шляху українського народу. Віра в його щасливе майбутнє. Проблематика твору. Пролог до поеми - заповіт Франка українському народові. Елементи автобіографізму та авторефлексії у творі

Мета та очікувані результати: учні знають ідейно-художній зміст поеми «Мойсей»; пояснюють причини звернення автора до біблійного сюжету, авторську настанову на пробудження національної свідомості та історичної пам'яті народу; характеризують алегоричний образ Мойсея як уособлення визначної особистості, провідника нації; висловлюють міркування з приводу змісту твору, порушених у ньому проблем, проводить аналогії із сучасним життям; веде дискусію та критично ставиться до висловлених думок; переконливо і толерантно висловлюють власні судження, продовжують і розвивають думку співбесідника, формулюють зв'язну відповідь на висловлювання опонента, виробляють спільну позицію з дискусійних питань; використовують досвід взаємодії з творами інших видів мистецтва (література, скульптура); планують, організують, здійснюють задумане, рефлексують й оцінюють результат, ведуть діалог із текстом.

I мінімодуль

Тема. Поема «Мойсей» – філософське осмислення історичного шляху українського народу. Історія створення поеми. Проблематика твору

I. Організаційний момент

Справді, віра у могутню, вільну Україну, у щасливе майбутнє українців на рідній землі, боротьба за кращу долю є лейтмотивом творчості І. Франка. Поет вірив у свій народ. Сила віри, надія надихали на боротьбу за незалежну Україну.

Та чи є українці сьогодні єдиною, могутньою і щасливою нацією, як про це мріяв Франко?

II. Актуалізація опорних знань

Робота над епіграфом до уроку: «Мойсей» Франка – заповіт українському народові (О. Білецький).

III. Повідомлення теми, мети

Сьогодні ми продовжуємо знайомство з людиною неймовірної працездатності та скромності, талановитим письменником, активним громадським діячем, драматургом, фольклористом, публіцистом, літературним критиком і, безперечно, патріотом Іваном Яковичем Франком. Ми сьогодні опрацьовуємо поему І.Я.Франка «Мойсей».

Проблемне запитання: Чи вплинули історичні події початку ХХ століття на написання поеми «Мойсей»?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. - Що ми знаємо про Мойсея?

«Мойсей – біблійний пророк»

Мойсей народився рабом у Єгипті. Один із фараонів наказав убивати кожного новонародженого єврейського хлопчика. Мати Мойсея доручила своє дитя Божій опіці: спочатку переховувала, а потім сплела з очерету невеличкий кошик, поклала туди сина й віднесла до річки Ніл. Знайшла його там дочка фараона, назвала Мойсеєм, що означає «витягнений із води». Якось він був свідком, як наглядач бив раба-єврея. Мойсей убив наглядача, а сам утік з Єгипту. Він одружився.

Сорокарічний Мойсей пас стадо і побачив перед собою кущ, що палав і не згорав. Коли підійшов ближче – почув голос: «Я Бог батька твого... Я справді бачив біду свого народу, що в Єгипті, і почув його зойк перед його гнобителями, бо пізнав я Болі його... А тепер іди ж, я пошлю тебе до фараона, і виведи з Єгипту народ Мій... Я буду з тобою».

Тільки після 10 кар, які Бог послав на Єгипет, фараон дозволив Мойсеєві вивести євреїв з неволі. Проте невдовзі передумав і переслідував ізраїльтян до Червоного моря. За наказом Божим Мойсей підняв над морем свою палицю і воно розступилося. Ізраїльтяни перейшли через море, а військо фараона поглинула вода. Через три місяці мандрівники прийшли до гори Синай. Тут Бог відкрив Мойсею свій Закон і дав йому 10 заповідей.

Сорок років блукав зі своїм народом Мойсей по пустелі, учив і картав за непослух, як батько. Довів євреїв до границі Землі Обітованої, але народ забув, що він покликаний Богом і зневірився.

Мойсей піднявся на гору Нево, щоб молитися. Там Бог показав йому землі Палестини, у які увійшов народ та не увійшов туди їх вождь.

У віці 120 років помер пророк Мойсей на горі Нево.

2. **Історія створення поеми**

«Мойсей уроджений в неволі та в своїй молодості піднесений до життя в королівському палаці. Мойсей убивця і вигнанець. Мойсей – пастир, що отримує об'явлення Божої волі. Мойсей проти своєї волі проводир народу, що виводить цей

народ із урожайної і багатой египетської землі на пустинню: а одночасно з неволі на волю... »

У 1905 році Іван Якович написав твір «Мойсей». Образ пророка сформувався у Франка після відвідин Італії та знайомства зі статуєю Мойсея Мікеланджело Буонаротті. Проте ідея написати про вождя євреїв виникла значно раніше. Про це свідчать слова поета: « Ідея відбудови єврейської держави мене зацікавила, оскільки є вона начебто рідною сестрою нашої української ідеї відродження української держави».

Цікавими є спогади Ганни Франкс Ключко, доньки поета, яка, згадуючи про поїздку батька до Італії, писала:

«Надзвичайне враження на тата зробила там відома статуя Мойсея. Він довго вдивлявся в ту горду постать, в це розумне суворе лице, високе, натхненне чоло під кучерями волосся, що, немов два роги, стриміло вгору, — це був провідник народу, поневоленого єгипетськими володарями. Він вивів єврейський народ з неволі і 40 літ блукав з ним по пустелі, учив і картав, і довів його до границі

обітованої землі; народ в цю землю ввійшов, та не ввійшов в неї його вождь. Ця історія величного мужа вплилася татові в душу і вона інспірувала його до написання величного твору «Мойсей». Тато з поїздки привіз альбоми з малюнками визначних малярів і інші пам'ятки, а також образ із статуї Мойсея. Цей образ зараз же повісив у себе в спальні над ліжком».

М. Коцюбинський, відвідавши І. Франка уже під час роботи над поемою, згадував: «У своїй убогій хатині сидів він за столом босий і плів рибацькі сіті, як бідний апостол. Плів сіті і писав поему “Мойсей” ».

А ось що писав сам І. Франко у передмові до одного з видань свого твору: «Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка, не признаного своїм народом. Ся поема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійнім оповіданні».

Так, ідейним поштовхом до її написання також були революційні події 1905 року в Росії, з якими Франко пов'язував сподівання на звільнення України з-під імперії. Письменник дійшов висновку: розпочинається епоха руйнування імперій, старого несправедливого суспільного устрою. Відтак поневолені народи матимуть

шанс на визволення. Треба зробити все, щоб українська нація також була готовою гідно скористатися цим шансом.

3. Візитівка твору

Тема твору: «Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка, не признаного своїм народом. Ся поема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійнім оповіданні». (І.Я.Франко)

Жанр: філософська поема-притча (повчальна алегорична тривала розповідь релігійного змісту, у якій осмислюється світ, поступ людства, загальні закономірності життя.)

Поема — ліро-епічний віршований твір, у якому зображені значні події і яскраві характери, а розповідь героїв супроводжується розкриттям авторських переживань і роздумів.

Притча — це повчальна алегорична оповідь найчастіше філософсько-релігійного змісту, що складається з фабули(сюжету) й моралі. Широко використовується в Біблії.

Літературний напрям: неоромантизм.

Головні ознаки неоромантизму:

- підвищений інтерес до сильної особистості;
- культ героя – мужньої людини;
- життя, пов'язане з незвичайними випробуваннями та пригодами.

Композиція: поема складається з двох частин: прологу та двадцяти пісень.

Ускладнена поема реалістичними описами побуту кочового народу притчею про терен та міфом про Оріона.

- **Експозиція:** виникнення і наростання конфлікту між пророком і народом;
- **Зав'язка:** народ, підбурюваний Датаном і Авіроном, не розуміє Мойсея і не хоче йти з ним до омріяної мети – Землі Обітованої;
- **Розвиток дії:** усамітнені роздуми Мойсея над драматичною долею свого народу і 40-річним шляхом до омріяної землі.
- **Кульмінація:** розмова Мойсея з Єговою, сумніви Мойсея стосовно правильності, доцільності своїх дій, покарання Мойсея смертю.
- **Розв'язка:** після смерті Мойсея народ карає псевдовождів Датана і Авірона, висуває зі свого середовища нового поводиря Єгошуа, який закликає свій народ до походу за нове життя. Стверджуються ідеали, за які боровся і загинув Мойсей.

4. Проблематика твору

Поема «Мойсей» порушувала важливі проблеми, якими жило українське громадянство в часи революційного піднесення:

- 1) стосунки народу та вождя;
- 2) зневіра в собі;
- 3) сутність справжнього лідера;

- 4) конфлікт поколінь, рабської свідомості;
- 5) невміння згуртуватися → відсутність власної державності.

Твір пробуджував у народі моральні сили, політичну свідомість, революційний дух.

V. Підсумок мінімодуля

- Отже, чи вплинули історичні події початку ХХ століття на написання поеми «Мойсей»?

- Асоціативне гроно (*запис у зошити*)

Мойсей

<i>Вождь</i>	<i>Пророк</i>
<i>Поводир</i>	<i>Велетень духу</i>
<i>Провідник</i>	<i>Обранець Бога</i>
<i>Мудрець</i>	<i>Патріот</i>

II мінімодуль

Тема. Пролог до поеми - заповіт Франка українському народові. Елементи автобіографізму та авторефлексії у творі

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

- **Що означають слова заповіт, ряд, духівниця, заповідь?**

Заповіт - 1) офіційний документ, який містить розпорядження певної особи щодо її майна на випадок смерті; у давні часи заповіт звався *рядом* (він відомий уже в «Руській Правді»), пізніше - *духівницею*; 2) *перен.* Настанова, наказ, дані послідовникам або нащадкам. 3. Те саме, що **заповідь**.

Духовні заповіді:

- Біблія – заповіт Бога людям;
- заповіти Ярослава Мудрого, який писав: «Ви любітеся, дітки мої, та шануйте одно ви одного, та щоб згода між нами була, і тоді вас ніщо не злама, й не здола вас ворожа сила, бо жити у сварках, ненависті не можна, тому що самі загинете і загубите землю своїх батьків і дідів»;
- «Повчання» Володимира Мономаха, який заповідав учитися, не лінуватися і щиро трудитися;
- «Заповіт» Т. Шевченка, що став духовною заповіддю Кобзаря для нащадків;

- послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» - це послання у вічність: «любіть рідний край, учітеся, брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь».

III. Оголошення теми і завдань мінімодуля

Франко – наш Мойсей, заповідач, який написав пролог до поеми «Мойсей», яку літературознавець Олександр Білецький назвав заповітом українському народові з метою нагадати, що навіть із віковичного рабства завжди є вихід. На мінімодулі попрацюємо із прологом до поеми «Мойсей»

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Ідейно-художній аналіз прологу

Виразне прочитання чи декламування напам'ять.

- **Що хвилювало І. Франка напередодні революції 1905 року?** (Чи знайдеться людина в Україні, яка змогла б повести за собою народ? Франко сподівався на звільнення України з-під імперії, він хотів, щоб український народ був вільним і мав свою державу).

- **Чи вірив він у сили народу? Чому?** (Звичайно, бо українці нація сильна, миролюбна, має кращі моральні чесноти).

- Чому пролог до поеми був написаний пізніше за сам твір, поему «Мойсей»?

Пролог написано терцинами, які вперше застосував Данте в «Божественній комедії». Це строфа з трьох рядків п'ятистопного ямба. Перший рядок в терчині римується з третім, а середній — з першим і третім рядком наступної строфи. Виникає своєрідний ланцюг рим: аба, бвб, вгв. Рими у Франковому творі тільки жіночі (з наголосом на передостанньому складі). Терцини звучать урочисто, піднесено, патетично. Якщо пролог написано ямбом, то основну частину – анапестом

Основна ідея поеми закладена в пролозі: розкриття глибокої віри поета в невичерпні сили народу, в те, що попри тяжкі поневіряння, український народ матиме щасливе майбутнє; засудження зради національних інтересів та проголошення ідей служіння рідному народові.

- *Спробуйте відшукати рядки, у яких втілена основна думка.*

За життя І. Франка поема була перекладена російською, польською, німецькою мовами. Сьогодні маємо 9 іншомовних перекладів.

2. Словникова робота

Паралітик – людина, хвора на параліч.

Роздоріжжя – місце, звідки розходяться або сходяться декілька доріг; розпуття; переносне значення – у стані нерішучості, важких роздумів, вагань.

Тягло – робоча худоба; лямка для тягнення; державні податки й повинності селян у XV-XVII столітті.

Офіруючи – жертвуючи собою.

Вітхненну – натхненну.

Стид – почуття сильного зніяковіння, збентеження від усвідомлення своєї поганої поведінки, становище.

Струп – кірка, яка вкриває поверхню рани, що загоюється.

Уділ – князівства, що утворювалися у Київській Русі в процесі її децентралізації.

Бескид – круте урвище, провалля, гора.

Дар весільний – подарунок.

Клейнод – цінність (коштовність).

3. **Мінідослідження**

Завдання 1. Поділіть пролог на дві частини. Доведіть, що вони співвідносні як теза й антитеза. Які два основні настрої окреслено у вступі до поеми?

(у пролозі показано два настрої: пекучий біль через рабство свого народу і оптимістичний, життєствердний, бо поет вірить у його світле майбутнє)

Завдання 2. Визначте роль риторичних звертань у першій частині. Чи є вони у другій частині? Які риторичні фігури є домінантними у фіналі прологу?

Завдання 3. Визначити художні засоби.

(визначає епітети, порівняння, метафори)

Епітети: народе мій, замучений, розбитий людським презирством; укрита злість, облудлива покірність, найсвятішою любов'ю, сміх дзвінкий, світляная смуга, день воскресний, хвилю блаженну, огнем живущим; пісню палку, вітхненну, путь спасенну, огнистим видом, народів вольних колі, хазяїн домовитий, своїй хаті.

Порівняння: мов паралітик той на роздорожжю; людським презирством ніби струпом вкритий; глянеш, як хазяїн домовитий.

Метафори: край твій весь политий кров'ю; у твоєму слові іскряться і сила, й м'якість, дотеп і потуга і все, чим може вгору дух піднятися; о, якби хвилю вдать, що слова слуха, і слово вдать, що в хвилю ту блаженну вздоровлює й огнем живущим буха.

4. **Автобіографізм та авторефлексія у творі**

Авторефлексія - це здатність людини подумки повертатися до здійснених колись вчинків і переосмислювати, переоцінювати їх.

Авторефлексія – це те, що письменник переоцінює свій народ, засмучений, розбитий у минулому, поет бачить у ньому сили для відродження, здатність вибороти волю і стати хазяїном своєї землі).

В образі пророка простежується вдача самого автора у розумінні місії духовного вождя: «Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав у незломнім завзяттю, - підеш ти у мандрівку століть з мого духа печаттю».

V. Підсумок мінімодуля

Скласти сенкан до слова «пролог»

Пролог
актуальний, заповітний
розкриває, запитує, вірить
«І глянеш, як хазяїн домовитий, по своїй хаті і по своїм полі». оптимізм

III мінімодуль

Тема. Характеристика персонажів поеми Івана Франка «Мойсей».

Позасюжетні елементи твору

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми, мети

Крім головного героя, у поемі І.Я.Франка є багато цікавих і неординарних постатей. Спробуємо їх проаналізувати.

Хто і що приведе народ до щасливого майбутнього?

III. Вивчення нового матеріалу

1. **Характеристика образу Мойсея**

- Кого звинувачує у своїх бідах Мойсей?
- Якими художніми засобами автор розкриває образ Мойсея?
- Які риси притаманні характеру Мойсея?
- Чи є які хибби в Мойсея?
- Чому смерть Мойсея змусила народ переглянути свої погляди і раптово осягнути Боже призначення?
- З ким ми можемо зіставити образ біблійного вождя?
- Чим приваблює вас образ Мойсея?

Завдання для груп:

I група – Мойсей у Біблії

II група – Мойсей у поемі

III група – І.Я.Франко

Що між ними спільного?

Мойсей у Біблії

- Задумався про тяжку долю євреїв у сорокарічному віці.

- Рятуючи іудея, вбив єгиптянина.
- Переховувався 40 років.
- Повів народ, своїми молитвами рятував від спраги, голоду і нападників.
- Доніс до людей 10 Божих заповідей.
- За свою зневіру покараний тим, що, дійшовши до мети, так і не потрапив до омріяного краю.

Мойсей у поемі

- Вів народ у країну обітовану, зносячи з усіма труднощі шляху.
- Навчав, доносив Божі заповіді.
- Зневірений народ вигнав його і побив.
- Мойсей втратив силу духу й зневірився.
- Тому, довівши народ до мети, сам не ступив на землю обіцяну.

І.Я.Франко

- Патріот своєї країни.
- Борець-оптиміст.
- Волелюбна, дієва людина.
- Поєднаний з народом, його справжній син.
- Талант серед талантів.
- Велетень нової української літератури.
- Полум'яний борець за справедливість і світле майбутнє свого народу.
- Своєю поезією, невтомною громадською та літературною діяльністю кликав народ до духовного відродження, до волі, освіти, науки, до збереження сили духу.

Спільне

- Усі вони вожді, пророки, поводити, які вказують народові духовні орієнтири.
- Проходять через тяжкі випробування, зневіру.
- Мріють про краще життя свого народу.
- Щасливе майбутнє народу тільки передбачають.

2. **Бесіда на осмислення змісту твору з читанням уривків, коротким аналізом.**

- ✓ Які вимоги ставить народ Мойсею? Чому? Свою думку аргументуйте.
- ✓ Чому народ докоряє Мойсею, кидаючи в нього слова зневіри і погрожуючи розправитись з ним?
- ✓ Прочитати рядки, в яких звучить любов Мойсея до рідного краю і народу?
- ✓ Розкрити взаємини Мойсея та юрби, навівши цитати з твору.
- ✓ Хто такі Датан і Авірон? Як саме зневажив Авірон Мойсея і що йому на це відповів пророк?
- ✓ Які думки висловлює автор про призначення людини на землі?
- ✓ У чому Азазель звинувачує Мойсея?

- ✓ Розкрити філософський підтекст образу Азазеля.
- ✓ Який уривок підтверджує роздвоєння Мойсея між глибокою вірою в справедливість обраного шляху і болючими сумнівами? Чому Мойсей засумнівався в правоті обраного ним шляху?
- ✓ Прочитати монолог пророка перед Єговою. Який комплекс проблем розкриває автор у цьому монолозі?
- ✓ Чому автор акцентує, що ідея державності прокльовується в душах наймолодшого покоління?

12. Поміркуймо, в чому сила Мойсея. Проілюструйте свої слова рядками з поеми.

3. Характеристика інших образів поеми

Центральним образом поеми «Мойсей» є **народ-борець**. Поет змальовує живу картину побуту народу. Читач чітко уявляє життя табору, звуки журливих пісень. Він проймається сумом, що не вистачає каші для тварин і молока для дітей. Мойсей порівнює народ із сліпцями, сірими волами, що гнуть шиї в ярмі, з губкою бука, яка довго ловитиме іскру, з бидлом, котре йде в плуг, із здичавілим конем, що летить у безодню з розгону.

У багатьох місцях поеми неважко в образі єврейського племені впізнати український народ. Поет страждає за свій «замучений, розбитий» народ, який за століття національного гніту перетворився в купу рабів, які можуть виражати свою злість і незадоволення.

Франко викриває ті ворожі сили, що сіяли в народіві невіру в перемогу. Ці сили виведені в образах **Авірона й Датана**. Вони наказали Мойсеєві мовчати, припинити свої пророцтва, що закликають народ до бунту й до змін, загрожуючи йому самому. Устами Мойсея Франко засуджує зрадників, які сіють недовір'я і закликають народ примиритися з жалюгідним становищем. Мойсей не боїться погроз зрадників. Добре розуміє, що головне для народу, який піднявся, — ні на хвилину не зупинятися, невпинно йти вперед. Франко вірить, що народ таки подолає всі перешкоди та дістане свободу.

Єврейський народ у поемі Франка знайшов у собі сили, згуртувався довкола нового поводиря. Це **Єгошуа**, «князь конюхів», що закликає: «До походу!», «До зброї!», «До бою!». Народ не може примиритися зі своїм поневоленням становищем. Він проймається духом боротьби.

4. Переказування казок-притч про обрання деревами короля і про сліпого гіганта Оріона

Притча-казка про те, як дерева обирали собі короля. Ж одне з розкішних дерев: ані кедр, ані пальма, ані рожа, ані дуб, ані береза не погодилися служити для захисту, честі, надії, підмоги інших дерев:

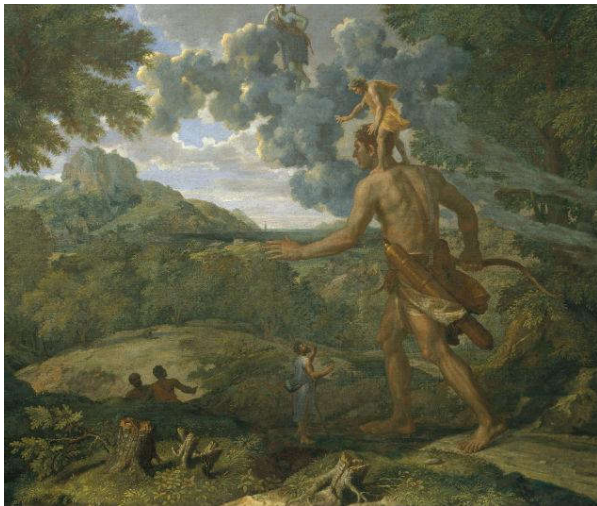

Щоб і пан наш він був, і слуга,
І мета, і дорога.

Лише терен згодився принести себе в
жертву деревам, боронити їх, щоб вони
буяли до неба. Мойсей розкриває алегорію
казки — «виклад до неї»:

Дерева — се народи землі,
А король у їх колі —
Божий вибранець, син і слуга
Господевої волі.

У цій притчі Франко викладає свій погляд на пророка-вождя народу, що прагне дістати свободу. Відданість своєму народові, усві домлення його прагнень — риси, якими має бути наділений проводир.

Про сліпого гіганта Оріона Мойсей почув від Азазеля. Незрячий герой давнього міфу Оріон вірив, що коли наблизиться до сонця, то чудодійні промені повернуть йому втрачений зір. Та на лихо, хлопчик-поводир скеровував мандрівця в різних напрямках, а це змарнувало немалі зусилля: сліпець так і не зумів наздогнати небесне світило.

Оріон позначає «людськість», яка вибудовує грандіозні фантастичні плани й уперто рухається, немов за сонцем, за своєю мрією. Однак часто сподівання

розчаровують, а всі зусилля «людськості» витрачаються марно: «І жартує з тих планів її Хлопчик — логіка фактів». Поет своєрідно переосмислив давній міф. У нього це притча про драматичну розбіжність амбітної мрії й суворої реальності. Ця притча дала змогу авторові глибше розкрити переживання пророка, який витратив свій вік на досягнення «обітованої землі» й опинився зрештою на межі зневіри перед сумною «логікою фактів».

IV. Підбиття підсумків

Поема «Мойсей» — великий витвір художньої майстерності Франка. У поемі письменник показав народ як творця і рушійну силу в розвитку історії. Через увесь твір проводиться ідея могутності й незламності народу. Своєю високохудожньою майстерністю, ліризмом і динамічністю образів вона займає почесне місце в скарбниці кращих надбань світової літератури.

Читача приваблюють ідеали людяності, свободи, добра, справедливості. Особливо ж цінною є ідея утвердження права народу на незалежність, на свою державу.

У поемі «Мойсей» І. Франко закликає своїх сучасників і нащадків до духовної єдності в боротьбі за свободу.

У «Пролозі» Франко проголошує слова, які не залишають ані крихти сумніву щодо твердої віри в народ і в його щасливе майбутнє:

О ні! Не самі сльози і зітхання

Тобі судились!

Вірю в силу духа

І в день воскресний твого повстання.

Ці слова великого духовного батька народу - Мойсея здатні виконати історичні завдання і сьогодні.

V. Домашнє завдання

Вивчити уривок з прологу напам'ять, виписати з поеми висловлювання, які можуть бути афоризмами.

10 клас

Іван Франко. Збірка «Зів'яле листя»

Тема модуля. Збірка «Зів'яле листя» – «лірична драма». Широка емоційна гама почуттів ліричного героя, утвердження невмирущості людських почуттів («Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...»). «Декадент» – поетичне кредо І.Франка

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти пояснюють причини душевної трагедії ліричного героя, встановлюють асоціативні зв'язки між поезіями і фактами біографії митця; розкривають основні мотиви поезій збірки; визначають особливості використання народної символіки; висловлюють міркування з приводу змісту аналізованих творів, порушених проблем; переконливо і толерантно висловлюють власні судження, продовжують і розвивають думку співбесідника; ведуть діалог із текстом (автором, героями): задають запитання, прогнозують зміст.

I мінімодуль

Тема. Збірка «Зів'яле листя» - лірична драма. Широка емоційна гама почуттів ліричного героя

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Демонструється відеоролик Віталія Козловського «Знаєш»

- Як ви гадаєте, чому популярний український естрадний виконавець ХХІ століття черпає наснагу із поезії кінця ХІХ століття?

III. Оголошення теми та завдань мінімодуля

Але, як зазначив М.Коцюбинський, людина, яка б вона сильна не була, не може жити самою боротьбою, самими громадськими інтересами. «У Франка є прекрасна річ – лірична драма «Зів'яле листя». Се такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розуміння людської душі, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв. Ось один з таких віршів: «Чого являєшся мені у сні?» Взагалі Франко – лірик високої проби, і його ліричні вірші просяться часто в музику. Деякі з них і справді положено на голос Лисенком і другими...» Отже, мета нашої сьогоднішньої співпраці — з'ясувати, у чому полягає безсмертність збірки І.Франка «Зів'яле листя»

IV. Опрацювання-дослідження теми та завдань модуля

1. Історія створення збірки (учнівські повідомлення)

Дослідження теми проведемо у двох площинах:

- Ліричний герой збірки
- Образ жінки у збірці

1. Лірична драма під цією назвою побачила світ 1896 р. у Львові. Сумовите звучання цієї збірки має пояснення в ударах долі, які І.Франко пережив у середині 90 років. Протягом десяти років І.Франко пише цілий ряд інтимних поезій, яких об'єднує у поетичну книжку «Зів'яле листя», поет дає їй підзаголовок «Лірична драма». Провідний лейтмотив «Зів'ялого листя» – нерозділене кохання, з ним пов'язані туги смутку, песимізму. Лірична драма – це внутрішня драма, яка розігрується в душі ліричного героя. «Се мого серця драма», – так визначає герой і стан власної душевної напруги, і жанрову природу збірки.

Досить цікавою є історія створення і друкування ліричної драми. Перші 9 віршів майбутньої ліричної драми, що під спільним заголовком «Зів'яле листя» друкувалися в «Зорі» без підпису, анонімно, викликаючи у читачів часопису і подив, і захоплення, і суперечки. Мало хто сподівався, що автором «легких строф» був І.Франко, який несподівано для всіх змінив «важкий свій молот каменярьський» на «тонкий різець Петрарки». Готуючи до друку друге видання збірки «З вершин і низин» (1893), він зібрав у окремий цикл «зів'ялі листочки», розгублені протягом 1882 – 1893 р., і, намагаючись відтворити нещасливу історію «безнадійної любові», завершив її «Епілогом» – сумовито-елегійним прощанням автора з ліричним героєм. Отже, у нього на той час ще не було й гадки про нову-поетичну книгу, а тим більше – мистецької концепції триактової драми.

У передмові до першого видання книжки автор зізнається, що йому до рук потрапив щоденник самогубця, який звів рахунки з життям через нерозділене кохання. Щоденник цей, як стверджує сам І.Франко, був написаний досить сумбурно й недоладно, але окремі місця, у яких особливо яскраво виявлялися переживання автора, вразили його. Власне, цей щоденник і ліг в основу сюжетних колізій «Зів'ялого листя». Адже герой ліричної драми І.Франка також покінчує життя самогубством, хоч у «Передньому слові» до другого видання збірки (1910) й стверджується, що щоденник – всього-на-всього «літературна фікція». Незважаючи на це, сучасні літературознавці дослідили, що автором щоденника самогубця був такий собі пан Супрун, а суб'єктом його любовних захоплень не хто інша, як Юлія Шнайдер, відома в літературі під псевдонімом Уляна Кравченко. Вона свого часу була закохана у митця і давала йому читати щоденник самогубця, який після смерті Супруна залишився в неї.

Але «Зів'яле листя» народилося й від автобіографічних імпульсів самого поета.

2. У листі до А.Кримського від 26 серпня 1898 р. Франко зізнається: «А тепер подам Вам дещо такого, що, може, придасться до зрозуміння моїх творів. Значний вплив на моє життя, а, значить, також на мою літературу, мали зносини мої з

жіноцтвом. Ще в гімназії я влюбився був у дочку одного руського попа, Ольгу Рошкевич. Наша любов тяглася 10 літ, батьки зразу були прихильні мені, надіючися, що я зроблю блискучу кар'єру, але по моїм процесі 1878 – 1879 р. заборонили мені бувати в своїм домі, а в 1880 р. присилювали панну вийти заміж за іншого, попа Озаркевича. Се був для мене важкий удар. Пізніше я познайомився з двома руськими поетесами, Юлією Шнайдер і Клементією Попович, але жодна з них не мала на мене тривкого впливу.

Більше враження зробила на мене знайомість з одною полькою, Йосифою Дзвонковською. Я хотів женитися з нею, та вона, чуючи в собі початки сухіт, відправила мене і в кілька рік пізніше вмерла як народна вчителька. З теперішньою моєю жінкою я оженився без любові, а з доктрини, що треба оженитися з українкою і то більш освіченою, курсисткою...

Фатальне для мене було те, що, вже листуючись з моєю теперішньою жінкою, я здалека пізнав одну панночку польку (Целіну Зигмунтовську) і закохався в неї. Отся любов перемучила мене дальших 10 літ. Після сього Вам буде зрозуміла п'єска «Тричі мені являлася любов» у «Зів'ялім листю».

Підсумок учителя. Отже, більшість літературознавців вважала, що головною причиною появи нової версії (київське видання) була «важка депресія» автора, ті «найжорстокіші удари», яких зазнав він у «своєму громадському житті». Інші дослідники шукали пояснення в заміжжі Целіни Журовської, яке збіглося в часі з виходом поетичної книжки. Звичайно, ніхто не повірив у існування реального самогубця, тим більше що у передньому слові до київського видання збірки (1911) І.Франко фактично анулював першу передмову, назвавши її літературною фікцією.

Сама назва твору – «Зів'яле листя» – символізує втрачені надії, задавлене в душі велике почуття, зрештою, трагедію, викликану неподілимим коханням. Ще один із провідних мотивів книжки – мотив страждання. Ліричний герой драми – то людина з ніжною, вразливою душею.

Лірична драма І.Франка складається із трьох «жмутків», кожен із яких містить 20 поезій (перший має ще й епілог). Збірка відзначається стрункістю композиції. До

речі, тут можемо говорити про загальну, чи зовнішню, і внутрішню композиції. Адже кожен «жмуток», по суті, є завершеним твором, із перепадом почуттів ліричного героя. У кожному з них можемо виокремити якийсь «початковий» внутрішній стан героя, колізії, тобто розвиток почуттів та емоцій, найдраматичніше їх загострення (кульмінацію) та спад (якого, втім, немає у третьому «жмутку» – зрозуміло, чому).

2. Аналіз збірки «Зів'яле листя» (конспект)

Назва збірки — «Зів'яле листя»

Час створення — 1886-1896 рр.

Підзаголовок — «Лірична драма».

Композиція збірки — збірка складається з трьох частин, або «жмуків».

Тема збірки — глибока душевна трагедія ліричного героя, викликана подіями особистого та громадського життя.

У першому «жмутку» є вірші і з громадянськими мотивами, але переважає скорботна інтимна лірика. У поезіях другого «жмутка» І. Франко оспівує не лише кохання, а й чарівну красу природи. Провідний мотив поезій третього «жмутка» — пекельні переживання героя, спричинені нещасливим коханням.

Автор і ліричний герой у збірці не тотожні, хоча автобіографічні мотиви посідають значне місце.

Особливості збірки — міцний зв'язок із народною творчістю (Багато поезій написано на зразок народних пісень.)

Значення збірки — шедевр світової поезії.

Відгук автора про збірку. (Ліричні пісні «Зів'ялого листя» він сам назвав найсуб'єктивнішими з усіх, що з'явилися у нас із часу автобіографічних поезій Т.Шевченка, «але найбільш об'єктивними у способі малювання складного людського чуття»)

IV. Підсумок мінімодуля

Завдання учням: висловіть, будь ласка, свою точку зору:

- Чому автор «маскує своє обличчя»?
- Які ж чуття вклав поет у вірші збірки?
- Що стало причиною появи тих чуттів і врешті решт самих віршів?
- Назвіть тих жінок, що надихали великого поета до створення цих легких, ніжних віршів.
- Скласти сенкан «КОХАННЯ»

II мінімодуль

Тема. Збірка «Зів'яле листя». Утвердження невмирущості людських почуттів («Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...»)

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Наше завдання: відчутти красу, художню довершеність любовної лірики поета; розкрити світ почуттів і пристрастей, створений поетичним словом великого майстра.

III. Основний зміст мінімодуля

Інсценізація

Вітаю всіх у 90-х роках ХІХ століття. Перед нами кабінет Івана Яковича. Він, як завжди, плідно працює, а поряд із ним – його вірна подруга – Муза.

Учениця-муза декламує вірш «Чого являєшся мені у сні?..»

Учень у ролі І. Франка. Ще в гімназії я влюбився був у дочку одного руського попа, Ольгу Рошкевич. Для мене вона «була першою жінкою, яку я глибоко покохав і їй присвятив багато своїх поезій». Нещастя кохання полягало в тому, що батько Ольги, Михайло Рошкевич, спочатку погоджувався на одруження, але після мого арешту він заборонив дочці мати будь-які зв'язки зі мною, арештантом. Ольга мала сильний характер і не хотіла розривати відносини, проте обставини вимагали того, щоб вона одружилася з іншим.

Біль за втраченим коханням і став поштовхом до створення моєї лірики, а головне, скропив кожен поезію збірки «Зів'яле листя»

Учениця в ролі Музи.

Тричі мені являлася любов.

Одна несміла, як лілея, біла,

З зітхання й мрій уткана, із обснов

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.

Купав її в рожевих блисках май,

На пурпуровій хмарі вранці сіла

І бачила довкола рай і рай!

Вона була невинна, як дитина,

Пахуча як розцвілий свіжогай...

Учитель. Чи цікаво б нам було дізнатися трохи більше про жінку, яку так палко кохав Іван Якович? На адресу нашої школи нещодавно надійшов лист із дуже дивною приміткою: «Лист у майбутнє». Дізнаймося ж, що там...

ЛИСТ У МАЙБУТНЄ

Доброго дня, шановні поціновувачі творчості МОГО любого Івана Франка. Нарешті я наважилася зізнатися вам у тому, про що мовчала довгі роки.

Ми з Іваном покохали один одного ще під час навчання в гімназії. Мої батьки спочатку заохочували нашу дружбу, сподіваючись, що він зробить блискучу кар'єру. Ми з Іваном були дуже щасливі! Проте доля вже готувала для нас випробування.

Невдовзі на гурток демократичної молоді здійснила наліт поліція, заарештувавши Франка та його прихильників. Івана виключили з університету, сім місяців він пробув в ув'язненні. Після цих подій мої батьки заборонили молодому поетові з'являтися в нашому домі, не зважаючи на те що напередодні Франко вже офіційно попросив у батьків моєї руки і пропозицію було прийнято.

Після офіційного розірвання наших стосунків я навіть хотіла піти в монастир. Будь-яке листування з коханим батько заборонив, він навіть домовився на пошті, аби всю кореспонденцію віддавали йому особисто в руки. Проте світ не без добрих людей. Нам, закоханим, вирішили допомогти товариші. Вони передавали книжки, де були підкреслені окремі літери. По кілька днів разом зі своєю сестрою Михайлиною я визбирувала ті букви у слова, і так зв'язок з коханим не поривався. Зрештою, я навіть утекла з дому, спочатку до дядька, а далі – до Львова, до Івана Франка. Ми вирішили поєднатися хоча б перед Богом. Коли про це дізналися мої батьки, то була велика ганьба, мене почали вважати пропащою. У 1880 році Франка заарештували вдруге, і я до останніх днів винила себе в цьому, бо, якби він не приїхав до мене, можливо, усе було б інакше. Після арешту ми з Іваном зустрічалися, але чомусь поступово почали віддалятися одне від одного.

Одруження Франка я сприйняла теж боляче, але не відвернулася від нього, а навпаки привітала. Звичайно, що писати йому почала рідше, і листи ті були ділового характеру. Коли помер мій чоловік, я переїхала до своєї сестри Михайлини до Львова. І хоч ми й жили в одному місті, я уникала зустрічей з Франком, проте він намагався їх віднайти за будь-якої нагоди. Перед смертю Іван переказував, щоб я прийшла до нього попрощатись, він благав мене... Я вислухала Михайлину, що переказувала його прохання, з очей потекли сльози... але сказала... «Ні». Чому? Вважайте, як хочете, для мене всі ці події є надто особистими.

Єдине, що додам – до кінця свого життя я шкодувала за коханим Іваном. Увесь світ мені був немилий! Останнім проханням є те, щоб листи від Івана поклали в мою труну, під голову – як найдорожчий скарб мого життя...

На останок додам: у тривалому двобої з долею я програла. Але кожному з вас я бажаю в житті перемог! Бережіть себе і своїх близьких. А мене, будь ласка, не засуджуйте...

Ольга була досить сильною жінкою, дійсно прекрасною. Звучать вірші «Як почувеш вночі...», «Безмежне поле в сніжному завою», «Як на вулиці зустрінеш»

Учениця в ролі Музи:

Явилась друга – гордая княгиня,

Бліда, мов місяць, тиха та сумна,

Таємна й недоступна, мов святиня.

Мене рукою зимною вона

Відсунула і шепнула таємно:

«Мені не жить, тож най умру одна!»

І мовчки щезла там, де вічно темно.

Учитель. Ще одним адресатом віршів збірки «Зів'яле листя» була Юзефа Дзвонковська.

Учениця в ролі Юзефи Дзвонковської: Я була дочкою емігрантів, які після років блукань Європою врешті отримали дозвіл осісти в Галичині. Із Іваном Франком ми познайомилися на одному з гуртків. На той час більшість чоловіків-гуртківців намагалися показати мені свою небайдужість, але я нікому не відповідала взаємністю. Ви знаєте, я одразу помітила, що Іван починає закохуватися. Деякий час ми навіть листувалися. Якось, в одному з листів, Іван звернувся і до моєї мами, Антоніни Дзвонковської, просячи моєї руки, але я категорично відмовила. Не приховуватиму: Іван мені також не був байдужим, але між нами стала... моя хвороба – сухоти. Я розуміла, що майбутнього в нас просто немає, тому не могла обрести на страждання небайдужу мені людину.

Послухаймо ж іще один вірш Івана Яковича, присвячений Юзефі Дзвонковській «Червона калина»

Учениця в ролі Музи:

Явилась третя – жінчина чи звір?

Глядиш на неї – і очам приємно,

Впивається її красою зір.

То разом страх бере, душа холоне,

І сила розпливається в простір.

Спершу я думав, що бокує, тоне

Десь в тіні, що на мене й не зирне,-

Та враз мов бухло полум'я червоне.

За саме серце вхопила мене,

Мов сфінкс, у душу кігтями вп'ялилась,

І смокче кров, і геть спокій жене.

Минали дні, я думав: наситилась,

Ослабне, щезне... Та дарма! Дарма!

Третім коханням Франка була Целіна Зигмунтовська.

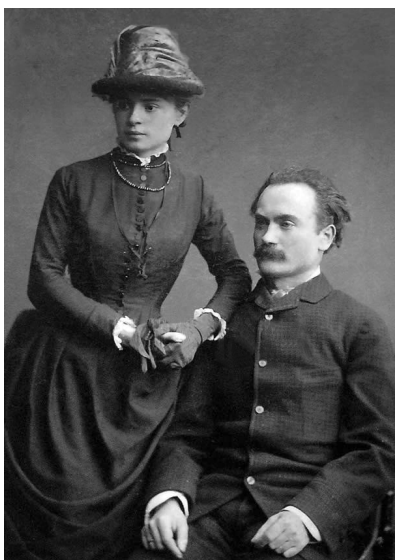
Учениця в ролі Целіни Зигмунтовської

Як ми познайомилася з Іваном Франком? Я працювала на пошті у Львові. За твердженням моїх колег, письменник закохався в мене з першого погляду. Уявіть собі: щоб бачити мене, Франко знову і знов, неодноразово писав сам до себе листи і сам їх відбирав. Не приховуватиму: мені це дуже подобалося. Але подумайте: хіба така красуня, як я, могла покохати «русина» з рудим волоссям у вишиваній сорочці і простими манерами? Щоб ви знали: мені завжди подобалися брюнети.

Їй присвячені вірші «Жіноче серце», «Не минай з погордою».

Вчитель. Отже, даремно Іван Франко дав збірці підзаголовок «Лірична драма». Три «жмутки» - це три події, зміст яких – життя, нещасливе кохання ліричного героя. Конфлікт дуже напружений: адже тричі йому «являється любов», і втретє він зайшов так далеко, що зневірився у всьому, прокляв життя й поклав йому край.

• Що відомо про дружину І. Франка?

Учнівське повідомлення. Ольга Хоружинська була вірною помічницею дружиною І. Франка. Помагала йому в літературній роботі. Поклавши дітей спати, йшла в його кімнату і там вони обговорювали, опрацьовували і планували нові видання. Вона жила його життям, була його дорадницею й підтримкою. Її посвята впливала з любові до мужа, чого не можна сказати про Івана Франка, що «не серцем її вибирав і одружився з нею не з любові». «Вершини своєї слави Франко досяг не без допомоги своєї дружини, жінки дуже інтелігентної, яка постійно думала, щоби Франкові «вдома жилося добре».

Від самих початків їхнього подружнього життя Ольга Франко не змогла стати для свого мужа ні музою, ні могутнім джерелом натхнення. Причин для родинної трагедії було багато. Матеріальні недостатки, хатні злидні, щоденні турботи, вороже ставлення до Ольги з боку найближчих співробітників мужа й частини суспільства, що ставилися до неї ще з більшою неприязню, ніж до самого Франка — все це зломило нещасну жінку. Ольга була непересічною особистістю, жертвенною доброю помічницею своєму мужеві, зразковою матір'ю і активною учасницею суспільного життя. Її належить почесне місце серед жіноцтва того часу.

IV. Підсумок мінімодуля

Отже, виходячи з біографічних відомостей та структури збірки, можна припустити, що збірка присвячена трьом коханим І.Франка – Ользі Рошкевич, Юзефі Дзвонковській та Целіні Журовській.

- Охарактеризуйте цих жінок двома-трьома словами.

III мінімодуль

Тема. «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...».

«Декадент» – поетичне кредо І.Франка

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

«Зів'яле листя» - одна з найкращих збірок інтимної лірики в українській літературі. Ці хвилюючі, написані кров'ю серця рядки, Іван Франко наповнив не тільки своїми почуттями, а й усім тим, що є в нашій мові найніжнішого. Тож протягом мінімодуля ми маємо з'ясувати: *«Любов – це щастя чи сумна в'язниця, Бог від якої заховав ключі»*, шукаючи відповіді у поезіях І.Франка.

III. Основний зміст мінімодуля

1. Аналіз поезії «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово острє, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти, дівчино, ясняя зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.

Літературний рід: лірика.

Вид лірики: інтимна.

Жанр: ліричний вірш.

Провідні мотиви: вічна людська тема кохання; щира, художньо довершена, задушевна сповідь коханій ліричного героя.

Розмір: хорей.

Тип римування: суміжне.

Музично окрилив: А. Кос-Анатольський.

Вірш створений на зразок української народної пісні «Ой ти, дівчино, горда і пишна...». І. Франко описує красу дівчини, передає почуття радості й горя ліричного героя, проте, як і в народній традиції, протиставляє «зовнішню» привабливість «внутрішній гостроті» запального характеру героїні.

Риторичні питання-анафори «чом твоє серденько», «чом твої устонька» ніби підкреслюють невпевненість, сум'яття закоханого;

порівняння «слова» з «бритвою», усміх – бентежить серце, як буря – додають емоційної перенасиченості нерозділеним почуттям,

а алітерації на «т» (*твоє, терня, твої, тиха молитва, тії очі темніші та ін.*) гарантують спокій: як треба докласти зусиль, щоби дістати зернятко з твердого горішка, так і ліричному героєві-екзистенціалу необхідно працювати, пізнавати, зрозуміти об'єкт обожнювання та викликати відповідні почуття.

2. Чого являєшся мені?...

Історія написання: привид першого світлого юнацького кохання до Ольги Рошкевич не покидає поета протягом усього життя, незважаючи на те, що стрічаються на життєвій дорозі інші жінки, що він одружився. Це почуття й покликало до життя рядки, сповнені, з одного боку, болем й туги, а з іншого, — бажання, щоб ці муки продовжувалися, бо в них і через них продовжує жити високе почуття.

Рік створення: 1896.

Збірка: «Зів'яле листя» («Другий жмуток»).

Напрямок: модернізм.

Течія: неоромантизм.

Літературний рід: лірика.

Вид лірики: інтимна.

Жанр: ліричний вірш (ліричний портрет, змальований крізь призму сну).

Тема: нерозділене юнацьке кохання.

Ідея: уславлення любові, хай навіть такої, що завдає страждань.

Мотиви: «нерозділеного кохання», «усепощення коханих», «кохання як щастя-гріх», «сон як втеча від реальності».

Образи: **людей:** ліричний герой, почуття любові якого не розділене; **уявна кохана** - «зіронька»; **предметів і явищ:** очі, уста, серце, перла (у болоті), пісні сумні, щастя.

Композиція (зміст): внутрішній монолог закоханого юнака, побудований за принципом «уявне питання до дівчини — відповідь самому собі».

Віршовий розмір: ямб (рядки нерівноскладові).

Римування: паралельне (аабб).

Художні засоби виразності: епітет, порівняння, метафора, синекдоха, риторичне питання, риторичне звертання, повтор, анафора.

Літературознавці про твір. Цей вірш є вершиною не тільки української, а й світової інтимної лірики. Завдяки досконалій єдності змісту й форми вірш справляє незвичайно сильне враження.

3. Вірш «Декадент»

Після виходу збірки «Зів'яле листя» дехто з літературних критиків звинуватив Франка у декадентстві. Особливо вороже до Івана Яковича ставився критик Щурат, із яким поет був у товариських стосунках. Ярлик «декадент» образив І. Франка до глибини душі. Вірш «Декадент» І. Франко присвятив В.Щуратові. Поезія входить до циклу «Поклони».

Рік написання: 1896.

Вид лірики: громадянсько-публіцистична лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Віршований розмір: п'ятистопний ямб.

Ідея вірша: засвідчити, що поет завжди залишався самим собою, людиною, яка радіє і сумує, страждає і насолоджується життям, ненавидить і любить, але ніколи не відмовляється від життєвих принад і відповідальності перед своїм народом, не зраджує своїх принципів громадянина, патріота, борця за народне щастя.

Вірш «Декадент» — це достойна відповідь генія на облудні звинувачення людей, які не здатні були зрозуміти величі Поета з великої літери.

Виконання учнями пошуково-дослідницьких завдань.

Визначте художні засоби, які надають віршеві експресивності, емоційної наснаги та переконливості в доведенні основної думки ліричного героя.

Художні засоби	Цитати
	біль, і жаль, і туга — надія, воля, радісне чуття
	тужити — живий — жити — житт
	який я декадент?
	празник життя, не опускаю рук, дуріти з жиру
	тощо який у біса

IV. Підсумок мінімодуля

1. Дайте відповідь на питання:

- У чому інтрига збірки «Зів'яле листя»?
- Кому адресовані згадані сьогодні вірші?
- Чому в збірці «Зів'яле листя» немає віршів, присвячених дружині Івана Франка?

— Чи можна назвати цю збірку автобіографічною? Чому?

Повернемося до проблемного запитання:

Як ви гадаєте, чому популярний український естрадний виконавець XXI століття черпає насагу із поезії кінця XIX століття?

2. Сенкан.

Збірка

Лірична, песимістична.

Чарує, бентежить, хвилює

Нерозділене кохання – остання надія.

Драма.

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту.

Вивчити напам'ять вірш «Чого являешся мені у сні?».

Скласти усний мінівір «Чого навчив мене ліричний герой збірки «Зів'яле листя».

11 клас

Іван Франко. Драма «Украдене щастя»

Тема модуля. «Украдене щастя» - соціально-психологічна драма, найвизначніший сценічний твір Франка. Сюжет драми, головні герої, конфлікт у творі, проблематика. Глибина почуттів і драма героїв. Соціальна виток особистої драми. Сценічне життя драми

Мета та очікувані результати: здобувачі освіти знають історію написання драми; вказують жанр драматичного твору; визначають проблематику та ідею твору; уміють аналізувати художні образи драматичного твору та засоби художнього вираження почуттів; висловлюють міркування з приводу змісту твору, порушених проблем, проводять аналогії із сучасним життям; використовують під час аналізу досвід взаємодії з творами інших видів мистецтва; переконливо й толерантно висловлюють власні судження, продовжують і розвивають думку співбесідника, ведуть діалог із текстом (автором, героями): задають запитання, прогнозують зміст.

*Що щастя? Се ж ілюзія,
Се привид, тїнь, омана...
Іван Франко «Зів'яле листя»*

I мінімодуль

Тема. «Украдене щастя» - соціально-психологічна драма, найвизначніший сценічний твір Франка. Сценічне життя драми. Проблематика твору

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя. Внутрішня й міжособистісна гармонія особистості в більшості випадків визначається тим, як до нас ставляться інші: чи люблять, поважають чи виражають незадоволення, психічно та фізично пригнічують.

Як правильно побудувати своє життя, щоб нас оточувала лише любов, взаєморозуміння, щирість?

Це питання й досі хвилює багатьох дослідників, учених. Так, у працях В.О. Сухомлинського категорія любові визначається як щось сакральне, недоторканне, інтимне, духовне. Справжнє кохання, на думку педагога, немислиме без взаємного прагнення віддавати сили своєї душі Іншому, творення краси в коханому протягом всього життя. Любити – це означає перш за все віддавати коханій людині сили своєї душі, творити для неї щастя.

- А які асоціації зі словом любов виникають у вас?
- Що, на вашу думку, потрібно зробити людині, щоб її всі любили?

III. Оголошення теми та завдань мінімодуля

«Украдене щастя» - соціально-психологічна драма, найвизначніший сценічний твір Франка

IV. Основний зміст мінімодуля

1. Історія написання драми «Украдене щастя»

18 березня 1891 року Крайовий відділ Львівського сейму оголосив закритий конкурс на кращу драму. І.Франко послав на конкурс свою п'єсу «Шандар». На жаль, митцеві присудили лише третє місце. Справедливішим від журі виявився час:

драма «Украдене щастя» й досі йде на сценах багатьох театрів, а про ті твори, що в 1891 році зайняли перше й друге місця, ніхто й не згадує.

На вимогу журі автор переробив кінцівку п'єси.

В основі п'єси лежить народна пісня, яку колись для поета записала сестра Ольги Рошкевич (Михайлина Рошкевич) – «Пісня про шандаря». Ще в 1883 році І.Франко в брошурі «Жіноча неволя в руських піснях народних» дав глибокий соціально-художній аналіз цієї пісні. Зміст такий: прийшов жандарм з Делятина до своєї коханої. Чоловік її – Николайко – зарубав жандарма й сам загинув від руки правосуддя.

Про пісню Франко писав: *«Як бачимо, в новій одежі стара подія – насильний розрив зв'язку родинного. Жінка ломить шлюб церковний і віддається «шандареві» одверто, прилюдно. Муж її, чуючи себе зганьбленим, убиває «шандаря» і сам гине ганьблячою смертю, - от і вся повість».*

Сценічне народження п'єси «Украдене щастя» відбулося 16 листопада 1893 року в львівському театрі «Руська бесіда». На прем'єрі був присутній письменник. Хоч драма йшла в зміненому, як каже автор, скаліченому варіанті, доктору Івану Франкові було присвоєно високий титул талановитого драматурга, справжнього майстра. Це одностайно визнали прогресивний глядач і демократична критика. Бурхливі оплески, увінчання автора лавровим вінком, схвальні відгуки в пресі – усе це вилилося в грандіозне свято перемоги української сценічної культури.

У Києві п'єса вперше з'явилася на сцені 1904 року в театрі братів Тобілевичів. Роль Миколи грав І.Карпенко-Карий, шандаря – М. Садовський, Анни – Л.Лінницька. Лише з 1913 року театри почали ставити «Украдене щастя» за первісним, нецензурним текстом.

Уперше надрукована драма в 1894 році в львівській «Зорі». І того ж року заходом автора видана в Львові окремою книжкою.

1901 року вона була видана вдруге в Львові, а в 1909 році – утретє.

Так, «Украдене щастя» - це найдовершеніша драма І.Франка, написана в 1893 році. Це п'ятиактна п'єса з сільського життя. «Я мало знаю у світі творів, написаних з такою простотою й правдивістю, як «Украдене щастя», - зазначав М.Т.Рильський.

2.Сценічне життя драми

У театрі лунає третій дзвінок і гаснуть свічки. Затамувавши подих, глядачі Національного музично-драматичного театру ім. І.Франка спостерігають за дійством на сцені, адже сьогодні у театрі драма І.Франка «Украдене щастя», яка пережила випробування часом і вже понад 100 років залишається однією з найулюбленіших і найпопулярніших вистав, візитною карткою театру ім. І.Франка.

Якими ж були найяскравіші моменти сценічного життя драми?

16 листопада 1893 рік – прем'єра вистави на сцені Львівського театру – справжнє свято для прихильників таланту І.Франка.

1904 рік – прем'єра у Київському театрі корифеїв.

30-40 роки ХХ століття – Анна – славетна Наталія Ужвій, Микола – Амвросій Бучма, Михайло – Віктор Добровольський, режисер – Гнат Юра.

Драма «Украдене щастя» пережила випробування часом, адже проблеми, які піднімає митець, – вічні. Бути задіяним у цій п'єсі – найвища честь і визнання для будь-якого актора. Когорту славетних імен – М.Садовського, І.Карпенка-Карого, А.Бучми, Н.Ужвій, Б.Ступки поповнюють молоді українські актори, для яких слова *театр, мистецтво, майстерність* – суголосні.

Достойне місце драма І.Франка «Украдене щастя» посіла і в кіномистецтві.

3. Питання теорії літератури

Драматичний твір - (твір, в основу якого покладено гострий життєвий конфлікт, який розкриває життєві й людські явища через діалоги, монологи, ремарки, призначений для гри на сцені)

Ознаки драматичного твору

1. Дійові особи
2. Ремарки
3. Твір поділений на дії, яви, картини
4. Призначений для гри на сцені
5. Характери героїв розкриваються через монологи й діалоги.

Соціально-психологічний твір

Конфлікт зумовлений соціальними обставинами (соціальний статус жінки, тяжке життя селян в Австрійській імперії в другій половині ХІХ ст., повноваження війта й жандарма на селі, служба у війську).

- «Украдене щастя» - драма, а в основі драматичного твору завжди лежить конфлікт. Давайте з'ясуємо, яка основа конфлікту.

- Що було причиною нещастя Анни, Михайла, Миколи?

- Хто і чому скалічив їхні долі?

- Чому це стало можливим?

Анна, Михайло і Микола, самі того не бажаючи, стали жертвами боротьби за спадщину. Отже, основа конфлікту – соціальна. Конфлікт реалізується через вчинки, думки, прагнення героїв. Таким чином, драма «Украдене щастя» - соціально-психологічна. Зображена нелюдська державна система, при якій керують багатство та влада, за хабар можна було владнати будь-яку справу; жінка була абсолютно безправною.

Проблеми: соціальна несправедливість; становище жінки.

Сюжет: традиційна форма любовного трикутника.

«Украдене щастя» - соціально-психологічна драма.

VI. Підведення підсумків мінімодуля

Сенкан.

На дошці написано ключові слова того питання, яке ми розглядаємо на уроці, — «щастя», «любов», «серце», «зрада», «душа», «гріх», «біль», «страждання». Спробуйте з будь-яким із них скласти сенкан.

II мінімодуль

Тема. Сюжет драми, головні герої, конфлікт у творі

II. Оголошення завдань мінімодуля

III. Актуалізація опорних знань

Укладання асоціативного ряду до слова «щастя»

- У яких раніше вивчених творах порушувалося питання «щастя»?

IV. Основний зміст мінімодуля

I. Організаційний момент

Групова робота

Події у драмі Івана Франка розгортаються навколо трьох центральних персонажів: Анни, її чоловіка Миколи Задорожного та жандарма Михайла Гурмана.

Група 1. Характеристика образу Анни

Завдання: Анна – цільна натура. Чи можна осуджувати Анну? Погляд традиційний і феміністичний.

Образ Анни змальовано з великим почуттям любові до знедаланої людини. Анна не розкриває свого горя, приховує від людей свої болі і страждання, як глибоку таємницю. Із розмови з сусідкою Анна дізнається, що Михайло, якого вона кохала і якому присягалася у вірності, живий і приїхав до них у село. Звістка про повернення Михайла глибоко вразила Анну. Вона обурена підлістю і жорстокістю своїх братів, які її «одурили, ошукали, мов kota в мішку продали», переконавши, що Михайло загинув. Жінка розуміє, що втраченого не можна повернути, з її уст зриваються слова про те, що треба примиритися з долею, забути Михайла, бо вона одружена й мусить бути вірною своєму чоловікові. При першій зустрічі з Гурманом Анна у відчаї просить його змилюватися, не губити її і Миколу — невинного у їх нещасті. Анна признається в тому, що боїться Михайла, але не в силі стримати свого кохання, не може жити без нього. Страшний і грізний він для неї, але і коханий. Героїня «все готова віддати йому, кинути в болото, коли він того схоче!.. Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для нього зломала. Сама себе на «людський посміх віддала». Це не тимчасове захоплення жінки, а давнє, глибоке почуття, яке ніколи не вгасало в ній.

Після зустрічі з Михайлом у Анни стався психологічний злам, її тепер не лякають людські пересуди, вона не думає критися від свого чоловіка й одверто говорить йому, що ніколи його не кохала й не може присилувати себе. Анна не визнає своєї вини, бо її видали заміж силою.

Жінка сподівалася, що зустріч із Михайлом поверне їй втрачене щастя, принесе радість, що вони заживуть новим, незнаним життям. Але трагічна смерть Михайла вирвала у неї останню надію.

Висновок. Анна – найкращий жіночий образ в українській та світовій драматургії. Це типовий, високохудожній і глибоко трагічний образ жінки-страдниці, що стала жертвою власницького світу, у якому безроздільно панує людська жадібність і хижацтво. Цей образ є неперевершеним образом жінки в українській класичній літературі, він вражає своєю неповторною простотою і щирістю. Трагічний образ Анни багатьма рисами подібний до образу Катерини з п'єси М.Островського «Гроза».

Група 2. Характеристика Миколи

Завдання: Микола – один з учасників конфлікту. Хто він: жертва чи злочинець?

Образ Миколи Задорожного теж глибоко трагічний. Він довгі роки поневірявся в наймах, ніколи й хвилинки радісної не зазнав. Він добрий, працьовитий, своїми кривавими мозолями стягнувся на маленьке господарство і сподівався, що одруження з Анною принесе йому щастя. Але скоро він переконався, що молода і вродлива дружина не кохає його, що щастя відвертається від нього. Микола не розумів, що, одружуючись з Анною, він є мимовільним учасником викрадення щастя в людини, серце якої належало іншому.

Михайло звинувачує його в убивстві корчмаря і заарештовує. З великим болем у серці Микола переживає тяжке звинувачення і сором від людей. Повернувшись із тюрми, він дізнається про невірність дружини. Але Микола мириться зі своїм безталанням, бо кохає Анну, йому боляче, але він не насмілюється навіть натякнути жінці, не дорікає їй.

Не маючи сил вплинути на дружину, вгамувати свій біль, Микола запив. Сусіди підбурюють його проти Анни. Доведений до відчаю брутальною поведінкою жандарма, Микола сокирою забиває його.

Група 3. Характеристика Михайла

Завдання: Михайло – людина, що деградує. Довести це або спростувати.

Михайло Гурман — син бідної вдови. До служби в армії, а потім в жандармерії він був чесний і працьовитий парубок. Казарма і військова служба зробили його безсердечним, жандармерія зіпсувала його владою над сільськими людьми. Все це вбило в ньому людяність, зробило жорстоким. Не змінилася лише палка любов до Анни. «Ся любов була моїм самотнім, найдорожчим скарбом, вона могла б була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдьми вкрав мені те самотнє щастя», — говорить він Миколі.

Зустрівшись із Анною, Михайло намагається повернути вкрадене щастя. Заради цього він іде напролом, на злість тим, що їх розлучили, наперекір тим, що вкрали їхнє щастя.

Однак обставини не до кінця вбили людяність у Михайла. Вмираючи від рук Миколи, він прощає йому, а людям говорить, що сам собі заподіяв смерть.

Через усю драму автор із логічною послідовністю проводить думку: щастя викрадено в усіх трьох героїв однаковою мірою.

Здобувачі освіти в ході роботи заповнюють таблицю характеристики персонажів.

Ім'я персонажа	
Портретна характеристика персонажа	
Походження	
Соціальне становище персонажа	
Життєві цінності	
Еволюція особистості героя:	
<ul style="list-style-type: none"> ● на початку твору: ● у фіналі: 	
Дотримання персонажем 10-ти Божих заповідей	
Ставлення героя до інших персонажів	
Ставлення автора до персонажа	
Автобіографічні риси митця у створеному літературному персонажі	
Актуальність художнього образу літературного героя	

V. Підсумок мінімодуля

Слово вчителя

У центрі п'єси – тема людського щастя. Украдене щастя виростає в своєрідний художній образ, який є провідником, наскрізним. Доля трьох героїв складається у трикутник.

Психологічні колізії, внутрішнє життя героїв, їх душевні переживання усвідомлюються через складну суспільну опосередкованість, розкриваються через категорії соціального характеру, набувають високого гуманістичного звучання.

Драма І. Франка – це заклик Каменяря до боротьби проти експлуататорів, за соціальне визволення трудящих. Наш народ має право на щастя, добро й волю.

-Чи актуальна драма «Украдене щастя» в наш час?

III мінімодуль

Тема. Глибина почуттів і драма героїв. Соціальна витоки особистої драми

I. Організаційний момент

II. Мотивація діяльності. Оголошення завдань мінімодуля

- Що таке дискусія?

Дискусія — форма колективного обговорення, мета якої — виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно мислити.

Основні правила ведення дискусії:

- 1. Відверто висловлювати думки.
- 2. Поважати точки зору всіх членів дискусії.
- 3. Слухати інших, не перебиваючи.
- 4. Не говорити занадто довго та занадто часто.
- 5. Водночас має говорити лише одна особа.
- 6. Дотримуватися позитивних ідей та стосунків.
- 7. Не критикувати себе та інших.
- 8. Незгоди й конфлікти відносно ідей не повинні бути направлені на конкретну особу.

III. Основний зміст мінімодуля

1. Мінідискусія. Робота щодо формування життєвих компетентностей

- ✓ Украдене щастя. Чому така назва?
- ✓ Хто і у кого украв щастя?
- ✓ Чого навчила нас драма «Украдене щастя»?
- ✓ Чи змінюється з часом ставлення людей до кохання і коханих?

- ✓ Які цінності в коханні важливі для вас?

Висновок. Щастя украдено у всіх трьох – і в Анни, і в Михайла, і в Миколи.

Щастя тут і не було. Герої драми є жертвами світу гноблення й безправності, стихійно протестують проти нього.

Головний винуватець трагедії – тогочасний суспільний лад, що украв щастя в народу, знедолив його.

«Винне нещасливе гладження наших родинних обставин, котре не дозволяє легально розірвати зв'язок, уже фактично розірваний, котре насилує любов і серце жінки...»

Автор співчуває кожному. Він нейтральний.

2. Моделювання ситуації

- ✓ Юнак іде на службу до війська, дівчина закохалася в іншого. Ваші дії.

✓ Пригадайте відомі вам з класичної, української та світової, літератур XIX ст. образи жінок з драматичною долею. Що спільного в їхніх характерах, поведінці?

✓ Галерею яких драматичних чоловічих образів в українській літературі продовжує образ Михайла? (*Ще одна «пропаща сила» - Чіпка Варениченко, Максим Гудзь...*)

✓ Якби вам, дівчата, довелось робити вибір у житті, кого б з героїв – Михайла чи Миколу – ви обрали б собі за чоловіка і чому?

3.Складання сенкану

Конкурс на краще складання сенкану.

«Щастя».

IV. Рефлексія - підсумок

Незавершене речення: Драму І.Франка «Украдене щастя» необхідно прочитати тому, що...

V. Домашнє завдання

Написати есе «Чи може крадене щастя бути справжнім?»

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації
Черкаське територіальне відділення
Малої академії наук України

Відділення: літературознавства,
фольклористики та мистецтвознавства
Секція: української літератури

Відгомін язичницької доби у повісті Івана Яковича Франка «Захар Беркут»

Роботу виконала
Коваль Анастасія Валентинівна,
учениця 10 класу
Городищенської ЗОШ I-III ступенів №2
Городищенської районної ради
Черкаської області

Науковий керівник:
Антоненко Світлана Вікторівна,
учитель української мови і літератури
Городищенської ЗОШ I-III ступенів №2
Городищенської районної ради
Черкаської області

Городище – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	
Міфологічні мотиви в українській літературі.....	6
1.1 Елементи давніх вірувань українців.....	6
1.2 Ієрархія язичницьких богів.....	8
1.3 Франкова вітцівщина дихає язичницькою добою.....	11
РОЗДІЛ 2	
Відображення язичницьких вірувань у творчості І.Я.Франка.....	15

2.1 Специфіка зображення язичництва у повісті «Захар Беркут».....	15
2.2 Криваво-чорна символіка історичної повісті.....	20
2.3 Містичне значення чисел.....	21
2.4 Ієрархія богів у творі «Захар Беркут».....	23
РОЗДІЛ 3	
Гармонійне поєднання язичництва і християнства в повісті І.Я.Франка.....	25
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Українська література XIX століття налічує чимало творів, у яких міфологізованість змісту очевидна. В «Енеїді» І.Котляревського, у «Лісовій пісні» Лесі Українки і «Тінях забутих предків» М.Коцюбинського розгорнуті авторські версії світобачення, побудовані на певних міфологічних концептах.

Наукова робота на тему «Відгомін язичницької доби у повісті І.Я.Франка «Захар Беркут» присвячена дослідженню язичницьких вірувань наших предків на прикладі історичної повісті, зокрема громадського життя Карпатської Русі в XIII столітті. Тема слов'янського язичництва останнім часом стала надзвичайно популярною. Перш за все, нас цікавлять особливості художньої реалізації

анімістичних вірувань давніх слов'ян у названому творі. Первісна людина залежала від сил природи, населяла довкілля духами, яких прагнула задобрити, впливаючи на них за допомогою ритуальних дій. «Давня людина, – підкреслював І.Огієнко, – бачила круг себе багато магічного, вірила в магічну силу слова, із глибокої давнини пильнувала його використати». Франко продемонстрував себе як дуже освічений в плані історії й історичних деталей та подробиць письменник, адже чітко змальовував особливості життя Карпатської Русі в XIII столітті. Навіть сьогодні цей твір не припиняє вражати нас своєю унікальністю і чарівністю. Отже, описуючи громадський устрій слов'ян XIII століття, Іван Якович просто не міг оминати релігійний світогляд наших предків.

Зустріч двох розвинених релігій – язичництва і християнства – позначалася жорстокостями і насильством. У творі Івана Франка простежуємо гармонізацію цього процесу.

Отже, **предметом дослідження** є язичницькі вірування наших предків, які тісно увійшли в життя українців, та їх тісний зв'язок із християнством.

Об'єкт дослідження – творча спадщина І.Я.Франка, зокрема історична повість «Захар Беркут».

Мета дослідження: проаналізувати, який вплив мала язичницька віра на життя українців, яким сприймали світ наші предки; довести, що найдавніші слов'янські вірування та обряди засновані на обожнюванні природи, що християнство і язичництво не стільки боролися один з одним у народній свідомості, скільки взаємодоповнювалися; спростувати думку дослідників з приводу атеїстичних поглядів Франка.

Іван Франко відтворює конкретний випадок із вітчизняної історії, коли українці змогли згуртуватися й дати відсіч ворогові. У цьому, можна сказати, актуальність твору письменника й для нашого сьогодення. Повість Івана Франка має високу художню вартість, що мотивується її актуальністю навіть у XXI столітті, колоритом в описах атмосфери Закарпатського населення.

Методи, використані у процесі роботи: критичний аналіз наукової літератури, методи аналізу й синтезу, опрацювання Інтернет-ресурсів з метою отримання найповніших і всебічних інформаційних матеріалів, емпіричний пошуковий метод.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що в роботі проаналізовано особливості світосприйняття наших предків, їх звичаї та вірування, спростовано думку дослідників щодо атеїстичних поглядів Каменяра.

Практичне значення: запропонований нами матеріал може бути використаний педагогами на уроках і факультативних заняттях у закладах освіти району, у позакласній роботі, сприятиме формуванню національної гордості за батьківщину, патріотизму, згуртованості на шляху досягнення мети.

РОЗДІЛ 1

МІФОЛОГІЧНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1 Елементи давніх вірувань українців

Незважаючи на те, що християнство на нашу землю прийшло більше тисячі років тому, українці й до сьогодні зберегли елементи давніх вірувань. Особливо це відчутно в селі, де в кожній хаті обов'язково повинен жити домовик, у річці — водяний, а хтось із жінок обов'язково уміє ворожити. І ніяка цивілізація не може витіснити з нашої свідомості цей світ міфів, легенд, казок. У будинках стоять комп'ютери, телевізори, інша складна побутова техніка, а хазяї сучасних чудесних

речей різними способами намагаються привітати добрі сили, аби ті їм допомагали, і відігнати чи задобрити темні, аби не заважали.

Український народ любив творити собі богів. Ці міфічні образи дуже близькі до природних форм. Немає страшних, величезних, головатих та рогатих богатирів із ненормальними інстинктами, які так часто зустрічаються у віруваннях інших народів. І хоча розвиток української міфології був призупинений християнством, у народній уяві відбулося змішання давніх богів із християнськими святими. Ця особливість нашого світогляду віддзеркалюється в повісті Івана Франка «Захар Беркут», Олександра Довженка «Зачарована Десна», у «Лісовій пісні» Лесі Українки, повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». Символіку слов'янського язичництва і біблійні мотиви увібрала в себе поезія Богдана-Ігора Антонича. Найяскравіше міфологія та магія представлені у творчості Миколи Гоголя (збірки «Вечера на хуторі близ Диканьки», «Миргород»). Мотиви міфології та ворожіння нерідко використовував у своїй творчості Тарас Шевченко, найяскравішим прикладом є його поема «Відьма». На основі язичницьких уявлень про смерть він створює подібний образ у поезії «Косар» (цикл «В казематі»). Язичництво з його провідною темою сонцепоклонства становить змістову домінуючу збірки Павла Тичини «Сонячні кларнети».

З міфології колись народилося мистецтво, тому не дивно, що міфологічні легенди, вірування й демонологія взагалі займали таке визначне місце у світоглядній картині наших предків, та й нас самих теж. З тієї ж причини міфологія привертає таку пильну увагу фахівців-дослідників і письменників. Неодноразово ми спостерігали, як міфічні легенди, міфічні образи органічно вплітаються в художню канву літературного твору. Не є виключенням і народна творчість. Характеризуючи колядки, Іван Франко зауважував: «Найстарші колядки, заховані переважно в глухих кутах Галичини, оповідають про створення світу в дусі не християнської, а властиво двоєвірної міфології...»

Рештки язичницьких вірувань спостерігалися в особливостях святкування Різдва, Трійці, Івана Купала, Старого нового року та інших. Залишки язичницького світогляду також продовжували зберігатися у текстах магічних замовлянь, легендах, казках тощо. Аргументами такої ж віри були факти зцілення хворих знахарями, вгадування ворожками різних подій, що відбувалися, розповіді про перевертнів, домовиків, чаклунів. Релігійну поведінку православних, яка формувалася під впливом звичаїв і традицій, пов'язаних із прадавнім язичницьким світоглядом, дослідники розцінювали як «неправославну», таку, що суперечить віровченню. Язичницькі вірування також викликали осуд із боку духовенства.

Але вже в середині XVIII ст. церква, зрозумівши нарешті марність цієї боротьби, змінює тактику: надає язичницьким обрядам християнського забарвлення; вона включає їх до своєї практики. З цього часу відбувається інтенсивна

синкретизація двох релігій: етнічної і світової. Однак і ці спроби виявилися малоефективними, хоча й справили певний вплив на народні маси. Формування української інтелігенції, освіченість прогресивно мислячих письменників уже в ХІХ столітті стали поштовхом до переосмислення свого національного минулого і духовної культури етносу. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Юрій Федькович, Михайло Коцюбинський, Іван Нечуй-Левицький стали предтечами руху відродження національної релігійної культури. Їхній внесок у формування поваги до власних національних духовно-культурних основ був надзвичайно вагомим: саме через художні твори цих письменників виховувалась симпатія до рідної міфології серед простого народу.

2.1. Ієрархія язичницьких богів

«Немає більш туманного й невизначеного терміна, ніж «язичництво». Виникнувши в церковному середовищі, він спершу означав усе дохристиянське й нехристиянське; ним покривалась і ведична гімнографія Індії, і літературно оброблена міфологія класичної Греції, і річний цикл слов'янських чи кельтських аграрних обрядів, і шаманство сибірських мисливців».

Ранні релігії класового суспільства були загалом досить розмаїтими. Це пояснюється особливостями розвитку тих чи інших народів, кожна з таких релігій пов'язана з певною етнічною спільнотою і становить невід'ємну частину такої спільноти. Усі ці релігії були політеїстичними, тобто кожна з них являла собою сукупність культів великого числа богів. З цього погляду східнослов'янське язичництво кінця I тисячоліття н.е. також відповідало «міжнародним нормам».

Реконструювати розвинену систему релігійних уявлень слов'ян досить складно, оскільки культура їх була усною, а подальша письмова культура Київської Русі не була зацікавлена в фіксації давніх язичницьких уявлень.

Ґрунтом релігійних уявлень був пантеїзм та анімізм. Слов'яни обожнювали природу, рослинний і тваринний світ, природні стихії, зокрема воду і вогонь. З культом вогню був пов'язаний поховальний обряд кремації. Поступово з формуванням ранньокласового суспільства та підвищення князівської влади склалася ієрархічна система міфологічних уявлень.

Верховною владою був наділений Перун — бог грому і блискавки, покровитель князя і князівської дружини. (Додаток А)

Велес — покровитель скотарства, торгівлі, достатку. (Додаток Б)

Владикою світу був Сварог — бог вогню і світла, (Додаток В) від нього походять інші боги Сварожичі:

Даждьбог — в буквальному перекладі означає «давач добра», бог сонця, виконував функцію культурних героїв, полегшив життя простого люду, створивши

плуг, навчив людей ростити пшеницю, тому останній сніп «дідух», як символ вдячності, зберігався в хаті на покуті; (Додаток Г)

Овин — бог домашнього вогнища. (Додаток Г)

Стрибог — бог вітрів. (Додаток Д)

Хорс — бог Місяця, хоча в роксоланів вважався богом сонця. (Додаток Е)

Мокоша — богиня-мати, богиня землі, родючості і ткацтва, покровителька жінок, її культ походить від ще давнішого культу Дани - богині води, яка присутня в слові вода, в назві багатьох слов'янських рік: Дніпро, Дністр, Дунай, Дон. (Додаток Є)

Сімаргл — імовірно охоронець посівів, рослин, божественний вісник. (Додаток Ж)

Існувало багато свят і обрядів, були святилища, жертovníки, де приносили жертви, але з прийняттям християнства їх знищили. Одну з таких пам'яток - знайдено в річці Збруч – кам'яну статую бога Світоvida, упорядника всесвіту (Збручанський ідол) — чотиригранний стовп висотою 2,67м, розділений вертикально на три рівні. (Додаток З) Згадуються вони в деяких писемних джерелах, зокрема, в «Слові о законі і благодаті» митрополита Іларіона. Археологічні розкопки підтвержують свідчення про наявність у Київській Русі язичницьких культових споруд - вони виявлені в Києві, Чернігові, Новгороді, інших містах і селах. Одне з них на Старокиївській горі (біля приміщення сучасного Національного музею історії України) 1908 року розкопав відомий археолог В.В.Хвойка.

У пошані у слов'ян були також священні дерева і дикі тварини, насамперед могутні старі дуби й дикі кабани - вепри.

Отже, у дохристиянські часи у східних слов'ян була значна кількість культових споруд. Переважно святилища — капища, де стояли зображення язичницьких богів у вигляді статуй. Більша частина з них стояла просто неба і являла собою округлі чи овальні майданчики з ідолами та жертovníками посередині. І тільки окремі могли бути культовими храмовими будівлями (пантеон у Києві та деякі інші комплекси).

Але в суспільстві обов'язково мали бути особи, які досконало знали всі обряди і звичаї, стежили за неухильним дотриманням прадідівських канонів, а також доповнювали традиції новими реаліями. Такі люди були й на Русі, їх називали волхвами, чаклунами, відунами. Найдавніше літописне повідомлення про них датується 912 р. і міститься в повісті про смерть Олега. Йдеться в ній про чаклуна, який віщував князю Олегу смерть від власного коня.

Остаточна визначеність ієрархії богів відбулася за князя Володимира Великого (Додаток И). Виставлені ним у Києві на пагорбі «вне двора теремного» ідоли богів були розташовані у такому порядку: Перун, Хорс, Даждьбог, Стрибог, Сімарегл, Мокоша; саме вони і складали так званий «київський Олімп». Перун займав у ньому перше місце — і як бог неба, і як покровитель війська, і як бог-громовик.

Установка ідолів у Києві не була звичайною справою або тільки оновленням старих святилищ. Офіційних культів, судячи з договорів із греками, було два: культ Перуна і культ Волоса. Тепер Перун став на чолі цілого пантеону з шести богів, а Волос, шанування якого було повсюдним, у пантеон не потрапив. Перун був грізним божеством. Але водночас це був і мудрий бог, адже його зображали сивою головою та золотими вусами. Другим богом пантеону був Хорс. Окремі давні дослідники вважали, що це бог сонця і тепла. Наступний Даждьбог - одне з головних божеств язичницької Русі. Під цим ім'ям обожнювалося сонце, яке згідно з віруваннями наших предків, давало життя, живило все наше середовище. Антиподом Даждьбогу був в пантеоні 980 р. Стрибог — бог, який знищує добро. У ньому ще уособлювалися холод, непогода. Наступним богом вважався Сімаргл, образ якого трактується як охоронець зерна і посівів. Єдиною представницею жіночої статі в цьому поважному зібранні богів була Мокош.

Сьогодні можна з певністю стверджувати, що відбір до пантеону 980 року був цілеспрямований і продуманий. Усі шестеро богів символізували основні аспекти економічного, політичного та військового зверхництва соціальної верхівки Київської держави .

Визначний політичний діяч Київської Русі великий князь Володимир Святославович релігійною язичницькою реформою 980 року хотів спертися на авторитет окремих богів з різних куточків Східної Європи під час феодалізації підлеглих йому земель.

1.3 Франкова вітцівщина дихає язичницькою добою

Тема вірувань наших предків відображена багатьма письменниками та діячами, не могла вона не зацікавити й Івана Яковича Франка.

Галичани (Іван Франко родом із Галичини) з давніх-давен живуть у магічному світі. Магія в піснях і переказах, вечорницях і досвітках, приказках і прикметах, традиціях і оберегах. Засіяна Галичина легендами. Не стало виключенням і батьківське село Великого Каменяра — Нагуєвичі.

Про Івана Франка написано дуже багато. Вражають його інтелект, багатогранність таланту, титанічна праця, твердість характеру, пророчий дар. «Найбільший бойко» — так кажуть про нього земляки. Та далеко не кожен задумується над тим, що, крім родинних традицій, багатющої народної творчості, працьовитості батька коваля й матері селянки, було щось таке, що підживлювало його організм особливою силою. Що б ми не говорили, але без природи таланти не народжуються і не розквітають.

Іще з раннього дитинства Франко мав схильність помічати... Добачав у всьому щось сакральне, особливе, велике й разом з тим таємниче. Його літературне око охоплювало й рідне село, у якому ріс тілом і душею, і рідний Карпатський край, у

якому працював, творив, який він любив, де він міг годинами просидіти біля свого дуба (відомо, що дуб — дерево Перуна й Дажбога-Сонця) і з насолодою писати про ті скарби, які ніхто не помічає, про ті враження, що бентежать душу й не дають покою, про ті спогади, які щоразу розпалювали у серці поета вогонь. Саме так одного разу у своїх нотатках Іван Франко описує подію, яка б сьогодні викликала сенсацію і тільки викликає подив з плином століть - «Спалення Упирів в селі Нагуєвичі в 1831 р.»

Згідно цього рукопису, під час епідемії холери, яка прокотилася Європою в 1831-1832 роках, у селі Нагуєвичі Дрогобицького повіту заживо на вогнищі було спалено кількох чоловік, котрих односельчани запідозрили в тому, що вони упирі і причетні до спалаху хвороби. Подібні «акції інквізиції» відбувалися громадами і в сусідніх селах. Упирями в християнську добу називали чоловіків-волхвів, які служили в храмах Перуну, Дажбогу, Стрибогу, Симарглу, Мокоші та іншим богам. Зрозуміло, що давніх волхвів компрометувала і влада, і християнські попи. Двоєвір'я, мабуть, породило догмат, що упир — двоєдушний, що він живе й по смерті. Так же само відьми (від відати) були волхвині, з якими в християнську добу розправлялися часом безпощадно. Папа Римський Іван-Павло II знайшов у собі мужність покаятися в найбільшому злочині церковників — у знищенні дев'яти з половиною мільйонів невинних людей, яких було звинувачено у відьомстві й упирстві.

Про те, що тут було язичницьке святилище, засвідчує багато фольклорних і топонімічних матеріалів. Скажімо, в Дрогобичі в стіні однієї з церков замуровано ідолів. Тут є Вітова гора, яку чомусь зафіксували як Війтова, але то була гора Святого Віта (Святовита), Поревіта, Руєвіта чи Яровіта, що став Юрієм Змієборцем, а був Ареєм. Коли рухатися в бік Тухлі, то зустрінеш гору Яровище, Писану Криницю. У своєму селі майбутній письменник почув легенду про косаря, що на коні втікав від Змія, та оглянувся й косою скопив йому голову. Можливо, що то колись розказували про воїна з мечем, тобто Арея — Ярила — попередника Юрія Змієборця.

Скельних святилищ (Довбушевих, Чортових) в Україні багато, але найбільше — в Українських Карпатах та на Поділлі, Волині, Галичині.

Відомо, що на подвір'ї Якова Франка була глибока криниця, та в студню вдарила блискавка, і її закидали землею. Сьогодні багатьох вражає те, що в Нагуєвичих дуже часті пожежі. У рік одруження Івана Франка з Ольгою Хоружинською (травень 1886) блискавка влучила в його батьківську хату й вона згоріла. Вітчим Івана Франка Григорій Гаврилик на згарищі будує нову хату, хоч, за народними повір'ями, на погорищі не будуються. 1936 року викупили обійстя під «Дитячу оселю імені Івана Франка». Коли закладали камінь, то почали битися. Це нагадувало подію 1831 року, але тоді палили упирів, а тепер були убиті й поранені.

У селі 1986 року згоріла дзвіниця, а на коляду 1996 р. — церква. У ніч з 23 на 24 лютого згоріла стайня, а 5 липня 2001 року — відбудована хата Івана Франка. За цим дехто вбачає спокутування гріхів за 1831 рік.

На Івано-Франківщині є унікальний витвір Природи, гора заввишки 1221 м - Писаний Камінь. Відвідуючи його, Франко сказав: «Писаний Камінь вернув мені сили й здоров'я».

Цілком ймовірно, що у глибоку давнину скеля Писаний Камінь (Чорногірський хребет) була одним із найбільших культових дохристиянських святилищ природно-рукотворного походження у Карпатських горах, у якому наші далекі предки молилися і приносили жертви язичницьким богам. Для підтвердження цього припущення можна навести три артефактні сліди, які може виявити кожен сучасний дослідник цього загадкового об'єкта. Першим доказом сакрального призначення Писаного Каменя є наявність на верхній грані скелі шістьох великих жертвних ям, у яких поступово збирається і тривалий час зберігається дощова вода, яка вважалася давніми слов'янами-язичниками святою. Другим доказом є наявність схематичних наскельних рисунків людей і тварин: рівностороннього ільчастого хреста, людини зі списом – воїна чи мисливця; коней як символу народження чи вмирання сонця; павука як символу центру світу і його засновника. Третім доказом є наявність на верхній і передній гранях скелі великої кількості простих геометричних фігур-оберегів, які ми знаходимо в різному поєднанні на гуцульських писанках, в геометричних орнаментах гуцульських вишивок та різьбі по дереву. (Додаток І)

Слід звернути увагу на важливий історичний факт, що кілька сотень років тому через Чорногірський хребет проходили транскарпатські торгові шляхи із України в Румунію й Угорщину. Тому тогочасні карпатські племена мали можливість культурного спілкування зі своїми східними і західними сусідами.

Отже, сама природа сприяла розвитку таланту Івана Франка.

РОЗДІЛ 2

ВІДОБРАЖЕННЯ ЯЗИЧНИЦЬКИХ ВІРУВАНЬ У ТВОРЧОСТІ

І.Я.ФРАНКА

2.1 Специфіка зображення язичництва у повісті Івана Франка «Захар Беркут»

Повість «Захар Беркут» талановитого українського письменника Івана Франка розповідає про події, які відбувалися у XIII столітті. Письменник намагався передати «дух тих давніх, замерклих часів», про що зазначає в передмові до

історичної повісті. Язичницькі вірування в ті часи ще дуже міцно трималися в уяві нашого народу, хоча Володимир Великий хрестив Русь ще у 988 році.

У своїй повісті «Захар Беркут» Франко пише: «...Священники надзирали остріше за тим, аби люди не молились по-давньому; молодіж перестала приносити дари Ладі й Дідові; діти виростали, не чувши нічого про давніх богів і давні звичаї; тільки між старцями де-не-де хоронились іще останки давньої, вільної, чисто громадської релігії, котра дозволяла кожній громаді мати свого окремого бога (як Тухля мала свого Сторожа), котра не лякала людей карами й муками по смерті, але найбільшою карою вважала іменно саму смерть, смерть тіла й душі для людей неправедних. Нова релігія, зроджена далеко на Сході, запанувала на нашій землі, а радше змішалася з нашою давньою релігією, і тільки та сумішка дала їй можливість сумирно зжитися з поглядами народу. Вимирали звільна старці, тямущі давньої віри, а хоч деякі й жили ще, то вже не сміли визнавати її одверто, не сміли навчати її молоде покоління, але жили собі самотно, ховаючи свою віру в серці, з тим сумним переконанням, що разом із ними й вона зійде до гробу». [5;с. 321]

У тухольців, героїв повісті, було своє головне божество. Сторож — великий кам'яний стовп, який стояв біля проходу до тухольської долини. Ніби якийсь вартовий, оберігав він людей від лиха і нещастя. Тухольці щиро поклонялися Сторожу, тобто великому кам'яному стовпу, що, немов вартовий, стояв у вузькому проході в тухольську долину. «А перед самим проходом стояв насторч величезний кам'яний стовп, усходу геть підмитий водою і для того тонший, а вгорі немов головатий, оброслий папороттю та карлуватими берізками. Се був широко звісний Сторож, котрий, бачилось, пильнував входу в тухольську долину і готов був упасти на кожного, хто в ворожій цілі вдирався б до сього тихого, щасливого закутка. Сам Тугар Вовк почув якийсь холод за плечима, зирнувши на того страшного Сторожа». [5;с. 238] (Додаток І)

Тухольці вважали камінь священним, кожний рік справляли свято Сторожа, молилися на нього. На свято навколо кам'яного ідола збиралася вся тухольська громада: дівчата обов'язково з вінками, парубки з музикою, усі у святковому чистому одязі. Першим за традицією мав звертатися з молитвою до святині найстарший віком. Зверталися до цього кам'яного стовпа не інакше, як «великий наш Сторожу» або «господине». Ще предки тухольців ставилися до Сторожа, як до свого опікуна.

Максим так розповідає про нього так: «Давно то, дуже давно діялось, ще коли велетні жили в наших горах. То тут, де тепер наша Тухля, стояло велике озеро; сеся кітловина була ще зовсім замкнена, і тільки через верх текла вода. Озеро се було закляте: в нім не було нічого живого, ні рибки, ні хробачка; а котра звірина напилася з нього, мусила згинутися; а пташина, що хотіла перелетіти понад нього, мусила впасти в воду і втопитися. Озеро було під опікою Морани, богині смерті.

Але раз сталося, що цар велетнів посварився з Мораною і, щоб зробити їй наперекір, ударив своїм чародійським молотом о скалу і розвалив стіну, так що вся вода з залятого озера виплила і стратила свою дивну силу. Ціла околиця раптом ожила; дно озера зробилося плодючою долиною і зазеленілося буйними травами та цвітами; в потоці завелися риби, поміж камінням усяка гадь, у лісах звірина, в повітрі птиця. За те розлютилася Морана, бо вона не любить нічого живого, і заляла царя велетнів у отсей камінь. Але долині самій не могла нічого зробити, бо не могла назад вернути мертвящої води, що виплила з озера; якби була назад усю воду до краплини і заткала отсей в скалі вибитий прохід, то була би знов царицею наших гір. А так, то хоч цар велетнів і не жиє, та проте й Морана не має вже тут власти. Але цар не зовсім погиб. Він триває в тім камені і пильнує сеї долини. Кажуть, що колись Морана ще раз ізбере свою силу, щоб нею завоювати нашу Тухольщину, але отсей залятий Сторож упаде тоді на силу Морани і роздавить її собою». [5; с. 239]

Захар Беркут, найстарший і найдосвідченіший з громади, перед битвою з монголами звертається до священного стовпа, аби той допоміг їм перемогти ворогів: «Великий наш Сторожу!.. Три рази вже ти, ніч по ночі, являєшся мені у снах, немов то ти падеш і привалюєш собою мене. Я вірю, що ти добрий і ласкавий... розбий, господине, своїм тягарем отсього поганого ворога, дітей Морани, що знов нині вкрили благословенне твоє дідицтво, тухольську долину! Зломи другий раз погану силу так, як зломив її перший раз, коли могутньою рукою розбив сесю кам'яну стіну і дав водам протоку, і дарував людям отсю прекрасну долину! Загати її тепер назад, нехай згине горда ворожа сила, що тепер знущається над нами!» [5; с. 328]

І Сторож подає Захарові Беркуту знак – «в тій хвилі огниста блискавка з полудня до півночі роздерла темне небо і далеко в горах загуркотів грім». Саме грім, за словами Беркута, є могутнім голосом Сторожа.

Наші пращури як істинні діти Матері-Природи одухотворювали кожную стеблинку, кожную травину, кожне деревце. Обрядові дії, пов'язані з рослинним світом, зокрема деревами, були найбільш поширеними у слов'ян і мали на меті забезпечити здоров'я та добробут племені, плодючість землі та загальне благополуччя роду. Споконвіку вагомими символами для українців були такі дерева як калина, верба, тополя, яблуня, горобина, липа та багато інших. У повісті місце копних зборів тухольських, місце сільського віча було біля величезної липи. «Ніхто не зтямив, коли її засаджено і коли вона розрослася така здорова та конариста. Тухля була оселя не дуже давня, і деревина, що росла на тухольській долині, була геть-геть молодша від тої липи; тим-то й не диво, що тухольський народ уважав її найдавнішим свідком давнини і окружав великою пошаною». [5; 243]

Липа – символ універсальної привабливості, благословенне Богом дерево. Навіть може відвертати прокляття – бере їх на себе, а тому має на своєму стовбурі багато потворних наростів, які містять у собі все лихе з чужих прокльонів та обмов.

А її цвіт – найбільш медоносний із цвіту дерев, що є особливою ознакою благодаті. Важливо, що саме завдяки такій благодаті, прокляття і наговори, що їх приймає липа на себе, не передаються далі, а вмирають в її благодатній і чистій деревині.

Тухольці вірили, що тота липа – дар їх споконвічного добродія, царя велетнів, який засадив її власноручно на тухольській долині на знак своєї перемоги над Мораною.

Не менш священним вважають тухольці сонце. Після того, як громада молиться Сторожу, Захар Беркут звертається до сонця: «Сонце, великий, прясний володарю світу! Відвічний опікуне всіх добрих і чистих душею! Зглянься на нас! Бач, ми нападні диким ворогом, що понищив наші хати, зруйнував наш край, порізав тисячі нашого народу. В твоім імені стали ми з ним до смертельного бою і твоім світлом кленемось, що не уступимо до остатньої хвилі, до посліднього віддиху нашого. Помози нам у тім страшнім бою! Дай нам твердість, і вмлість, і згоду! Дай нам не злякатися їх многоти і вірити в свою силу! Дай нам дружністю, і згодою, і розумом побідити нищителів! Сонце, я поклоняюсь тобі, як діди наші тобі поклонялися, і молюсь до тебе всім дай нам побідити!» [5; с. 330]

Скований за руки і за ноги в тяжкі ланцюги, Максим теж звертається до Сонця: «Сонце. Невже ж ти перестало бути добрим богом Тухольщини, а сталося опікуном тих лютих дикунів?» [5;с. 299]. А воно не зважало на муки юнака, сміялося, тим самим «своїм божеським безучасним усміхом ще дужче ранило роздерту Максимову душу».

Святим місцем у повісті Івана Франка є Ясна поляна. По добрій волі прийняв на себе Захар Беркут догляд старої святині, і кожної весни, протягом більше 50 років, виходячи за ліками, він пробував на самоті в молитвах у Ясній поляні тиждень, щоразу повертаючись до села з ясними та чистими думками. Захар Беркут був одним із останніх явних прихильників старої віри на Русі, і, як не дивно, прихильність оту він виніс із скитського монастиря від старого монаха Акинтія. Як бачимо, серце монаха більше потягало до тої віри, близької до природи і її сил, в противенстві до старого візантійського християнства. Захар поклявся бути вірним цій вірі до смерті, але він нікому її не насаджував, нікого не навчав старої віри, зате навчав усіх шанувати чуже переконання і чужу вірю. Лише перед боєм повідав тухольцям про свої переконання. Саме сюди останньої ночі перед страшним боєм зійшлися тухольські старці.

Серед поляни «палав великий огонь, таємничо шуміли стародавні смереки, немов нагадуючи давні часи; у відблиску огнища яснів золотий образ сонця в яскині кровавим блиском; у задумі сиділи старці, слухаючи цюкання сокир по лісі та оповідань старого Захара про давню давнину. Дивний якийсь дух уступив нині в старого. Він, що ніколи не любив говорити про стару віру, нині розговорився, і то з таким сердечним жалем, з яким говорив хіба про найближчі й найдорожчі серцю діла. Він оповідав про діла Дажбога, про побіди Світовид, про те, як три святі голуби, Дажбог, Світовид і Перун, сотворили землю з піскового зерна, як Дажбог три дні шукав на дні безодні, поки знайшов три зеренця: одно зерно пшениці, друге жита, а третє ячменю, і дарував їх першому чоловікові Дідові та його жінці Ладі; як Перун дарував їм іскру огню, а Світовид волосинку, з котрої за його благословенством зробилася корова й пастух, що його назвали Волосом. І далі розповідав Захар про життя перших людей, про великий потоп, від якого люди ховалися в горах і печерах, про старих велетнів і їх царя, тухольського Сторожа, що розгатив тухольське озеро. Слухали тухольські старці тих оповідань, мов вістей про якийсь новий, незнаний світ; багато такого, що вони говорили і співали в піснях не розуміючи, тепер ставало ясно і в суцільнім зв'язку перед їх очима, Захар Беркут сам видався їм останнім із тих добрих велетнів-сторожів тухольських, про яких добрі діла так само оповідати собі будуть пізні покоління. [5; с. 323].

Благословляє дітей тухольський ватажок теж словами: «Нехай боги дідів наших благословлять вас, діти!»

Захара Беркута поховали теж за язичницьким звичаєм:

«Не плакали за ним ні сини, ні сусіди, ні громадяни, бо добре знали, що за щасливим гріх плакати. Але з радісними співами обмили його тіло і занесли його на Ясну поляну, до стародавнього житла прадідівських богів, і, зложивши його в кам'ній контині, лицем до золотого образа сонця, вміщеного на стелі, потім привалили вхід величезною плитою і замурували. От так спочив старий Захар Беркут на лоні тих богів, що жили в його серці і нашіптували йому весь вік чесні, до добра громади вимірені думки» [5; с. 351]

Отже, незважаючи на те, що на руській землі було запроваджене християнство, традиції язичництва продовжували жити в народі ще довгий час.

3.3. Криваво-чорна символіка «Захара Беркута»

Колір – як певний образний знак із закодованою у ньому семантикою інколи цілого тексту, цікавив Івана Франка ще в молодому віці. Особливий міфологізм виявляється в метафориці, символіці – топологічний, нумерологічний, кольоровий. Своєрідною є криваво-червона символіка «Захара Беркута». «Декуди стрічали завзятий опір; кров плила, зойки лунали з обох боків, трупи падали з плотин і кам'яних башт, але сила монголів була зломана, їх опір був коротким [6]».

У повісті Івана Франка «Захар Беркут» часто вживаються лексеми на позначення кольорів. Переважає лексема на позначення зеленого кольору. Зелений – це колір трави та листя. У багатьох народів символізує віру, юність, надію, хоч інколи незрілість, недостатню досконалість. Зелений колір гранично матеріальний і діє заспокійливо, але може пригнічувати – не випадково нудьгу називають «зеленою», а сама людина від злості «зеленіє». Можна припустити, що автор повісті навмисно вживає лексеми на позначення зеленого кольору, цим самим розкриває нам свої релігійні погляди. Іван Франко надає твору «відтінку». Події повісті зображуються протягом кінця зими та початку весни.

✓ «Було се 1241 року. Весна стояла в тухольських горах. Одної прегарної днини лунали лісисті пригірки Зеленеменя голосами стрілецьких рогів і криками численних стрільців».

✓ У творі слід враховувати зображену місцевість – Прикарпаття (Зелеменя).

✓ «Ліс починав оживати денним життям. Пестропера сойка хрипіла в вершках зелених смерек».

✓ «Над шумним гірським потоком на зеленій поляні серед зеленого ліса стояла шатра ловців курілися раз у раз величезні огнища».

✓ ...Стрий та Опір однаково миють її ринисті, зелені узбережжя, луги її однаково покриваються весною травами та цвітами...»

Весна в повісті є своєрідним символом надії, наснаги, віри, а саме надії в майбутнє, наснаги на боротьбу за рідну землю, віру в перемогу. Саме весною пробуджується земля, природа після холодної зими, і тут можна провести паралель з народом, у якого пробуджується любов до волі, до батьківщини, до згуртованості.

У повісті, крім лексем на позначення зеленого кольору, вживається лексема на позначення чорного кольору.

✓ «Тільки десять куп, мов десять чорних островів, стояло ще живих на своїх кам'яних баштах, але й то вже було не військо, а тільки залякані, безсильні, безоружні недобитки».

✓ «Ось нараз щезло сонце за чорною, живою хмарою, що стіною тягне з заходу, наповнюючи повітря диким вереском і спускаючись над Тухлею».

Чорний колір – символ смерті, зла, темряви. Прикметник «чорний» найчастіше у творі вживається до опису ворогів – татаро-монгол «...погане птаство, віщуни смерті й руїни, гайворони та круки...». Початок твору «сумно і непривітно в нашій Тухольщині. Правда, і Стрий, і Опір однаково миють її ринисті зелені узбережжя, луги її однаково покривають весною травами та цвітами...». Слід звернути увагу, що у даному прикладі бачимо протиставлення двох кольорів і двох сторін, тобто «сумно і непривітно» викликає абстракції чорного кольору, весна, луги – зелений, дві сторони - народ і вороги.

3.4 Містичне значення чисел

У повісті Івана Франка «Захар Беркут» вживається велика кількість числівників. Найчастіше зустрічаємо числівник три і п'ять. «Та ось монголи широким колесом у три ряди обступили вже дім боярський...», «...три старці, убрані по-празничному, несли дорогою на високій, гарно точеній і оздобленій сріблом окованій дрючині », «...закличними, тричі поклонившись громаді, вийшли під липу і познімали шапки », «Доки плай ще вузький, кожному ловцеві прийдеться стояти о п'ять кроків від другого...» , «...не далі, як на п'ять кроків, перед нею лежала велика ведмедиця».

Як відомо, числа три, п'ять у народі мають містичне значення, багато прислів'їв, приказок пересипані числом три: «в три шії», в «три струмки». Зокрема містифікацію числа три широко використовувала християнська релігія. У християнстві Бог виступав у трьох обличчях: Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух. Число три вважалося божественним, святим, символом довершеності в предметах та явищах світу. Наприклад, у римлян були три головні боги: Юпітер, Марс, Квірін. У повісті Івана Франка «Захар Беркут» виділяється така трійка головних богів: Дажбог, Світовид, Перун [1, 3].

У творі письменник згадує цікаву легенду. «Захар оповідав про діла Дажбога, про побіди Світовіда, про те, як три святі голуби, Дажбог, Світовид, Перун, сотворили землю з піскового зерна, як Дажбог три дні шукав на дні безодні, поки знайшов три зерня: одно зерно пшениці, друге жита, а третє ячменю, і дарував їх першому чоловікові Дідові та його жінці Ладі; як Перун дарував їм іскру вогню, а Світовид волосинку, з котрої за його благословенством зробилася корова і пастух, що його назвали Волосом».

Слід підкреслити, що у вище викладеній легенді зустрічається число три: «три святі голуби» – символ єдності і миру, злагоди, «три дні», «три зерня», «три подарунки» – «зерно пшениці», «іскра вогню», «волосина». Три головні боги: Дажбог, Перун, Світовид. У творі важливе місце займає Дажбог. Це пов'язано насамперед з тим, що початкові вірування були найтісніше пов'язані з життям, з природою свого довкілля, бо це вимагалось господарським побутом, – це були вірування, побудовані на природі. «Сонце, великий, преясний володарю світу» Дажбог – бог сонця, син неба. Він визначає силу і дію сонця, як підстави життя. Люди вірили, що він дає достаток, добро. Людина за своєю природою хотіла бути в найкращих стосунках з природою, бо бачила, що в усьому залежить від неї. У творі вживається назва бога сонця як Дажбог, а в українській міфології як Даждьбог. Походження назви Даждьбог – своє, народне; це слово складне, зложене з приказкового способу даждь, тобто дай, і бог, багатство, разом – податель добра, багатства, бог подавець, дарівник. У цій назві слово бог давніше за Даждьбог. В

історичних пам'яток це ім'я пишеться або по-слов'янському Даждьбог, або по-староукраїнському Дажьбог; народне було б Дайбог – може це залишки його чуємо в такому частому в нас «дай боже», особливо в ритуальних обрядах. Але деякі дослідники, наприклад, Огоновський, Корш та інші, наполягають на чужоземному походженні назви цього бога, – тут даждь – постало ніби з іранського *dagh* – пекти, палити, тобто Даждьбог визначає бог вогню. Г.М.Баратц твердить, що староруські боги взагалі східного походження, – вавилоно-асирійського, фінікійського, а про Даждьбога він подає, ніби це філістимський бог Даган, по-арабському Даджун, тобто той, хто дарує небесний дощ, Дожівник. Але Баратцову думку в науці не прийняли

Слід підкреслити, що у творі найчастіше вживається «сонце», а не назва бога сонця – Дажбог . Сонце вживається 20 разів, а Дажбог – 4.

3.5. Ієрархія богів у творі «Захар Беркут»

У зв'язку з вище викладеними матеріалом можна стверджувати, що в повісті Івана Франка «Захар Беркут» вибудовується така ієрархія богів:

Дажбог

Світовид

Перун

В українській міфології вона має такий вигляд:

Перун

Дажбог

Світовид

У творі згадується богиня смерті – Морана (Додаток Й). «То тут, де тепер наша Тухля, стояло велике озеро. Воно було заляте; в нім не було нічого живого: ні рибки, ні хробачка; а котра пташина, що хотіла перелетіти понад нього, мусила згинути. Озеро було під опікою Морани, богині смерті. В українській міфології Мара (Марена) — Богиня Наві, темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб (мору), смерті. Вона ототожнюється з грецькою богинею Гекатою. Зустрічаються також і її інші імена: Марена, Морена, Моржана. У західних слов'ян вона іменується Маржана чи Марцана. Це ім'я Мари спільнокореневе таким словам, як: «мор», «морок», «марев», «хмара», «мерзнути», «смерть». За давньоукраїнською легендою, Мара — донька Чорнобога — сіє на землі чвари, брехні, недуги, вночі ходить з головою під пахвою попід людськими оселями й вигукує імена господарів — хто відгукнеться, той вмирає. Володіння Марени, відповідно до давніх легенд, знаходиться за чорною річкою Смородиною, яка розділяє Явь і Навь, через яку перекинуто міст із калини, який охороняється змієм. Марена втілює собою «мару» — мертву воду, тобто силу, яка загоює рани. Але смерть не є перериванням життя як такого, а лише перехід до життя іншого, до нового початку, бо так вже належить, що

після зими, яка забирає із собою все віджиле, завжди настає нова весна. Згідно з повір'ям, вічно ганяється за богинею неба Колядою, намагаючись перешкодити народженню нового Сонця та встановити вічну ніч. Давні українці щовесни, напередодні нового (землеробського) року робили опудала Марі, які спалювали або топили у воді. За іншими свідченнями Морана означає «морська», оскільки свято Марени відзначається над водою. Зустрічаються такі фонетичні форми як: Морина, Моряна [3, с.41]. У повісті Морана тлумачися як богиня смерті.

РОЗДІЛ 3

ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ЯЗИЧНИЦТВА І ХРИСТІЯНСТВА В ПОВІСТІ І.Я.ФРАНКА

У повісті Івана Франка «Захар Беркут» між язичництвом і християнством не існує чітких меж. Хоча Захар Беркут – носій старої віри, проте нікого не навчав її. «... Зате пильніше навчав усіх шанувати чуже переконання і чужу віру».

«Нова релігія, зароджена далеко на Сході, запанувала на нашій землі, а радше змішалася з нашою давньою релігією, і тільки та сумішка дала їй можливість

сумирно зжитися з поглядами народу. Вимирали звільна старці, тямущі давньої віри, а хоч деякі й жили ще, то вже не сміли визнавати її відверто, не сміли навчати її молоде покоління, але жили собі самотньо, ховаючи свою віру в серці, з тим сумним переконанням, що разом із ними й вона зійде до гробу [6]».

У мові героїв простежуються слова на позначення християнства: Бог, кара Божа, Господь, молитва до Бога. Зокрема у мові Захара Беркута: «Може бути, що бог судив вам побіду над нами, і в такому разі ми не спинемо вас». У мові Максима Беркута присутні звертання до Бога і водночас до Сонця, що свідчить про змішування двох вір – язичництва і християнства. Зустріч двох розвинених релігій — язичництва і християнства — позначалася жорстокостями і насильствами. У творі І.Франка простежуємо гармонізацію цього процесу. В образі Захара Беркута язичництво переплітається із християнством. Він є найдосвідченішим чоловіком тухольської громади, мудрий носій історичної пам'яті при цьому справедливий і чесний, громадські проблеми для нього важливіші, ніж особисті. Ось чому для Тухлі він – незаперечний авторитет і лідер. З цього літературного героя зчитуємо тезу, а саме – минуле є нашим духовним надбанням. «Доки будете жити в громадському порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного, доти ніяка ворожа сила не побідить вас. Але знаю, браття, і чує се моя душа, що се не був останній удар на нашу громадську твердиню, що за ним підуть інші і в кінці розіб'ють нашу громаду. Погані часи настануть для нашого народу. Віджучиться брат від брата, відлежиться син від батька, і почнуться великі свари і роздори по руській землі, і пожруть вони силу народу, а тоді попаде весь народ у неволю чужим і своїм наїзникам, і вони зроблять із нього покірного слугу своїм забагів і робучого вола [5;351]».

У творі «Захар Беркут» переважають язичницькі елементи над християнськими. Зокрема символічною є смерть головного героя. Як відомо, за християнськими звичаями, традиціями смерть людини є горем для рідних і близьких. Поховання супроводжується плачем, голосінням. У творі бачимо, що за Захаром Беркутом ніхто не плаче, не сумує, оскільки за язичницькими обрядами, традиціями за щасливим гріх плакати. «Не плакали за ним ні сини, ні сусіди, ні громадяни, бо добре знали, що за щасливим гріх плакати [5; 351]». Похований Захар Беркут теж за язичницькими традиціями. «З радісними співами обмили його тіло і занесли його на Ясну поляну, до стародавнього житла прадідівських богів, і, зложивши його в кам'яній контині, лицем до золотого образу сонця, вміщеного на стелі, потім привалили вхід величезною плитою і замурували [5; 351]».

Письменник зображує язичницьких богів і негативно, адже вони постійно прагнуть кривавих жертвоприношень: «А сонце сміялося! Ясним, гарячим промінням воно блискотіло в калюжах крові, цілувало посинілі уста і глибокі рани трупів...»

Отже, в повісті Івана Франка «Захар Беркут» язичництво і християнство взаємопов'язані між собою, але перевагу становлять язичницькі елементи. Основними засобами вираження язичництва та християнства у творі є символи, антропоніми, стилістичні фігури.

Для того, щоб з'ясувати, чи вірять молодь в існування вищих сил, в Долю, як ставлять молоді люди до забобонів, чи замислювались над тим, хто чи що керує їхніми поступками, нами було проведене дослідження (Додаток 1) серед учнів 8-9 класів Городищенської ЗОШ I-III ступенів №2.

Як з'ясували, кожен трактує поняття Долі по-своєму. Одні вважають, що Доля – історія кожної людини, для когось вона вже написана, а хтось пише її, щодня додаючи по слову (35,5%). Другі ж доводять, що людина не залежить від Долі, що поняття «Доля» не існує (30%). Треті висловлюють думку, ніби Доля – це просто відмазка, небажання визнавати власних помилок та їх наслідків (24,5%). (Додаток 2)

Прикмети або забобони йшли до нас із дуже далекого минулого. З тих часів люди, ще не маючи достатніх знань, з їх допомогою знаходили пояснення тим чи іншим явищам життя. Століттями українці персоніфікували як надзвичайні природні явища, тварин та конкретні предмети оточуючого світу, вбачаючи у них різні події та небезпеки. Відтоді пройшло багато віків, суспільство зробило чимало відкриттів, а це величезний крок до вдосконалення. Ми з'ясували, що народні прикмети і забобони як і раніше, користуються доволі великою популярністю. Звичайно, що забобонна людина вірить в існування надприродних сил. І ця віра виявляється в прикметах. Ці сили дають людині знати свою долю через різні знаки: пусті відра, підкова, долоня, яка свербить - або ж погрожують наслідками, якщо вона не так вчинить. Наприклад, якщо чорний кіт перебіжить дорогу - це до нещастя... Вчені вважають, що прикмети і забобони продовжують людям життя. Нездарма ж довгожителів більше за все в країнах, де дуже ретельно ставляться до тлумачення сновидінь, слідування традицій і прогнозам. На мій погляд, забобони ускладнюють нам життя. Наші думки матеріальні, і саме цим пояснюються успішні пророкування ворожок. Це закон життя. Проте, потрібно пам'ятати, що прикмети - це всього лиш самонавіювання - віриш у прикмету постійно про це собі нагадуєш - вона збувається. Чи вірити в прикмети, чи не вірити, це справа кожного із нас, але наша історія це завжди цікаво. І, хто знає, якщо обереги виручали у важких ситуаціях наших предків, може бути, вони допоможуть і зараз. Традиції повертаються, повертається і віра в мудрість століть. У слов'янській традиції найбільш древніми оберегами вважалися: глина, вода, полин, рушник. Причому, рушник завжди був дуже сильним оберегом, який перейшов з язичницької традиції в християнську.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши особливості вірування тухольців, їх спосіб життя, ми дійшли наступних висновків. Франко прагнув на тлі історичного минулого показати ідеальний суспільний устрій, коли всі важливі для народу питання вирішує громада. Тримаючись класичного твору, письменник відчутно розвинув мотив самотньої душевної краси наших далеких пращурів, їхньої духовної висоти, поетичності. Справді, коли перед українською інтелігенцією розкрилася страшна правда про репресії та голодомор, зринало питання: де народ брав сили вижити в отій

круговерті кривавих оргій? На чому трималася впродовж віків ця багатостраждальна земля?

Актуальною є концепція пантеїстичного, або язичницького, світогляду з його одухотворенням природи, розумінням нерозривності людини і природи. Навіть після хрещення Русі слов'янам складно було прийняти нову релігію. Пройшло дуже багато часу, поки вони звикли до православної віри. І все ж рештки колишньої язичницької віри залишились назавжди та дійшли до наших днів. У своїй повісті «Захар Беркут» Франко звертає увагу на це явище. Пантеон язичницьких слов'янських богів досить багатий. Кожне явище природи уособлене в якомусь божому створінні. Але серед них є найголовніший бог — бог Сонця, Дажбог. Саме до нього звертається головний герой повісті Захар Беркут. Тухольці-язичники постали не варварами, а шляхетними лицарями, здатними на самопожертву. Жертовність заради порятунку свого народу – це найхарактерніша риса старійшини тухольської громади Захара Беркута та його синів.

Повість «Захар Беркут» — один із найкращих прозових творів видатного українського письменника Івана Франка. Це багатогранний і глибокий твір. Автору вдалося майстерно відобразити життя і побут наших пращурів, їх звитяжну боротьбу із загарбниками-монголами. Оскільки зображені події відбуваються дуже давно, І. Франко ретельно заглиблюється у кожен деталь, аби написане було реалістичним. Він знав, яке значення мала релігія для наших пращурів. Тому тема язичницьких уявлень давніх слов'ян посідає значне місце у його повісті. Ми довели, що Франко був не тільки патріотом України, а й глибоко віруючою людиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ (до наукової роботи)

1. Бондаренко Ю. Міфологічна природа повісті Івана Франка “Захар Беркут” // Дивослово. – 2000. – №1. – С. 2-5.

2. Лук'янович Д. Іван Франко в боротьбі проти релігії, церкви, Ватикану. – Л.: Каменяр, 1955. – 100 с.

3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – К.: Веселка, 1993. – 354 с.
4. Соя Б. Аналіз повісті Івана Франка “Захар Беркут” // Дивослово. — 2006. – № 9. – С. 38-48.
5. Франко І.Я. Борислав сміється. Захар Беркут: Повісті/Вступ. Стаття А.І.Скоця. – Львів: Каменяр. 1990. – 352 с.
- 6 . <http://www.ukrlit.net/partner/garkusha/>
7. <http://spadok.org.ua/kra-znavstvo/>
8. <http://prosvita-ks.co.ua/zagorodnyuk>
9. <http://schoolportal.com.ua/>
10. <http://dovidka.biz.ua/>
11. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
12. <http://shpo.re/works?w=498>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа; порадник для вчителя/ Під заг. ред. Бібик Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.- 206 с.
2. Українська література 5 клас: підручник для закладів загальної середньої освіти/ Л.Т. Коваленко – К: Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с.

3. Українська література: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів 7 клас /Л.Т.Коваленко. – К: Видавничий дім «Освіта», 2015. – 272 с.
4. Українська література. Профільний рівень: підр. для 10 класу закладів загальної середньої освіти/ О.І.Борзенко, О.В.Лобусова, В.А.Солопенко. – К. видавництво «Ранок», 2018
5. https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/literature/60119/
6. <https://naurok.com.ua/poema-moysey---odna-z-vershin-tvorchosti-i-ya-franka-98880.html>
7. <https://naurok.com.ua/urok-ivan-franko-zbirka-ziv-yale-listya-90228.html>
8. <https://naurok.com.ua/urok-i-franko-ziv-yale-listya-138900.html>
9. <https://naurok.com.ua/urok-socialno---psihologichna-drama-ukradene-schastya---nayviznachnishiyy-tvih-ivana-franka-72634.html>
10. https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/literature/52912/
11. <https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-iz-ukra-nsko-literaturi-u-7-klasi-z-temi-i-franko-zahar-berkut-5-urokiv-122638.html>